

ליצנים

סדר הסיפורים

2 חצר אחורית

9 ליצנים

27 שלוש ילדות שחורות

33 הגימנסיה של וילנה

39 ממשלת הלילה

48 מצעד

94 אפר

חצר אחורית

הייתה שם פינה שקראתי לה גסטפו, ועוד אחת בשם גתוורשה, וביניהן קרשים ארוכים שמונחים בשיפוע, ועליהם לרוץ ולהגיד שוב ושוב בקצב הצעדים, על נא תאמר דרכי האחרונה תך תך. הכי הפחידו המקומות המתנדנדים שתלויים כמו גשר, עד שתאבד את שווי המשקל, ליפול הצידה אל תוך העומק, להיות מפלה. היה גם המקום הכי גבוה, איפה שהתערבבו יחד לוחות וברזלים בערמה ענקית שהיא סטליגראד. צירין לא הרשה לטפס על אלה. הוא היה צועק, ילד אסור, מלא מסמרים, חלודה. אבל אני הסברתי שרק רגע, רק תוקע את דגל הניצחון.

אימא קראה לו אדון צירין. אמרה שקבלן גדול, יכול לתקן גגות וחלונות, לעשות רצפה, כל מה שצריך, גם לבנות ארון או שולחן למטבח. ידים של זהב, התלהבה אימא, ואת עץ התאנה שתקע באדמה ענף בלי שורשים, וטיפל עד שצמח. קבלן גדול, הדגישה אימא, אבל את הבעיה של גברת צירין לא מסוגל לפתור. הייתי משוטט כל היום בחצר עד הקצה הרחוק, איפה ששמו חביות כבדות לסמן שמתחיל בית המועצה. הן היו סגורות מלמעלה, ורק מהחורים יכולת לראות שמלאות זפת, מטפטופים שיצאו מהדפנות החלודים וכבר קשים כמו אבן. צורות עגולות כמו שבלולים שחורים שבקושי תצליח לשבור. גם כל השאר, מכונות לערבוב בטון, לכיפוף ברזלים, וכאלה שאולי לירות פגזים בטנקים הגרמניים, לקרוע לחתיכות. תך תך תך.

לכן קראתי לערמה הגדולה סטליגראד.

היו גם העופות של גברת צירין, חמש תרנגולות ושני אווזים. הם שוטטו כל היום יחד וניקרו באדמה ובעשבים, מחפשים תולעים וחיפושיות וסתם אבנים, או רצים פתאום אל דלת הכניסה, איפה שעומדת, משמיעה קולות ציוץ, ציף ציף ציף, ומפזרת גרעינים בתנועה שזורקת חופן ועוד חופן. תביט על הרגליים שלך איך שרוטות, אמר צירין. הוא היה זקן, ובחגים היו מגיעים לביקור הנכדים שלהם, לבושים בחליפות מגוהצות, מביטים בבוז על המכנסיים שלי, על הטלאים שתפרה אימא, והסברתי שנתפסות בחודים ומה יכול לעשות.

זה מהגרמנים שבערימות של סבא שלכם, האשמתי.

סבא שלנו לא גרמני.

לא הוא, הסברתי, המסמרים.

שוב קרעת, רגזה אימא, מאיפה למצוא כוח לגדל אחד כזה.

הייתה יוצאת מוקדם בבוקר לעבוד בתחנת המשטרה וחוזרת כשכבר כמעט נגמר היום. אומרת, כל היום שקועה בכלוך שלהם, לכבס ולשטוף רצפות ולקלף תפוחי אדמה, ובערב להתעסק בשלך. גם רואה ששוב השארת את כל האוכל שהכנתי.

ועניתי, אלה האנגלים בצד שלנו.

ממש תענוג העבודה שלי, רטנה אימא, ומוכרח להבין ולהשתדל להתנהג בסדר, לאכול בצהרים ואחר כך לנוח קצת בחדר. היא נאנחה.

בהתחלה צירין כלל לא רצה להשכיר לנו. אימא אמרה שלא מצאנו חן בעיניו, בייחוד הדוד זליג עם הכיפה הגדולה. הוא שאל מי ישלם את שכר הדירה, והדוד זליג הבטיח שלוקח את האחריות עליו. צריך כסף, לא אחריות, ענה צירין, להיות בטוח שיגיע בכל ראשון לחודש. יכול לישון בשקט, הבטיח זליג. בסוף לחצו ידיים וצירין הצביע עלי בתנועה שמבקשת להבין. סתם, ענתה אימא, ילד בן שבע, ילד שקט, אבל עוד לא בשל לבית ספר. ראיתי דאגה על הפנים שלו, מבט לא טוב שאולי סימן שמתחרט, עד שוויתר ורק ביקש לחזור ולהדגיש את עניין בתי השימוש שכבר הסביר קודם. זה של גברת צירין ושלו, רק שלהם, והוא לדיירים. הוא הצביע על ארגזי עץ גבוהים משני צדי החצר.

את הדוד זליג ראיתי רק לעיתים רחוקות כי גר בחיפה ועבד בטחנת קמח. לא היו לו ילדים ואימא תמיד ביקשה ממנו דברים. לפעמים נתן לה כסף, אבל בזהירות מאשתו שאותה אף פעם לא הביא, מדגיש שאסור שתדע. הוא התעקש שנעבור לכאן, רחוק ממנו, אבל הזהיר את אימא שאם תמצא את עצמה שוב עם בטן נפוחה, תצטרך להסתדר בעצמה, בלי עזרתו. הכל באשמתך, היה אומר בכעס, בגלל חוסר האחריות שלך. אני הבטתי החוצה על החצר הדחוסה באוצרות ושמחתי שנגור כאן.

חוץ מאתנו כבר גרה גם משפחת דנציג. אדון דנציג היה ענק. אף פעם לא ראיתי איש כל כך גבוה, עם צעדים שכמו ריצה. הייתי מחכה בבוקר לפני השער כדי לראות איך יוצא, מקווה שיגיד לי משהו ואז אוכל לשאול איפה הוא עובד. אבל הוא רק אמר, וזו הצידה ילד. האישה שלו אלזה הייתה מסתובבת בבית ערומה. מהקיר המשותף הייתי יכול לשמוע את הדיבורים, גם את השירים ששרו בשתי מנגינות שמשמיעים ביחד. אימא לא אהבה אל גברת דנציג. תמיד הזהירה לא להתקרב לצד שלהם. יש די מקום בחצר. ואני הסברתי שבגלל בית השימוש המשותף. אחר כך הייתה ההתפרצות, הצעקות שנמאס לה למצוא אותי מחכה ליד הדלת בכל פעם שיוצאת מהשירותים, ואני אמרתי שבית השימוש הזה הוא גם שלנו ואיפה לעשות. תדאגי שיפסיק להציץ, הבן המפגר שלך, אחרת יהיה רע. הפנים שלה נהיו אדומות ומכוערות מכעס ואימא ענתה, תשמרי על הפה שלך. תפסה ביד שלי ומשכה אלינו הביתה.

מאז הייתי עוקב רק מרחוק, מאחורי הערימה סטליגראד, לראות איך יוצאת לטייל עם הבת שלהם, אומרת, עכשיו נלך לשחק בגן השעשועים וריטי תתנדנד בנדנדה. ריטי אוהבת להתנדנד, ובדרך חזרה נקנה לריטי גלידת שוקולד. כאלה דיבורים עד שמתרחקות, לא יכולות לשמוע את הקריאה שלי ששונא גלידת שוקולד, מאכל שטוב לגרמנים. גם לא יודעות שגמורות שתיהן מהירות שכיוונתי דרך הסדק שבין הקרשים.

גברת צירין הייתה צורחת בלילות.

היינו מתעוררים ולא מצליחים להירדם. אימא הסבירה שבגלל המלחמה. בגלל המשפחה שלה שנשארה בארץ רוסיה, ובאים בחלום לספר שכבר הרוגים כולם. אי אפשר לברוח כי שלג בכל מקום, ורק אם ינצחו את האויב, הסיכוי היחיד. צירין התאמץ להעיר אותה, אומר, די סוניצקה די, ועוד דיבורים בשפה שלהם שלא הבנתי. מהכביש הראשי הגיע רעש של שיירה צבאית במנגינה שמתחזקת לפי המרחק,

מתערבבת בקול שלו. לגיונרים, לחשתי לאימא. מכיר לפי המטפחות האדומות ששמים על הראש לשמור מהקור. בטח ממהרים לרוסיה. תישן, אמרה אימא.

קר מאד ברוסיה.

אחר כך נהיה שקט ואני חלמתי שאוסף את כל השכנים, את השוחט שמש יחד עם הבן שלו מויישה, והחלבן אגלרוב מהבית ממול, וגם השכנה הבהירה שעושה צמות בשיער שלה, כל אלה שיהודים. מסביר להם איך לעשות, להתגנב כשעוד לילה מאחורי הדלת וכשפותח לקבל את החלב, תופסים משני הצדדים, ואני ואת (אמרתי לשכנה) מתפרצים פנימה להרוג את האישה. עוד נשארת התינוקת שעל מזרן בפינה, ואותה בסוף.

אגלרוב התנגד. זו הקטנה בקושי בת שנתיים. תינוקת גרמנייה, התעקשתי, אחת שתגדל להיות כמו אימא שלה, ללכת ערומה, להעליב ילדים יהודים. צודק, אמרה השכנה הבהירה, אלה הקטנות יהיו הכי גרועות. היא אחזה בכתף שלי, אולי מתוך חיבה, ומזה התעוררתי לראות את אימא מתכופפת אלי ומנערת, אומרת, כבר איחרתי לעבודה.

אחר כך התחלתי לבנות מקלט, ובדיוק הופיע צירין שאמר לשים בחזרה את החומרים שלקחתי. יכול להתמוטט על הראש שלך, לקרות אסון. הוא דיבר בכעס על אימא שאיזה מין בני אדם שמשאירים את הילד לבד כל הימים, אולי מחכים שישגיחו אחרים, הוא או גברת צירין. התנהגות חסרת אחריות שלא יכולה להימשך. הייתה שנאה בקול שלו לכן הבטתי ישר בעיניים להבין למה. אולי בגלל שלא הזמנתי לפגישה של השכנים. רציתי להסביר שמפני שעסוק בצרחות של גברת צירין, בחלומות שלה, במקום זה שאלתי למה אין כאן כלב, ואם יכול להביא.

אפשר היה לראות שהתבלבל.

אחד גדול, הדגשתי.

למה.

מתכוון לבולדוג או זאב, לא כמו הכלבלב של השכנה עם הצמות שקוראים לאקי, כזה שיכול לטרוף, שאם תגיד לו קפוץ, תכף יתנפל על האיש.

ראיתי שנבוך, לפי הפנים שלו שמתפלאות, לפי השתיקה. והסברתי שכדי להרוג את האויב.

אויב, תמה צירין ופתאום פרץ בצחוק, אתה מתכוון למלחמה. נגד אלה לא יספיק.

גדול, התעקשתי, שיכול לנשוך את מר דנציג.

הו, אמר, נגדו צריך באמת אחד גדול.

הנה נהייה יותר ידידותי לכן העזתי לשאול אם מסכים להביא.

צריך לחשוב, ענה.

עכשיו הסתובב ללכת, אומר לשים בחזרה את כל הלבנים שלקחתי, גם את הפח.

להרגיש שמתחיל החום. לא זמן מתאים לסחוב עד הערמה הרחוקה, גם לא להמשיך בבנייה, אפילו שהסתלק. במקום זה פניתי אל הגדר שבצד של השוחט. אתה דורך על חוט התיל ואת השני מושך למעלה בזהירות, שלא תיתפס החולצה, ובעזרת הראש מרחיק את הרשת שבדיוק בפינה הזאת לא מחוברת בכלל.

סתם תלויה, הסברתי לאימא, לכן מצליח לעבור בשלום, וזה הקרע רק במקרה. עוד לחצות את מגרש הגרוטאות עד המשפכים, איפה שחותך אותן. יכול לעמוד שעות ולהביט איך תופס את התרנגולת ומושך ביד את הראש לאחור, ובשנייה מעביר את הסכין במהירות, פססס, וטח אל תוך המשפך, שיהיה הדם מטפטף למטה. יש תעלה (סיפרתי לאימא) עם קופסה בקצה, אבל הדם לא מגיע כי מתייבש ונהייה שחור מהזבובים.

אוהב להביט איך מפרפרת, חושבת שתצליח לברוח, לא מבינה שאבוד, חתוך הצוואר. לכן לאט לאט מתייאשת עד ששקטה לגמרי.

הפנים של אדון שמש מכוסים זקן. תמיד יוצא החוצה עם כעס בעיניים, כי הפריעו באמצע הארוחה, ובלי להגיד מילה מושיט יד לסל של האישה שעומדת ומחכה בשקט. אבל כשרואה אותי, אומר, שלום ילד, ואני עונה שלום אדון שמש, היום התרנגול חזק מאד, נראה אם יעשה הצגה.

כבר מכיר את הדרך שלו לזרוק לארץ את הגדולים, כאלה שלא נכנסים למשפך. להביט איך מנסה להתרומם, לרוץ, ותכף נופל, שוכב בשקט. האישה חושבת שמת, מושיטה יד לתפוס ברגליים שלו ותכף עוזבת בבהלה כי מפרפר ומנסה לברוח. כך שוב ושוב, ממש להתפקע מצחוק. תתבייש, מתרגזת האישה. יש לה צורה של ערבייה והבגדים שחורים לגמרי. עכשיו כבר לא מעיזה לנגוע, עומדת בסבלנות וגם אני לראות איך יהיה בפעם הבאה. הייתי צריך לשאול את אדון שמש בעד מי הערבים ואם לא צריך להיזהר, אבל הוא מיהר להסתלק אל תוך הבית.

לא יפה להביט, אמרה האישה, מהר תלך הביתה.

רק היא ואני, אבל לא יכולה לטפס על הגדר, ורק אם תצא מהשער לבוא מסביב. לכן עניתי שדווקא כן יפה, ויכול לעמוד איפה שרוצה כי לא חצר שלה. גם יכול לקחת את הסכין של שמש ולחתוך. ילד חצוף, קיללה האישה, למה לא בבית הספר.

כי לא קיבלו.

שאלות מעליבות שלא אוהב, וגם הקול שהשמיעה כשהסברתי שעוד לא בשל לכיתה אלה, ויכולה לשאול את האיש מהמועצה. לכן התרחקתי בלי להגיד שלום. בין כה וכה כבר מת לגמרי התרנגול הזה.

מהחצר הגיע הקול של גברת צירין, קוראת ציף ציף ציף, ועד שתיכנס בחזרה יכול לנסות את הגרוטאה שתקועה כאן בתוך הבוץ. אחת שהייתה מכונית משא, אבל מה שנשאר, הכיסא של הנהג והגלגלים והמנוע פתוח בלי מכסה. הכל חלוד לגמרי, והשאלה, אם יכול פתאום להידלק, אם אחבר את חוטי החשמל. לצחוק איך ייבהלו כשאופיע פתאום לפני הבית ברעש גדול, מכריז, מי רוצה לנסוע, לעשות סבוב דרך השדרה ועד הקיוסק של גרייצר. יכולים לשבת רק על הברזלים מאחור, לא, לא במושב לידי. זה שמור רק לילדים. היא ילדה, תתחנן גברת דנציג, ואני אסובב את ההגה וישר למעלה, אל ראש התל הישן ומשם להשקיף על כל הסביבה, לראות אם מתקרבים.

לא עונה לה בכלל.

בסך הכל חוטים שמתחברים אל המנוע. אולי אל ההגה בחלק שלמטה, והשאלה אם יצליח עם סתם חוט ברזל, אפילו חבל פשוט.

החלק הזה שקוראים קבינה, מלא כל מיני ידיות וכפתורים שאפשר למשוך ולהחזיר פנימה. גם תאים לשים דברים, לשים כדורי מקלע, ואותם לירות דרך הצינור שבולט קדימה.

לכן התחלתי לחפש כדורים, פירות יבשים של אזדרכת וגלעיני זיתים ומישמש, שיכולים להרוג אם עפים במהירות. היו שלוליות בחלק הרחוק, וקולות צפרדעים שכמו תקתוק יריות, קע קע קע, להיות שדה קרב כל המגרש הריק, ומכאן לתת פקודות לחיילים, להכריז, אני המפקד הראשי, תבדקו אם מוכנים כלי הנשק, ועכשיו יוצאים להתנפל על כפר חנון, להרוס את הבתים שלהם, של הערבים. לצעוק, הסתלקו מכאן, ואם לא, תמותו כולכם. פתאום יוצאת האישה שראיתי אצל שמש, מתחננת שלא אפגע בבית שלה, בבקשה בבקשה, ודווקא.

מוכרח ללמוד את הדרך שלו לחתוך צוואר של תרנגולת. לנסות בסתם חתיכת פח, ואם מצליח, כבר יהיה הרבה יותר פשוט.

עוד מעט, אמרתי לאימא.

כששוב העירו הצעקות בלילה, וביניהן מגיע בקושי הקול של אדון צירין, שכמו מלטף ולא מצליח כי צורחת בכל הכוח, קוראת לעזרה.

עוד מעט נציל אותה.

ואימא הביטה בי במין חשדנות, שואלת, איך.

נהרוג אותם, הסברתי, את כל הגרמנים.

דאגה אחרת בראש שלה, לא יודעת איך תחזיק מעמד בעבודה כשלא נותנים לישון בלילה. מתחילים קמטים של זקנה על המצח שלה ועל הפנים. אולי טעות שבאנו לגור בבית הזה שכמו בית משוגעים עם קירות דקים שכאילו אין. מוכרחים להירדם, היא אומרת, מכסה את הראש בשמיכה וכך לבד, מתאמץ לעקוב אחרי הקולות.

ששש, לוחש צירין, תישני תישני. כבר אינם, הלכו.

ומסבירה שכאן מאחורי הדלת, סימן שלא חיים. לא יכולים להגיע אם חיים.

יכולים, טוען השוחט שמש, בתנאי שלא נקשרו הכנפיים. שיטה שתמיד משתמש, מושך מאחרי הגב ומעביר זו לתוך זו כמו קשר. מה שמוצא חן בעיני השכנה הבהירה, מציעה לעשות גם לאלה כאן, משפחת דנציג. אחר כך לתקוע אל תוך המשפכים, ובינתיים יכולים להשתין להם על הדלת, אתם הגברים, היא צוחקת.

מגעיל לשמוע דיבורים כאלה, רטן שמש, ועוד מאישה.

שקט, כעס צירין, עכשיו שסוף סוף נרדמה.

וסימנתי להם שיתפזרו. כבר יודע איך לעשות. לתפוס את התרנגולות שלו ולסגור בבית השימוש ממש לפני שנכנסת בבוקר. גם את האווזים. תמיד ממהרת להיות ראשונה גברת דנציג.

אחר כך רצתי על הקרשים, סיבוב אחרי סיבוב ומשמיע את המילים ההן כמעט בלי קול, כי במצב רוח כועס. רק את היריות בצעקה, תך תך. לא מבין איך השאירה לישון, מסתלקת לה לעבודה כאילו רק היא,

כאילו הכריזו שנגמרה המלחמה וסוף לכל האויבים, וכאן ממש מולי יוצאת הגרמנייה הזאת עם סל מלא כביסה, סוחבת אל החבל שבצד האחר לתלות לייבוש. גברת דנציג עוברת בלי להפנות את הפנים, כאילו אינני. לכן הכרזתי, תודה למזל שלה, ועכשיו כבר מוכרחה להפנות את הראש, לעשות פנים שרוצות להבין אם היה אליה מה שאמרתי. לא יודעת אם טעות שעצרה. ומוכרח למהר, להגיד שזה מה שצריכה, להגיד תודה למזל.

אם דיברת אלי.

כי לא קמתי בזמן, הסברתי, אפילו עוד לא הייתי בבית השימוש שקוראת שירותים. ואת בטח כבר מזמן, אולי פעמיים. לכן מזל גדול.

ומושכת בכתף בתנועה מעליבה, גם ביד, וממשיכה ללכת.

שכבר לא שעה מתאימה לתפוס תרנגולות, אמרתי, ובחושך תמיד יושבות שקטות, רק לבוא מאחור, לאחוז ולדחוף לשק.

שק או סל.

דבר ששכחתי לגמרי, ועכשיו ממי לבקש. בוודאי יתחילו בשאלות, לדעת למה. יותר טוב לחפש את סל הקניות שלנו, שאולי תלוי על הדלת או מתחת לכיור. ולא היה. פתאום נזכרתי בתיק שלי ערימת הצינורות שקוראים איסטלציה. כזה שמלא ברגים וטבעות מגומי, ואותם לשפוך בינתיים על הארץ עד שאגמור. ומה שמצאתי בין אלה, חתיכת פח דק שדומה לסכין, ממש הפתעה. ועכשיו לעזוב הכל ולהתאמן בזה.

אולי מפני שדווקא ביום רע. שאומרת אימא, יום שמתחיל ברגל שמאל, וזה כבר מההתעוררות המרגיזה בבוקר, ומהכביסה שעשתה זו השכנה דווקא היום, ומוכרחה להגיע אל החבלים לתלות לייבוש. איך לדעת שחוזרת פעמיים, וכששומעת את הרעש, את הציוצים והצווחה שלי מהכאב כי נחתכתי, ומתקרבת לברר מה קרה. כי לא הצליח מההתחלה, מקשירת הכנפיים תכף כשתפסתי את התרנגולת הקטנה, מנסה ומנסה לדחוף כנף מאחורי כנף ולא נכנסות. לכן בדרך הקשה, לאחוז בצוואר שלה באותה היד שמחבקת את גוף, ובשנייה לחתוך. והיא מכה בכנפיים וצווחת קריאות שבקושי מצליח להחזיק.

דם שאולי מהצוואר שלה, אולי מהחתך באצבע שקיבלתי מהמהירות, מהבהלה להזדרז ולגמור. בגלל נפנוף הכנפיים שפראי לגמרי אל תוך הפנים שלי, והתעקשתי לחנוק בכוח ולחתוך שוב ושוב בכל מקום שנתקל.

די.

ידיים תופסות מאחור ומהדקות להכריח לעזוב, גם סטירה בפנים ושנייה ושלישית, ממש להרוג, ומוכרח לבעוט בברך שלו ואגרופים לבטן לצוואר לראש, לכל מקום. להתנגד בכל הכוח כי גורר אל הבית, אל הדלת שלנו, ופנימה בדחיפה גסה, נוהם, כאן בפנים ולא לצאת עד שתבוא אימא.

צירין.

וגברת צירין מהדלת שלהם לוחשת, אוי ווי.

לרוץ במעגלים, קרש אחרי קרש, מגסטפו אל גתורשה והלאה לסטליגראד ובחזרה. שפתיים שמתנועעות לקצב המילים, לקצב היריות. אבל המחשבות לא באלה, גם לא מתרוממות אל הדגל, ורק להביט מרחוק איך פורץ האויב, להביט ולשתוק בגלל הספר שהוא שהלוואי שיכולתי לשרוף. אם לא, יהיו גמורים כל אלה שמתחבאים בבית, חושבים, יעבור ולא ימצא. בסוף, כמו המשפחה של גברת צירין שמגיעים בלילה. והסברתי לאימא שכל היהודים והאנגלים, כל הטיפשים שחושבים שלא יהיה, ומה הערבים לא יודע. המשחקים שלך, רטנה אימא, שכבר הייתי מוכרחה לשלם בגללם מחיר של תרנגולות, נשפך סתם כסף שמרוויחה בקושי, ועוד מזל שהסתפקו בזה ולא גרשו בכלל. בעצמך ראית איך התחננתי. כי טיפשים, אמרתי, והכי גרוע אדון צירין, שמביא לבית את אלה. די, אמרה אימא, רק אתה החכם. מקווה שזוכר שנשבעת. כי הביא ספר שחור וקדוש, להניח עליו יד ולחזור על המילים. עכשיו גם אלוהים בעסק הזה, אמר צירין, שואל אם הבנתי. והסתובבתי להתרחק ממנו, גם מכולם.

ליצנים

א.

הדיבור של אבא, שעניין של מזל להצליח להתחמק מאלוהים בזמן שמחלק את החבילות. כך כשהיינו עומדים מחרישים ליד האבן של סבא ישראל. ותמהתי איזו מין צורה לשמוח שמת, מפני שהמובן היחיד. עד שתגדלי, היה אומר, ואז תביני.

להיות חוזר כמעט על אותן המילים, מלמול שלא אל כל האוזניים, סבתא והדודות, אבל תמיד אל שלי, להרגיש שחייבת. עד שחדלתי להצטרף לטקס הזה, שבכל שנה, ורק הזיכרון והתמיהה שעדיין לא, ואם יגיע.

כבר הייתי בעולם בזמן שניפטר, אבל תינוקת. וכל המראות, ממה שבתמונות. נשען על השולחן בבית של סבתא, והפנים בקושי חיוך, יותר מבט שמתפלא. או כפוף אל המעקה של המרפסת, מחזיק תינוק מטושטש, וידעתי שאת ירון, בשנים שעוד לא נולדתי.

טיפוס שמן, לגלגתי. וירון הסביר שמהתמונה, אולי בגלל הצבע של הבגדים, ובאמת צורה רגילה, לא רזה אבל באמצע. כך בזיכרון שלו.

היו חוזרים אלי הדיבורים ההם, אחרי שקרה. דיבורים של שבת, בזמן שמעשב את הכריזנטמות בגינה האחורית, נועץ אצבעות באדמה השחורה להוציא את שורשי היבלית, ואימא מפצירה שיחליט על הפסקה להצטרף אלינו לשתות את התה לפני שיתקרר. תשתו אתם, אמר אבא בלי להפנות את הפנים, וממשיך לספר איך היו מחפשים ברשימות שהעיתון הבוקר, אולי יהיו. אולי ניצל מישוהו, שמות שכבר לא קוראים היום, של האיש, של האב, והמקום שלא פשוט לבטא, פרימישולן או הורודנקה, ולא היו. כל המשפחה שנשארה שם. רק סבא עצמו, מפני שעלה לארץ כשעוד צעיר, כמעט נער, להישאר שריד.

כשכבר כמעט נסתיימה המלחמה האיומה ההיא, והתחילו לפרסם רשימות.

עניין של מזל, הסביר אבא, לדמיין את אלוהים, כמו שנראה בציור ההוא, עם זקן ושרירים, מחלק לכל אחד מנה מתוך הערימה, ואם התחמקת, רק לטובה.

לדעת שהיה מורה. עניין שמובן מאליו. להיות המשך לשושלת רבת חוליות של מלמדי תינוקות. רק אבא התעקש לשנות, להיות נוגע בחומר. לכן הלך להפעיל מכונות כבדות, עד שצמחה פירמה שלמה, עם פועלים ומזכירות, ומה שנשאר לעשות בעצמו רק לחתום על הניירות ולרשום הערות על גבי העתקות שמש שמכוסות שרטוטים. בכל זאת נשארו מחוספסות הידיים, וחריצים שכמו שמן מכונות, נאחז ולא עוזב.

אימא הייתה אומרת, איך אפשר כך, לרוץ כמו נער מאתר עבודה אחד לשני, וכשמגיע בערב כבר ממתינים כל אלה, מנהל החשבונות דבורין ואדון טולדנו. לא מבחין בכלל איך צומחים הילדים, עד שיגלה יום אחד שנתרוקן הבית.

נוכל לנסוע יחד, אמר אבא, רוצה שתיראו את העבודות בצפון. זוכרים איך טיילנו בקיץ ההוא, ויכולים גם השנה.

העבודות בצפון היו מתרוממות מולי כעננים של אבק שעושה להשתעל, ואימא רטנה שמכירה את הטיוולים האלה, לזכור איך השאיר את כולנו להשתעשע בפארק המים עד שבאו לנעול את השערים.

כמו טיפשה, אמרה אימא, בבגדים שטובים לשמש, ושני אלה מתרוצצים על ידי, מייבבים שרעבים. לא ידענו אם תאונה או קלקול במכונית, ומה נעשה כשיחשיך.

היו בעיות, התנצל אבא, אבל הגעתי.

טיוולים שהיו חסרי סיכויים מראש. מעצם המסלול שנמתח בין שני טרשים, ובתווך המדינה כולה.

מרחק שצריך לעשות במהירות, כי ממתינים הכלים, טרקטורים גדולים שחובה לנצלם ביעילות.

כמעט הגענו, היה מנסה להרגיע צמד קצרי רוח במושב האחורי, שלא מוצאים עניין בנוף שבחלון, כי ילדים.

ליד אחד מאלה ההרים גם קיבל את הקריאה לחזור הביתה בדחיפות כי קרו דברים. מתחיל בקטנות שבקושי תשים לב, ועד שהספקת לתת את הדעת, מתגברות הלהבות להיות מלחמה. כבר היינו גדולים לקחת חלק במעשים, ירון בטנק שלו, ואני בבית בדאגות. גם לקבל את האנשים שבאו להודיע את האסון, זרים לובשי מדים, ומהשכנים שאספו ברחוב שלנו, שיוכלו לחבק, ולהחזיק בזמן שתוקע את המחט בזרוע זריקת הרגעה. ולא היה צורך. אימא רק אמרה, להודיע לאבא, וחיבקה אותי שנוכל לבכות שתינו בלי לגעת בזרים שהצטופפו בחדר. וודאי עברו שעות אם נהייה ערב, די זמן שיגיעו הדודים וגם סבתא, לחכות לו אתנו. בכל זאת דאגה איך ישפיע, ממלמלת את המשפט הזה שוב ושוב, ולא הבנתי.

איש חזק, טענתי לאימא, לעומתנו הנשים.

ונענעה בראש.

עד שיגיע, שנוכל יחד. ומחזיקה ביד שלי. אישה קטנה ודקה שכבר קמטים ראשונים סביב העיניים, סביב הפה, לא אחת לעקור גבעות, אבל לרצות להתבונן בהן בזמן שמתפסת ברגליים. להתבונן ולא לשבוע. גם הרים, בתנאי שעשויים סלעים ועפר, ומוטב שמכוסים בקוצים.

עד שיגיע, אמרה אלי. כמה אנשים וכאילו לבדנו. כאילו עצר הזמן.

נהייה שקט כשסוף סוף עמד בדלת, וכאילו נכנס אל תוך השקט.

ב.

בשנים שאחר כך היינו מהרהרות הרבה בבחירה שהביאה לגור בכפר הזה, מנסות לנתח את השיקולים, ומהם אל השיטה שכולה החלטות בין רגע. כאלו שבאות פתאום, בלא חשבונות הרבה, מפני שברור ששום התאמה, ופחות מכל בשבילו. לחפש באטלסים שכבר בלויים הדפים שלהם כפרים שפלא איך שורדים, כאילו העבירו מפינות נידחות, הרים שקוראים אררט. לדמיין שביל עזים מדלג על בתרונות, כל

כך צר שבקושי לעבור, ואם שניים, רק בזה אחר זה. כל הזמן לתפוס בשיחים כי חלקלק. פתאום לגלות שכאן, עשר פסיעות מעיר שכולה מחלפים וגשרים, חבורה שאפילו התנועות שלהם תכף מכנסות אסופה של סקרנים.

בני אדם ככר נוגעים בירח, אמר אבא, מייצרים מעגלים מודפסים שכמו מוחות קטנים, לדחוף אל תוך המכשיר ונהייה חי. כזה לתת בידיים של אלה שיותר גבוה מהם שבע קומות. לראות את היפה, שידלה אימא.

תמיד הדרך שלה לחפש את הצדדים הבהירים, להגיד, איך מכבדים את הזקנים. בכל הכנסים והאסיפות תמיד בשורה הראשונה, יושבים עצומי עיניים, כמעט מחליקים מהמושב, והקולות מעל הראשים, עוברים מלמעלה.

לא המילה המתאימה, התעקש אבא, במקומה להגיד הנהלה או ועד, ומספר את המפגש הראשון שקוראים פגישת היכרות.

עד שמצאתי, ניזכר, כי היו ריקים הרחובות בגלל הגשם, בגלל הלילה, ושום אדם שאפשר לשאול איפה המזכירות.

אם זוכרת את הכלבים, את ההתנפלויות שלהם בשלב ההוא.

לכן חג במעגלים, חוזר ומסתובב, עד שהגיע אל מחסן התערובת, חשב, מקום לברר כי עבדו המכונות, ואמרו כאן כאן.

עניין לצחוק בכל פעם שניזכר. יושבים ברחבה שכמו יציע, ומשם בכפיפה למטה, מתבוננים איך זורם החומר, מתערבב ברעש בגרעינים האחרים, וענן אבק שמדיף חמיצות.

לזכור את אדון לופו שהצביע על המדרגות, גם עורר את האנשים, מכריז, הגיע החבר החדש. המועמד, תיקן פסו, עד שנקבל החלטה.

היום כבר רגילות למנהג שלהם לעשות את ישיבות החורף במחסן התערובת, ובקיץ בחדרון שמתחת למגדל המים, לא איכפת הרעש, כי אחוזים תנומה, וגם השמיעה לא כמו פעם. שבעה זקנים ופסו מוועדת הביקורת. מתבוננים איך מספר על עצמו ועלינו, יודע שלא מגיע לאוזניים. משהו שמרדים, ניזכר אבא, רעש הגריסה והחמימות שנפלטת מהמכונות, רווית שמנים וסולר. שחשבתי להישאר לנמנם שם אתם. ואדון לופו הכריז אם יש שאלות לפני שיודיע את ההחלטה.

להיות מופתע, סיפר אבא, שכבר היה נוסע בחזרה, וכל הזמן תמה איך מיהר להשיב, לחתום על הנייר שרשמו התחייבות. גם שואל לדעה שלנו.

הרי כבר חתמת, השיבה אימא.

לא טיפוס שמאריך בטענות, ובשבת נסענו יחד לראות את המציאה. ארוז בירוק, עצי קזוארינה וברוש, פורץ הצבע מכל חצר, שמוכרח למצוא חן. גם האנשים.

פשוטים, אמרה אימא, ומה שעוד, תמימים.

ואבא צחק. המשיך בצחוק הזה גם אחרי שנים, כשכבר הייתי ויכולה להבין את ההבדל בין השניים. ואיך הגיב על ההתרשמות שלה, להגיד שתמימה בעצמה, ואת זה לחזור ולצטט.

ולמה, הייתה משיבה טענה, אם ידעת מההתחלה.

סיפור שחזרה וחזרה. וגם עכשיו בשיחות שלנו, איך עמדו לפני הבתים, מתבוננים במכונת ובנוסעיה בהבעה שלא סקרנות. אומרת, כאילו חיכו. וענה שבוודאי חיכו, ואם לא היום אז בשבת שאחריה, או בשלישית.

עניין של קצב, אמר, ומכאן הטעות שלה, לפרש שחסרי יצרים.
צעירה מכדי לזכור, אמרה אימא, כי בקושי בת שלוש, וירון כן.

ג.

הייתה חוזרת אלי התמונה הזאת וגם עכשיו. לחשב את המרחק מהדלת אל החדר שישבנו, לפי הרגליים שישה צעדים או שבעה, וקודם החריקה כשנפתחת, וכבר היו שקטים בגלל העייפות. אם הסתובבו להגיש תה, גברת פינצי או בוקה דנון, שגרות בחצרות ממש ליד, ומה שאומרות, רק את המילים שצריך כדי להציע. וכשעמד מולנו נשתתקו לגמרי, וגם הוא. ואז בתנועה שנראתה מובנת מאליה, שמוכרח להיות, על פי מין סדר דברים נעלה מבינתנו, התיישב על כורסת הקנים.

לצחוק מאימא, מהחלומות שלה להיות משפחה שיחד, שמצטרפת סביב שולחן האוכל בשעות המקובלות, עכשיו בא. ואפילו לא מיד עד שהתברר שלא מצב ארעי אלא מתמשך בלא קץ, בוקר וערב וצהריים. כל כך, שמוכרח לשאול את עצמך אם הסתיים המשחק גם לגבי כל אלה שכאן. אולי חודשיים או שלושה עד שהעזה להגיד, מציצה באדונים דבורין וטולדנו שמעלים את הבעיות שמחייבות החלטה, בתחילה רק בשפה רפה, כאילו לשתף בתמונה, לא להכביד חלילה בדברים טפלים, עד שאמרו שמתעכבת העבודה, פשוט לא יודעים איך לעשות. והוא מתבונן בהם, נראה כמקשיב, אפילו מנענע בראש בהסכמה.

נשאר ספק, שח דבורין לאימא, כי נענע בראש גם לאפשרות השנייה, ואימא ניסתה ביתר תקיפות, להגיד שלא יודעים בשטח איך להמשיך, ואולי מוטב שייצא לשם להתרשם ממה שקורה. עדיין יש את ענת, אמרה אימא, וגם אנחנו כפי שאנו, והוריד את הראש בהבעה שמגלה קוצר רוח.
גם עניין הכורסה.

אחת מיושנת מהזמנים שעוד רווק, וכמה פעמים נועצו שראשית חוכמה לדחוק למרפסת. לראות שמתקלפים הקנים, והגוון שהופך כהה וכאילו מזוהם, שאם תציע לאורח יעביר את האצבע לבדוק אם לא משאיר כתם. וראינו שדווקא אותה, שלא מתאימה לחדר האורחים כי בלי צבע ומרופטת. כמה שטרחה לשכנע, תחילה ברמיזה, אחר כך בדיבור ברור, עד שוויתרה.

אם מבחינה בשיפור, שאלה אותי.

ימים שמחוץ לכל חשבון, הסבירה הגברת הבהירה ששלחו מהמשרד הממשלתי, ומספרת על ניסיון שכבר הצטבר, וממנו לדעת את כיווני ההתפתחות, וראשון לכל למחוק את הזמן.

כבר יותר משלושה חודשים, אמרה אימא, שיושב כך.

הו, אמרה היא, אם לא מגזימה, כי הרי בכל זאת מצטרף אל השולחן בזמן הארוחות, ובלילה במיטה.
כן, הסכימה אימא, אבל בין אלה.

ומספרת איך גררה את הכורסה להציב מול הטלביזיה, ונשאר לעמוד, כאילו התבלבלו הדרכים. ידיים אצל החזה עד שהחזירה.

גם מספרת לבקה בכר שאי אפשר להגיד שבעל, רק כמו ילד נוסף לטיפול. בלחש דיברה, הופכת את הפנים להתרחק מהעיניים של זו שמתעניינת בכל הפרטים. שיחה בין אנשים מתקדמים, מדגישה בקה. לראות אותם מתגייסים, אמרה אימא, עם המדים, השיער הקצוץ וכל אלה, ואת מתאמצת לחוש בשינוי ולא מבינה.

כמו תחפושת, גישישה בקה.

לא הצורה, הסבירה אימא, כי תכף כשבא לחופשה מתקלף מהנעליים, ומה שמופיע, כף רגל של הילד מקודם, שאיך סוחבת את הכובד הזה. והרי רק כמה חודשים.

בשבילנו האימהות תמיד ילדים, חייכה בקה.

אולי לאט לאט, שיערה אימא, לעכל את השינוי. עכשיו כבר יישאר.

אבל הוא, שאלה בקה.

וכאן כבר אני, כי מוכרחה לקרוא לה, תירוץ להפסיק לפני שתשיב. מפני שחוקרת על אבא, על ההתנהגות שלו, ולא עניין שלה.

לשם מה הכעס, מנסה אימא.

שלא ידחפו את האף לפצעים שלנו.

ובדממה חותכת ריבועי עגבנייה עיגולי מלפפון. לא בטוחה שתצליח להסביר את המחשבה שלה, אם נכון לכנות מחשבה, ויותר מתאים הרגשה, שכבר לא להיות לעצמנו. אם לא למצוא את המשענת אז להיגמר. כך חשה, כי לא כמוני, צעירה, להתרומם על הרגליים ולהזדקף. ואני אליה, שיכולה לאחוז בי, הנה כאן. למשל להקפיד על ההופעה, לא בשמלה הזאת שעושה צורה מרושלת. ואומרת, תפסיקי.

ד.

הייתי מתבוננת בו, תוהה מה המחשבות שעוברות בתוך הראש, כל השעות שיושב כך. כי מה שמסביב מוכרח להכיר בעל פה, הספרים שעל המדפים, ותמונת הילדות הכהות, וכל האחרות שתלויות על הקירות. ציורים שעשתה אימא לפני שנים בחוג האזורי. להתפלא איך לא משתעמם, ומה יהיה על הגוף שלו שמורגל בתנועה.

להוציא לטיול, אמרה הגברת הממשלתית.

היה בהיר השיער שלה ומגולגל כמו פקעת מעל המצח במין סידור שבועדאי שעות של התעסקות. קול כמו פקודה. ואמרת, אולי בכוח. הרי לטובתו, התווכחה הגברת הממשלתית.

בגלל החום, ביקשה אימא במין חיוך מתנצל, להסביר שסוער כולו, לפי הצבע בפנים, לפי הרעידה. מציעה לנסות לפנות ערב.

עכשיו גם לאכול לא יבוא, אני אומרת.

הייתי יכולה לשבת מולו ומביטים זה בזו בשקט, כאילו בהמתנה, לפעמים מחליקה על היד או מצביעה על התמונות להגיד, זה ירון וזו אני, ומי כל אלה הילדות החומות, סתם ציור ישן שנשאר תלוי ממת. לפעמים לשאול מי זה. אם ינסה להגיב. אבא, אמרת, אבא. ומתבונן בשתיקה.

רק כשקוראת לארוחות ובערב לישון.

הרבה סבלנות, אמרה הגברת המומחית, כך על פי ניסיונם.

עד פרשת המחסן.

כשפתאום שמעה את הרעש, דרדור הפצים נמשך והולך, ומיהרה אל המקום שממנו הקולות, לראות שעומד על כיסא ומשליך מהאצטבה הגבוהה שקראנו ארון התחפושות.

כבר החזיק בידו כשהגיעה.

לא הספקתי להיבהל, סיפרה אימא, ורק כשעמדתי נמוכה לידו, שואלת אם מחפש משהו, וכל הרצפה מכוסה כובעי בוקרים ומסכות ובדים צבעוניים, מושלכים ללא סדר.

עכשיו ירד, מניח על השולחן, ומתחיל לאסוף ולהשיב למקום.

נעשה יחד, אמרה לו, טיפסה למעלה והושיטה יד לקבל.

עכשיו חייכה, זה מה שעושה שם, מתקן ומדביק.

המסכה ההיא, הדגשתי, קוראת לה לשים לב.

הרי ידענו את כולן. תחפושות פורים שנערמו במדור העליון עוד מהשנים שילדים. וכמה פעמים ששאלתי,

לאיזה צורך, כי הרי גדלנו. ואמרו, באמת. רק בגלל התכונה של אימא שלא מעזה להשליך, וכך מגובבות,

תופסות מקום, אולי מחכות לדור הנכדים, והזמן נועץ את שיניו, מפורר לאיטו.

הרוסה לגמרי, אמרתי, מסתכלת איך מצמיד נייר דבק, מתאמץ ליישר את הקמטים, סרטי נייר אדמדמים

שכבר אבד הברק, גם מנסה בעפרונות צבעוניים להחזיר את הגוון. ואמרתי, מסכת הליצן של ירון.

תשע עשרה, לחשה אימא, בעוד חודשיים.

ה.

סמוך למועד שהגענו לגור, שעוד יכלה לסרב כמו שיעץ לה, ולא שמעה לו. אם מבקשים, הסבירה.

תגידי שבשנה הבאה, אמר אבא, כשכבר תכירי את האנשים, את המנהגים שכאן.

והתעקשה שכבר נתנה תשובה, לא מבינה את ההתנגדות ומה עלול לקרות. דיבורים בזמן שאוכלים

ארוחת ערב, ומסביר שלא מתנגד, אולי התרשמה בטעות מפני שקם למזוג עוד כוס תה, סתם עצה שנתן,

ולגמרי בלתי מחייבת.

שואל אם למזוג גם לה.

בכל זאת מסתייג, קבעה אימא, משהו שמרחף באוויר, די סמיך שאי אפשר לטעות.

בגלל הטעם השונה, חיווה אבא את דעתו, שמפזרים פתיתי בצל על העוגות מלמעלה, גם בפנים, להוסיף

חריפות.

דווקא אוהבת את המליחות הזו, התווכחה אימא.

ומשיב שלא הוא, יודעת שמעדיף מתוק.

זוכרת את הפרטים, סיפרה לי, את ההכרזה של ירון שגם הוא, כמו אבא. להדגיש את ההבדל בין אוכל

וממתקים, שבא מסוכר. לעומתו המלח שמתאים לסלטים ומנות מבושלות. כל כך דומים בצורה שאפשר

לטעות ולהחליף.

הרי גם בוטנים ואגוזים, הקשית, ומהצד השני ריבה ושוקולד שמורחים על הלחם. לחייך למבוכה שלו, שאולי בן שבע בזמן ההוא, או רק בן שש. לא מבין את מיני הכיבוד שעושים בחתונות, בשר וכאלה, שלא מתחשק לבוא.

אם לא תשנה את הדעה עד החתונה שלך, צחק אבא.

די מהר עד שהבינה את הכוונה, שעושים ישיבות להחליט מי מביא, וכשמתקרב המועד, גם את שאר התפקידים, לערוך את השולחנות, לשים בצלחות, וכל ההגשה שמסתובבים בתוך הקהל להציע. שום שינוי אם שמחה או שהתאספו לטקס זיכרון, למשל אחרי שקברו את פאפו הזקן. ושאלה איפה אם כן ההבדל.

עד שהעזתי, חייכה, והסביר אדון לופו שלא רק חגיגות, לזכור את המילה תרבות, שנוגעת לכל מה שמיוחד בחיים, אם שמח או עצוב. לכן השם ועדת תרבות. והתעקשה, אם שום הבדל בעיניו.

עוד היה בריא וגדול בגוף שלו, ובשנים ההם ממש המנהיג. גם בהנהלה גם בוועדות, וכשראה שמתעקשת ביקש סליחה מכל האחרות, להסביר איך בשנים שפעם, ועדה לחגיגות, ועוד אחת נפרדת לימי זיכרון, שהרבה יותר קשה מפני שלפעמים מוכרחים לארגן במהירות, ממש בכמה שעות, כי נפטר פתאום אדון מנטל בלי שום התראה. עכשיו מבקש לעשות בחינה, לשאול אותה תפקיד של מי יום הזיכרון לחיילים. ופורץ בצחוק, להדגיש שמלכודת. יכולה להגיד שחלק מהחג שלמחרת, זאת אומרת ועדת חגיגות, והרי עצוב. ומתגלגלת הצהלה שלו עד שמוכרחות להרגיע, טופחות על הגב לעצור את השיעול.

תרבות אכילה, קינטר אבא.

ומסבירה שמסורת שהביאו מהגולה, מיני מאפה וקטניות, הכל לפי האירוע, אם נולד בן זכר, שעושים קלוי ומפזרים פולים, ואחרת אם ילדה.

צלחות מלאות רוטב ואפונה, אמרה אימא, והדעה שלה שמעוררת כבוד הדרך שמקפידים לשמור על המנהגים.

זוכרת איך התרגז, סיפרה, רק למשמע הביטוי הזה, להגיד שכבד עליו הכבוד. לא חשוב איזה, בייחוד זה שלהם.

1.

די מהר עד שחדלה להתמיד בהשתתפות. מאחרת לצאת או מטלפנת ליפה מושונב להסביר שבגלל סיבות משפחתיות. לפעמים כאב ראש וכאלה. וכשהעיר שלא מקפידה להשתמש בנימוקי אמת, התנצלה שמהדיבורים שלהם.

נמשכים ונמשכים, הייתה טוענת, שכמעט חצי לילה. וכשחוזרת, רואה איך ישנים כולם, ובעצמה לא מצליחה עד שנוטלת תרופה.

בעיקר של לופו, נזכרה אימא, מתחיל באירועים ישנים ומפרט מעשים שאי אפשר להבין את הקשר, עד שמגיע לעניין עצמו, שאיך הסתלקה אישתו של מוסאייב, הכריזה שלא חוזרת עד שמאשרים פרה או כבשים, ובא מוסאייב לבקש שלא ימהרו, קצת שקט ממנה, התחנן, שבועיים שלושה, ואחר כך מה

שיחליטו. כאלה שלא חדלו לריב מרגע שהתחתנו, אפילו בחתונה עצמה. עכשיו פתאום מוכרחים להזיז את הגדר, לשים את הקבר שלו לידה, שיהיו נוגעים. לא לוותר, כך הדעה שלו. בכל זאת סיכמו להזיז, סיפרה, מהדברים של לורה שאמרה, לתת כבוד למתים. לברר חלקה של מי, העיר אבא, שמעבר לגדר הזו, בטוח שלא של לורה. מתכוון שאולי פשוטים, כמו שאמרה, שלא תוחבים מילות ניסוח לרכך את החבטה, אבל איך תמימות. וענתה שכבר יודעת, די לו להזכיר את הדיבור ההוא. עד שהפסיקה לגמרי כשקרה עם פרשת הביטוח. סיפור שסירבה לפרט, רק אמרה, לכלוך. אפילו שנים אחר כך כשכבר רק שתינו, וכמה ששוחחנו, ועל זה מתעקשת לשתוק, רק להבהיר שכלל לא ענייני תרבות, לא יכול להיות שום קשר. כבר הייתי גדולה די להכיר מה שמסביב, גם לראות בעיניים את הגדר המוסטת מטר אחד לכיוון עצי האבוקדו של לופו, וחזרתי על הביטוי שלו, שתרבות של אכילה. לא, פסקה אימא, לא תרבות, לא אכילה, לכלוך לשמו. את ההשערה שאולי אל זה. לגור ליד בלי להשתייך. מה שנותן משמעות משונה לבחירה שלו, כמעט מרושעת.

ז.

כאילו חלום, השיחות של פעם, שאומרת, תאריך רע. אחד שנולד בפורים, שאין שום הדרת כבוד. ואבא ענה, האמונות הטפלות שלך, לא יכולה בלעדיהן. לקבוע שמצחיק, כך לדעת אימא, צחוק של צבעים. ואבא שאל, מה רע. היה מקומט המצח שלה, להוסיף חן לפנים צעירות, וחשבתי אם באמת, אם מאמינה בדברים כאלה שאומרת צחוק של יהודים, כך החג הזה, כמו להגיד צחוק של מסכנים. גם מתרגזת מהבקשה של ירון להיות ליצן. ואבא אמר, אנחנו נעשה את זה יחד, אתה ואני. אחר כך התעסקו שעות ארוכות, גוזרים ומדביקים, מה שלא ארע בכל השנים האחרות, השנים שלי. לשאול למה לא תעשה גם אתי, ועדיין כועסת לזיכרון. ילדה קטנה שמציצה מאחרי הכתפיים שלהם, רכונים על הניירות ובמכחולים את הצבע. מה שזוכרת מהשנים שאחר כך, שאמר, עוד מעט ילדה שלי, אחרי שקצת אנוח, או שאמר, תביאי להראות, אם בחינה או חיבור שהחזירו בבית הספר, והציון ראוי לשבחים, ועד שהולכת לחדר, שתי דקות לקחת ולחזור, ואז למצוא שנרדם על הכורסה. מסכנה שלי, הייתה אומרת אימא, מחבקת ומסבירה שלא בכוונה רעה, כי הרי יודעת כמה חשובות בעיניו ההצלחות שלנו, ובבוקר לפני שייצא, אולי, אם אתעורר מוקדם. ולפעמים באמת הצלחתי. אולי חיסרון, הייתה מסבירה לי את תאוות ההתרוצצות הזאת, והוא טען בתגובה שהכל לנו. יודע שלא לגמרי בסדר, ואחר כך ישלים את מה שמחסר, רק עוד ההר ההוא ועוד ההוא. ועכשיו כבר אף פעם.

לכן כל הניסיונות שלה לדבר אליו, להגיד שמה שאי אפשר אי אפשר, ועדיין יש אותי, הבת שלו. לטעון שסיבה להמשיך בגללי. ובשאלה, אם לא מסכים אתה. ועכשיו זה, שאולי סימן לטובה, כי עושה, אומרת, אולי, בקול שנשמע מפקפק, לא מאמינה באמת. אולי דווקא להפך. דיבורים שמנהלות מאחרי הדלת, ובצעד איטי מתקרבות עד שממש מעבר לגב שלו, וכאילו חרש, מחזיק בסרטים הדבוקים לאורך השרוול, גם לאורך המכנס מזה ומזה ומתאמץ לתת צורה. בגלל שמתקרב החג, שיערה אימא, לא מבינה איך עלה בזיכרון שלו, ומעיינת בלוח, להתפלא שבאמת קרוב כל כך. חג שאף פעם לא אהבתי, היא מתנצלת.

ה.

עניין ההרים, אם ממשיכים לעקור אותם אנשים אחרים. גם אחרי חנוכת הכביש בצפון שאיכשהו הביאו לידי סיום, ויותר לא הסכימה. כל ההסברים שהביאו, שמתנהל מעצמו המפעל, בלי שום התערבות מצדה, גם נושא הרווחים. והיא מנענעת בראש, להגיד שמבינה ולא מסכימה. מפעל חיים, ספד אדון טולדנו, שאיך יצליח לבנות מחדש. לא יהיה, אמרה אימא, ואדון טולדנו שאל אם לא מאמינה שיחזור לאיתנו. לא ייבנה מחדש, קבעה אימא, תשובה לא תשובה. עכשיו יפלו בידיים של כהן, כל הנתחים השמנים, הצטער טולדנו. זאת אומרת שמסתדרים בלעדינו, אמרה אחרי שהלך. חשבת שייעצר העולם, צחקתי. היה אחד שחשב, ענתה. ועכשיו בוודאי בטוח שרק הסמרטוט הזה, וכל השאר טפל. כך לגברת מהממשלה שמנענעת בראש, להגיד שידועת. עניין מוכר לצערנו, היא מסבירה ומבקשת להציג שאלות בעניינים שבצנעה. הביטי בו, אומרת אימא, כל השיפורים שעושה בלבוש המקורי. הרבה סבלנות יש לגברת הזרה. יודעת שלא תהליך קצר, והכלל, לצאת החוצה, לפגוש את העולם. לכן כועסת על אימא שאינה משתדלת למלא אחר העצות שלה. הביטי בו, מבקשת אימא, בכל זאת שינוי בהתנהגות, האם לא מסכימה שמגלה יוזמה כלשהי. מפני שגם את הגוונים, כאלה שדהו ומתחדשים להיות רועשים עוד יותר מקודם, בלי משבצות לבנות. לחפש משמעות גם בזה, סבורה אימא. בטון שמנסה לרצות, שלא תהיה רוגזת הגברת מהממשלה. חברת הקבלנות שלו, שואלת זו, אם הורית לחסל אותה. ומחווה את דעתה שמעשה פזיז. דוגמאות רבות של נשים שנוטלות על עצמן את הניהול של המפעל המשפחתי, דוגמאות מוצלחות.

לא , אמרה אימא, ולא הולם המושג מפעל משפחתי. את זה מוסיפה כהערת אגב. והמשמעות, ירידה ברמת החיים. מפני שכל הסיוע בוודאי מבינות שמוגבל. נושא שאינה אוהבת להגיע אליו, אינו נתון כלל בידיה ורק לדקלם את ההנחיות. כמו תוכי, היא מתנצלת.

פחות נפשות עכשיו, עונה אימא. להתבונן בה אם צוחקת. גם הצרכים.

איך יהיה מעתה. הולכת בכל בוקר למוסד ששם עובדת, ואני לבית הספר. וכשחוזרת כבר ערוך השולחן, מאכלים שחוזרים בלא שינוי, בלא ניסיון לגוון, עד שאמרתי שעוד השנה הזאת עד שמתגייסת, ואז ישתנה התפריט. זה לגבי, אבל מה לך. ועונה, ילדה מסכנה שלי. לא אני, אמרתי, מבקשת להדגיש את עניין הגיל והבחינות, כל העומס שבשנה הזאת שמסיימת את בית הספר, ואחר כך פרק חדש. במקום זאת לחשוב על עצמה, מוכרחה למצוא דרך.

וגם היא מהממשלה, את הדעה שלה ומה שיודעת מהניסיון, שצריך לסייע לזמן, לא לסמוך רק עליו, ומה קורה בעבודה שלך, זאת אומרת, מבחינת העניין ותשומת הלב. להדגיש שלא סתם חטטנות השאלות על ההתנהגות שלו בתחום שקוראת יחסי אישות. הרי אנשים מבוגרים, יודעים את החשיבות ואם יש צורך לסייע.

אופה עוגה, אמרה אימא, כזו מערבבת מיץ תפוזים, הסוג שאת אוהבת. ועוד אומרת, איך נהייה זקן הבית.

ט.

אחת לשבוע הקפיצה לנתניה לקנות במרוכז את מצרכי המכולת והירקות. בשאר הימים רק לחם וגבינה וחלב, כאלה שבצרכנייה המקומית. כך ניקיון הבית והכביסה, פעולות שכבר מסורת להיות בשישי בבוקר, כל אחד בחדר שלו, סידור החפצים והשטיפה, ואימא את כל השאר. הסיוט הזה, היה רוטן ירון, שגורם לשנוא את סופי השבוע, ומתחיל בחמישי. ואבא היה מתבונן בו מזווית שחורשת קמטים במצח, אומר, אותם שבוכים לחינם סופם שעושה להם בכייה לדורות.

אלוהים, הסביר אבא למי שאולי לא הבין.

דיבור סתום שלא מפרש, רק כשטוענת אימא שצריך הסבר, ואם שותקת, יהיה מתכסה ערפל עד שתבוא שעתו. לפעמים צץ בשיעור היסטוריה, לפעמים בתנ"ך או בספרות, מרגישה שמוכר, לנסות להיזכר מאין ואת ההקשר.

שהפך להיות מנהג בשעות אחר הצהריים. כאילו נשמרו פנויות כל השנים, ועכשיו כבר קבוע לגמרי.

רק שתינו. בכל יום שישי. עושות אצל הקבר שלו, את האבק, את העשבים, ולשבת בשקט.

מציבה שעושים לחיילים, מבודדת לעצמה כי ראשונה בכפר שלנו, סבך שיחי הדס נמוכים שייראה מטופח, גם לשמור מקום לנוספות כמותה, אם יהיה צורך חלילה.

חלילה, אמר האיש מהצבא, מבקש להדגיש את צערו, ומפרט את הזכויות ולוח הזמנים עד שתושלם עבודת האבן. להזכיר את הגינון שכולו באחריותנו, ואמרנו כן.

רק בגלל שאחד לעצמו, הסביר, להזכיר שמתוך כבוד לרצון שלנו.
היה קמט עמוק בצד הפה שלו, עושה הבעה של תרעומת, ואמרת, כבר לא נשאר להוסיף הרבה על פי הרצון שלנו.

הגינן, הדגיש האיש, ואימא נענעה בראש ומתבוננת בי במין חשד. עד שמת, אמרת.
והרי רע, ואיך אל תוך העיניים שלה שמתחננות לשאול. ועד שמבקשת, די, ומחבקת, מפני שמוכרחות לצאת המילים, עכורות ורעות, ולמה אליה. רק אולי הטנק עצמו, יבבתי, וכל השאר בחירה שלנו.
די, ביקשה אימא, מחליקה על השיער שלי וכך עומדות כאילו לבדנו, לא את האיש, לא את הירוק שסוגר מסביב, עצי אבוקדו מעוותי גזע, עצי פקאן, מצמיחים את הפרי שלהם להיות מחר.

י.

אחת שעושה תפקיד שני לפי החשיבות, עוקבת מהצד לשאול אם שכחנו, לשאול על פרט זה ופרט זה, לכן לא אותה. לכן אליו את התרעומת, להגיד מנהל, ולא. להגיד מנהיג שמציב את היעדים. ניסוח שלא ממש סוגר, אבל מוביל בהכרח, מותר לנו את הקצוות, וכך כאילו שותפים במעשה.
וטענתי כנגדו.

אתך יהיה קשה הרבה יותר, צחק אבא.

מפני שמנוסחות כמו עצות, נקודות נקודות לסגור את הרווחים במחשבה שלך, ועד שנהיה קו.
בדרך הזו.

לא משאיר כלום להחלטה שלו, טענתי, קודם את המקצועות בבית הספר, ועכשיו את השירות בצבא.
והתנצל שרק מנסה לעזור.

גם כך עושה כל מה שאומרים לו, אמרתי, האח הזה שלי.

ועונה שאני תמיד את ההפך.

מפני שלא חברה לעבודות עפר, אמרתי, קבוצת אנשים שזכאים לנסות וגם לטעות, כל אחד והמוח שלו.
גם להתייעץ, התעקש אבא.

ועכשיו לעמוד מעליו, יושב על הרצפה בתוך ערימת פסי נייר צבעוניים ומדביק. להיות פלקט חגיגי מעוטר בכובעים מחודדי קודקוד, מעוטר במכנסי פסים רחבי שוליים, צורות מתהפכות לצהלה מתנגנת, מראות שהם קולות.

ולחשתי, יועץ רע. נבלעו המילים בתרועת הצבע, לכן ביתר חוזק. להגיד, בגלל העצה שלך.

וכלום. טובל בדבק ומהדק, בלי לשנות, בלי לתקן, פיסה מצטרפת אל פיסה עד שמכוסה כל הקרטון.

ממש הוצאה, התאוננה אימא, המהירות שמכלה אותם. היה מלא הבוקר ועכשיו אין.

זאת אומרת בארגז שהעמדנו לו, ובכל יום מוסיפות גיליונות בריסטול, דפי נייר מבריק, וסתם פיסות בד, שיירי פלסטיק וכאלה. מלאי גדול למלא את כל הבוקר. וכשחוזרות אחרי הצוהריים עומדות וסוקרות את מעשה היצירה. פרוס על הרצפה לפניו והוא בכורסה, מבט שכולו שביעות רצון.

נשב לאכול, הייתה אומרת אימא, ארוחה שהרווחנו ביושר.

וליד השולחן השיחות שבינינו. על מה שהתרחש במחלקה שלה, ואצלי בבית הספר. כבר חדלה לנסות אליו את השאלות, את הרשמים. להשלים שכך, לועס בשקט, ואם מקשיב לדיבורים שלנו, כאילו לא. בכל זאת מבין, אמרה אימא, הרי כשקוראות לבוא לאכול או להחליף בגדים. אם יתכן שמישחק. ואמרתי, לא.

רק שתינו, מפני שכמעט חדלו להיכנס אנשים. גם הגברת הבהירה והשכנים מהרחוב. לפעמים נעצרים כשמתעסקות בגינה. מציצים מהגדר במין עמידה שותקת. לפעמים קוראים בשם שלה לברך בשלום. לא מספרים מה שאצלם כי לא שואלת, וגם את התשובות בלשון קצרה, תנועת ראש מצד לצד, ושום עילה להאריך. וכשכך, מתפזרים בתנועות נימוס איטיות, מבינות, ועד שישובו להביע אהדה, ימים רבים. גם לא אדון טולדנו, אמרתי, כל אלה שאת הלחם שלהם.

כי מחמיצות פנים, הצדיקה אימא.

לבחון את המראה שלה, שכמה התרבו הקמטים וכל ההבעה מין זיקנה שנאחזת ומעמיקה סביב הפה, סביב העיניים, מעוותת את הצורה. להיזכר בדיבור שלו, ליד הקבר של סבא, עד שתגדלי ואז תביני. אם משחק במחבואים.

לא התחמקת, אמרתי לו, מונחת המנה אם תיקח אם לא.

אולי יותר קל בדרך הזו, הביעה אימא השערה, גם לשתינו, כי נותן עניין לעסוק בו.

י"א.

עדיין תינוקת בזמן שמת סבא, וכל הזיכרונות, תערובת של סיפורים ותמונות אלבום. גם מראה הבית בצורה שלו היום, וסבתא עומדת בדלת שמחה שהגענו.

מספרת לאימא איך מרגישה חולשה.

לא לבן שלה, שתכף נוטל עיתון ומתיישב על הספה, וגם אנחנו.

כך בשנים שזוכרת.

לאט לאט מטפטף הכוח, היא אומרת, ואימא מביעה דאגה מפני שלבד כל הימים, ומי יחוש לעזור אם תצטרך פתאום. לכן מוטב להיות ליד אחד הילדים שלה.

גם אלינו, היא מציעה.

דיבור שחוזר, גם התשובה. וארוחת הצהרים שמוכרים כל המאכלים, ואני אומרת, כך את האורז בצורה שהכי אוהבת, וירון את הכופתאות.

אחת לשבועיים, אחת לשלושה.

ועכשיו כבר לא.

כי לנסוע ולהשאיר את אבא.

אם באה אלינו, לא לעיתים קרובות, מפני שחלשה וכל הדרך בתחבורה הציבורית. ואז את המאכלים ארוזים בקופסאות שרוחצת ואוספת בחזרה. מתבוננת באבא איך יושב במקום שלו ליד השולחן, אחר חוזר אל הכורסה הקלועה, ואימא אומרת, תיראי את ההדבקה שעשה הבן שלך, ממש אומנות.

אתה, היא משתוממת, אף פעם לא ידעה על הכשרון הזה. אם יש במשפחה בדורות קודמים, אולי מהצד של סבא, שלא מכירה. וממששת ביד.

ממש כמו קנוי, היא משבחת.

עכשיו נזכרת בדוד שלה שהיה מתקין תנורים בעיירה ליד וורשה. סיפרו שידי זהב, ואולי ממנו. מספרת בשקט. עולם שטובל בריחות זרים, תבשילים ספוגי שומן, וילדות שנושאות דליי מים מבאר שבאמצע החצר, ולבן העור שלהן.

זיכרונות שעוד מעט יחלפו לגמרי, דור שנשרף באש, ומי שנשארו, קומץ זקנים שברי כלים.

יש בספרים, אני אומרת, ומגיבה בנפנוף יד להגיד שלא זהה, שונה לגמרי.

לא להבין, היא ממלמלת, לא להבין את הכוונה.

י"ב.

כבר לגמרי בחומרים אחרים. לא ניירות, לא בד, מושך אל הסוג הקשה, ומזה התרעומת של אימא. כאלה שלא די לטאטא, או מעבירה סמרטוט רטוב למחוק עקבות של צבע. עכשיו יכולה לנגב ולנגב ועדיין יישארו שכבות בהירות שמתייבשות להיות אבק מרחף ונדבק.

הכי גרוע החימר, שכמו בוך.

התעסקות שמתאימה למחסן או למרתף, ומוכנה לפנות מקום, לשים שולחן. גם עדיף בשבילו, כי נמשכת ימים העבודה, ויכול להשאיר באמצע ולחזור למחרת.

וכששבות אחר הצהרים מוצאות ששוב בחדר שלהם, כפוף על החומר, והכתמים על הקירות, על הארון וכיסוי המיטה. גם כל הבגדים שלובש והידיים. כי ללא הזרקה מה שעושה.

אי אפשר, הכריזה אימא בקול שמבטא רוגז, כמעט להסתער. ואמרת, יותר מדי מים בתערובת, לכן נוזל. לא זה, התעקשה, לפחות אם במקום שהוא שכמו בית מלאכה, המרתף למטה.

והסוף שהעברנו לחדר של ירון, ולאט לאט נהייה יותר סמיך, שכמעט מצליח ללא מהומה. כך את השלב הראשון, הגס. אחר כך להחליק ולעדן, ובסיום הצבע. עניין ממושך, כמעט שבוע, גם יותר. ומאחד לשני מתארך והולך כי יותר תשומת לב לפרטים. שקוע במלאכה, כמעט לא מפנה את הראש כשמגיעות, גם מצטרף באי רצון לארוחה, ותכף קם לחזור אל שלו, למרוח את הגוונים, כתום וסגול, והכי חשוב האדום, הכי בולט.

ועניין התלייה. מסיר איזו תמונה או פלקט ותולה במקומם. וראיתי שמבולבלת, לא יודעת מה לעשות, כי ביקשנו להשאיר את המראה כמו שהיה, קישוטי סוסים ומטוסים, ואת הפיקאסו שקוראים זון קישוט, שעשויה בקווים שחורים ותמיד עוררה בי תמיהה על שנבחרה. אולי בגלל שרוכבים, הסבירה אימא. עכשיו מחליף בזה אחר זה להיות מראה שונה, צבעוני. והתמיהה, אם לא לעצור.

ניכר שגם היא. נבוך המבט שלה, ומתבוננת איך עושה בעצמו, כאילו רק הוא, ולא קיימים האחרים.

של ירון, טענתי, החדר הזה.

ירון מת, אמרה אימא.

לא בעינינו.

ומביטה בי.

בעינינו, היא לוחשת, חשבי על כל מה שעושות, שם ליד הקבר, והחדר הזה שיהיה בדיוק כמו אז, כשעוד חי, ומזה ההוכחה.

עדיין חי רק בעיניו, אמרה אימא.

ימים קצרים, ומתמשך הערב שקט ורציני, לדחוק כל אחד אל פינתו, אם קורא או מתנמנם, ואני על המחברות. לדמיין את המראה בעיני זר שיבקש להבין את החבילה הזו שקוראים משפחה, איך הקשר, כי הרי לעצמם. גם לתהות לאן יגיע. כאילו מרחף הבית, ספינה על הגלים בגשם, בחושך. אולי יתבהר מחר, יצוצו ראשי ההרים. אולי דפיקה בדלת וגברת פרדו מבקשת סליחה, האם פועל הטלפון שלנו, מפני שאצלם דומם. מתפלאת לשקט הזה.

בת מזל, זה מה שחושבת. לבדוק שוב ושוב את סדר הדברים, מתחיל בהורים של סבא שאבדו במלחמה הגדולה, וסבא שהתחמק, חוזר אל אבא, אל החלק שלו, ואחרונה אני שכפופה על המחברות בריאה ושלמה, עושה לעצמי. מחשבות של שטות מפני שבנוי, דור שמאבד דור שאובד, ובין אלה לבחור. דומם, אומרת אימא, מאזינה לרחש השפופרת ומושיטה לגברת פרדו שתיווכח בעצמה. כל כך שקטים, מסבירה זו, שחשבה שיצאנו.

הרי גשם, תמהה אימא.

והסבירה גברת פרדו שלא עוצר גם בגשם, ממשיך להסתובב העולם, ולעיתים דווקא הנאה להתרוצץ בדרכים רטובות. עכשיו לא יודעת מה לעשות, אם להודיע על הקלקול, אולי להמתין מעט שמא יסתדר בעצמו.

אם מחכה לעצה, במקומה מענה של חיוך. מזה להבין שמבקשת לחזור אל הספר שקוראת. עוד מעט יישמט מהיד להיות עצומת עיניים עד שתתרומם להציע את המיטה.

אולי יסתדר מעצמו, אומרת גברת פרדו, מחליטה לחכות למחר.

פתאום מבחינות שרק שתינו והכורסה ריקה. כלל לא הרגשנו שיצא. ואמרת, איפה אבא, הרי היה כאן אתנו. וממהרות למצוא שיושב על הארץ כפוף על החומרים.

מאוחר, היא אומרת, ובבוקר תמשיך.

ולא מגיב, לא מרים עיניים אליה, לפגוש את המבט שלה שכמו אנחה.

ובבוקר עדיין שם, משייף ומחליק.

י"ג.

אם נימת טרוניה בקול של סבתא, להיות בטוחה שלא אלינו. להסביר לאימא שמדמה לשמוע צלילים, ומה שבאמת, המאמץ והעייפות, כל הנסיעות לכאן ולכאן שכבר קשות בגיל שלה. מצטמצם והולך הקהל ליד האבן של סבא, התאוננה סבתא, וזה על הדודות, שאיך זה שלבדן, ללא הבעלים והילדים. רק היא והן, ומה יכולות, סתם לעמוד שעה ארוכה וריקה, להביט בשיש שמעלה סדקים במין גוון שלא לבן ולא צהוב, לשוב ולהיות קרקע גרית ממנה נחצב.

לבד, דיברה סבתא, מה שתמיד ביקש לעצמו, לא מבקרים, לא אורחים, ובקרוב יעקם את הפה למצוא אותי נלוות אליו, מפריעה את הבדידות.

מנסה להפחיד אותנו, צחקו הדודות, כבר עשרים שנה לפחות.

שום מילת ביקורת עלינו שלא הגענו, לא רמיזה אחת מצדן. אולי שימש נושא לדיבורים כשהיו עומדות שם, מנסות לסכם את השנה שחלפה, להשמיע בקול את כל החדשות. זוכרת איך היו עושים את זה, צורת דיבור שבינם לבין עצמם, גם אל האוזניים שלו, אם מסוגל לשמוע.

לא לפרט את ההישגים בלימודים, היו אומרים, מפני שבסדר כל אחד במקום שנמצא. רק אולי להזכיר את נדב בגלל תעודת ההצטיינות. ודודה רבקה עושה תנועה של ביטול מפני שכן שלה, אומרת, עניין קטן.

אדרבה, התעקשה סבתא, כך בעיניים שלך, וצריכה למדוד את ההישגים על פי המידה שלו.

עוד לא בן עשר, הדגישה הדודה לאה.

לעבור לסעיף מחלות, הציע אבא, וצחקו כולם, מציינים את בעיית לחץ הדם של סבתא, וגם לגבי הלב של הדוד שאול.

חושבת שיותר רציניות בשנה הזאת, בגלל האירועים אצלנו. להיות רק הן, מה שמקטין את המעמד, לדמיין איך עומדות בשקט, במין אדישות, אומרות, עכשיו שם אצלך הנכד שאהבת, אולי לידך בשעה הזאת, מקשיב גם הוא.

לתפוס את הדברים כדרך אנשים, שנכנסות המילים לאוזניים, צליל שנהפך לידיעה. ומה אם יכול לקלוט מחשבות, אולי מרחף סביבנו בכל עת, נכנס ויוצא. והרבה יותר, אם משתנית המשמעות וכל הצבעים, עד שנראים כולנו מעוררי רחמים.

מהצד ההוא.

אם עלתה מחשבה אצל אחת מהן לגרור אותו אתן, לא יצאה אל השפתיים. לשער את ההתנגדות של אימא, שקטה ונחרצת, מוטה חבלה במקל על הראש וכך לקלקל את המעט.

וצופות בו מהדלת להבחין בסימן, נצנוץ בעיניים שאולי רמז.

לכן נבהלתי לשמוע.

קרובים זה לזו, ובאמצע החימר שכבר נצבע ברובו, מתארך להיות דמות שאולי מוכרת, דקיקה וחדה. והתפלאתי אם מכוון, תווי פנים שעוד מחוספסים מאד, בכל זאת מציצים מתוך המסכה. עיניים שצמודות מעט יותר מהרגיל, וגם הפה קטן ונחבא, לא כזה שעשוי לצהול, וכמה שתמרח צבע.

תשימי פה, בא דיבור מפורש.

מה אמרת, נבהלתי.

עוד נוגעת היד שלו במשבצות הכחולות. שורה שמקיפה את הצוואר ואל החזה להיות עדי או סרח בגד, וכבר נאספת להמשיך בשלון, פוצר בשוליים כאילו כלום.

דיברת, התעקשתי, ובתחבולות, לשאול איפה לשים, וגם על הצבע עצמו, לאיזה מתכוון.

וכלום.

בטוחה ששמעתי, אמרתי בלחש, יודע שלא אחת שמשרבבת דמיונות, לא אני. ומה שבא כמענה, רשרוש פצירה על החומר האבני, מהיר מהיר כי אין הזמן.

פה, ויתרתי, ריבוע אחר ריבוע.

י"ד.

כדור אדום משוטט בין הענפים, לפעמים נחבא, למלא את העולם בהלה ועד שיחזור להרעיף ביטחון, גבוה מעל גבוה. כך בשעות שעוד חדש היום, ותחושת הניקיון מעוררת תקווה. כך בשנים שעוד ילדה, משכימה לצאת עם אבא, לקטום את הוורדים בגינה, עולם שמתרונן מציוץ ציפורים.

הבט, הייתי קוראת ומרימה יד, השמש.

והיה עונה שפוקחת עין עלינו, משגיחה שניטיב להתנהג. לזכור שנשמרים צעדינו, ואפילו נדמה שחבויים מאחרי תריסים מוגפים וגם המחשבות.

להיות חלק מן הבריאה, הסביר אבא את הדעה שלו.

ופחדתי.

אחר כך נעלמה, לחזור להיות אור של יום יום, וגם רחוק. כך בשנים התמימות. פתאום הופיעה שוב ומכריזה, ממתנה לך, כאן בכל בוקר, ובייחוד היום.

יודעת שבדרך לבית הקברות, חשדתי, והרי מלפני שעה ההחלטה הזאת.

גם הגוון, מין אדום לוהט, כזה שמרח על המשטחים הגדולים, הכובע והגלימה, להיות שולט. מה שעשה כל הלילה, רוקן אל תוך צלחת, ובמברשת גדולה מילא את השטחים. עכשיו היה רכון להשלים פינות במכחול דק, ומזדקף שוב ושוב לסקור את המלאכה שכבר כמעט שלמה.

בואי לראות, קראה אימא, מה הספיק במשך הלילה.

משחק, אמרתי, שלא לומר משחק מכוער.

וראיתי שנחרדת, הבעה שמבטאת התנגדות, והוספתי, ראי מה עשה למברשת הבגדים, עכשיו שחוקה לגמרי.

לא ישן כל הלילה, הסבירה אימא, לשים עצמה בצד שלו.

לכן מיהרתי להכריז שאגש לשם, לשפר את החזות לכבוד הטקס.

עדיין חושך, מחתה אימא.

והתעקשתי. גם ההצעה שלה שנלך שתינו, ועניתי שצריכה להישאר כאן, לקבל את האורחים. ודאי יהיו שיקדימו, הדוד מנשה מקדים תמיד, ואני אחזור אחרי שעה. צריך גם כאן, הצבעתי על לכלוך שעשה, כתמי צבע בכל מקום, גם פירורי חימר. לציין שביעות רצון במבט שלו, ואולי יצטרף גם הוא.

אציע לו, הסכימה אימא.

לחוש מבט שעוקב ולא מניח, והנמכתי את הקול ללחוש לירון שעוד מעט יגיעו כולם, ובפעם הזאת אולי גם אבא, מפני שאמרה שתציע. כמה ממהרים לצמוח העשבים, ולעומתם צמחי האספרגוס שבקושי תבחין בשינוי משבוע לשבוע. אם נהנה לראות אותה על הברכיים, תוקעת אצבעות בקרקע לשלוף מהשורש. לא כמו בחצר האדמה הזאת, שחורה וכבדה, ומהמשיכה נתלשים חתיכות חתיכות בלי לדעת אם יצא כולו.

יכול להגיד דברי ביקורת שלא שווה העבודה, אחיזת עיניים, ומחר יתחדשו להיות כמו קודם. כך עושה

ודי.

לא תשובה ההכרזה הזאת, הרגיזה אותך עוד בתקופות שפעם, כשעוד ילדים שנינו, וטענת שלא חוכמה להגיד, כך עושה ודי, כי יכול כמוני להשתמט מלעשות. ועניתי, בבקשה, תהייה גם אתה. לא חוכמה, היית מתעקש, להשתמט, כי חלק מהמשפחה בזכויות ובחובות.

ועכשיו כבר בצד שכולו זכויות.

רק שנינו, אמרתי, כי התכסתה השמש, להיות ערפל אפלולי, ויכולה לדבר אתך לבד, לדבר כל מה שרוצה, ומוכרח לשמוע כל מה שאומרת בלי אפשרות להסתלק, בלי לסתום את האוזניים.

אם זוכר את המריבות.

תמיד בצד הטוב, לא כמוני שמפונקת ומנצלת את הבדלי הגיל לעשות מה שרוצה, לדרוש ויתורים. ואמרת, סתם מפונקת, מה שאת, וגם הם תמיד בצד שלך, מצטרפים לתוכחה כי תינוקת, והתעקשתי שכך רוצה ודי.

יכול לצחוק עכשיו, לראות שמוכתמות הציפורניים, חודר הבוץ בחריצים, ועד שיתנקה אולי שבוע, עד שמצליחה להוציא. יכול לחשוב שניצחת, ולא, כי מרצוני החופשי. להראות שיכולה סתם לתלוש באופן שטחי, בלי לחפור בעפר, כאילו לא נוגע מה שמסביב, בכל זאת עושה בעומק, במעדר. להיות הוכחה.

אם יכול להתבדח, עכשיו שרק שנינו, כאן לבד, ואיפה השמש שהולכת וחוזרת להיות אור וצל, להיות אור וחושך. מתגנבות הקרניים מהצדדים ובעצמה איננה, לא כאן אתנו, ויכולה להרים את הקול. להזכיר את המריבות ההן. אם זוכר את הטענות נגדי, ואבא אמר, לוותר לה כי גדול. אבל משקרת, טענת, ואי אפשר לשחק בדרך הזו. צריכה ללמוד להפסיד, אמר אבא, לזכור שקטנה לעומתו ולא בושה אם לא מנצחת. ואני התעקשתי שטופל עלילות, להיות קטנה ומנצחת.

עכשיו לבקש סליחה, כאן על הברכיים והידיים מפוררות את האדמה, טוחנות עד כאב, ולא איכפת שנשברות הציפורניים, שרוט העור עד דם. לא איכפת שמתלכלכת.

אם צוחק, לא מגיע עד אלי. חבוי ברעש אחר, טרטור מכוניות נאבקות בדרך עפר, להתקרב בשיירה אל הגדר ושם לחנות, ואימא ודוד אפרים ודודה רבקה אצים ראשונים לשאול אם קרה משהו חלילה שכל כך התעכבתי. נאספים גם כל השאר, סבתא, דודה לאה ודודה רחל שבמכונית השנייה, מביטים בדאגה איך מזדקפת, עושה תנועות ליישר את הלבוש, והעפר, גשם של גרגרים יורד ולא מתנקה.

בכית, לוחשת אימא, מושכת בכתף שלי אליה, ועכשיו גם היא.

ט"ו.

ירוק של הדורים ושל אבוקדו, ואחר לגמרי צבע עצי השסק שכמעט שחור. גם מטע הפיג'ויות של בכר שיכולים לחשוב זיתים, מפני שחדש ולא ידוע, ומי שלא מכיר רואה את הגוון כסוף אפור וכך. אבל מטעי זית לא תמצא באזור הזה, לא תאנים, לא כרמי גפן, ומי שנטע רימונים, אדון פסו, גם מיקו מנטו, ואומרים, איפה להסתיר את הבושה. ארץ שעשויה חלקות מטע, ומוסיפות לעמוד גם כשכבר התייאשו האנשים מלראות ברכה. מצבות חיות לחלומות.

מתון מתון הגזע הזה שקוראים עובדי אדמה. מאריך רוח למה שמזמן מזג האוויר, אם שרב אם סופות חורף. ובין הקצוות שפע ימים דהויים שנפתחים באור צבעוני של בוקר, ועד הערב כבר ללא שריד ברק. רק ההתרחשויות שאי אפשר בלעדיהם, מות הזקנים והולדת התינוקות, התוכן האמיתי.

לראות שעומדים בפתחי הבתים, גם יצאו לרחוב וצופים בנו בזמן שחוזרים. מי שמנענע בראש או מרים יד להביע השתתפות, להיות אתנו בשעה הזאת, ואימא מחזירה תנועה קלה שבקושי ניכרת. אחר כך ישאלו האורחים איך ידעו אלה שיום הולדת שלו, שדווקא בבוקר הזה, איך ידעו את הקשר. והתשובה, שתפקיד הזקנים לזכור את החגים וכל המאורעות, חורטים בזיכרון שלהם, ומהם אל כל השאר, זורם מפה לאוזן. איך אפשר, תתמה סבתא, מפני שזקנה בעצמה ולא מסוגלת להבין את העיסוק של בני גילה אלה, שמשננים פרטים חסרי חשיבות.

הרי נוגע לאדם מת, ועוד מקבוצה אחרת, היא טוענת. ועניתי שמהתקופה שעוד חי, וכבר יישאר בזיכרון להיות עובר מהם אל הזקנים שמחר. עכשיו ניכנס הביתה, אמרה אימא, מסובבת את הפנים לסמן שדי, ויכולים להתפזר. אנחנו נכנסים הביתה, זאת אומרת, הקרובים ובני המשפחה, הכריזה באוזני האנשים שהתקבצו מאחור, מחכים שתינעל הדלת.

שקט כאילו ריק. אפלולית זרה של פרוזדורים. מהקצה הרחוק אור חשמל, לקרוא לגשת, ורואים שבאמצע החדר, יושב על הרצפה, ידיים שלובות על החזה לבטא שביעות רצון, והם מתבוננים בו מכל הקירות, ליצנים אדומים.

שלוש ילדות שחורות

תמיד היו עושות את שעות אחר הצהריים יחד, שלוש אחיות בדירה שקיבלו כשעוד היו שתיים. האיש רשם, משפחה חדהורית, לכן רק שני חדרונים ובית שימוש ולחוד המקלחת עם ברז וכיור ומלמעלה בפינה יוצא צינור ויכולים להוריד מים כמו גשם. כל מה שצריך, הדגיש, ורק שעוד לא ניגמר השיפוץ. מקווה שבקרוב, בקרוב, ולא מוכרחה את הבת בכל פעם שבאה לשאול. העיניים שלו בדקו את גוף האם לאט לאט, מטפסות ויורדות, כשאמר לבוא לבד בעוד שבוע, ובאמת חזרה עם מפתח בפעם ההיא.

לכן הדגישה ששלה, לא נתנו חינם, כך במריבות הבוקר שתמיד הסתיימו במילה הקצרה והמוזרה שצלצלה באוזניה של בליינש כמו קריאת קרב. גט. זה שסוף סוף יסכים ללכת, הסבירה לה האם, לא ייקח דברים כי לא הביא, ואנו נחזור לחיות כמו קודם. ובליינש ענתה שעוד נוספו שתי אלה הקטנות וכבר יישארו לתמיד.

היא הייתה הבכירה, ובכל יום הייתה אוספת בדרכה חזרה מבית הספר, ומשגיחה עד שוב האם מעבודתה. לפעמים התאוננה טדלה שרעבה, רוצה אוכל, ותמיד התשובה, לחכות לאימא. דסטה אף פעם לא ביקשה, אולי מפני שעוד לא ידעה להגיד את המילים. האם סיימה רק בערב. משמרת שנייה, אמרה לבנות, ביטוי שנשרק כמילה אחת, ובדמיונה של טדלה הצטייר כמו רוח חורפית שמטלטלת את העצים עד שערומים. אבל בליינש הסבירה שסוגר את הדלת וצריכים לחכות שיבוא לפתוח. מישוהו לבן עם בטן גדולה שקוראים אדון אביגדור. פעם הציעה לאימה להגיד לו שרוצה לעבוד בוקר, וזו הנהנה שבאמת צודקת אבל אי אפשר, מפני שתמיד מגיע בריצה לבדוק איך עשתה, וממהר אל העובדות שבקומות למטה, שגם כן שחורות אבל יותר קטנות.

עוד היה הערב רק בתחילתו, ובליינש אמרה, תכף הטלביזיה שאת אוהבת, עם הילדים המצויירים. את זה בטון שמשדל להרגיע, אבל בת הארבע לא חדלה ליילל, לזעוק שמטפס הדם, יוצא מהתחבושת ומלכלך את השרוול. תמיד בצרחות, הרהרה, כאילו קרה באשמת מישוהו, ואימא תתרגז עליה, גם בגלל הפצע וגם שנשברה כוס. התכופה לחפש את כף האשפה בין הבקבוקים שמתחת לכיור, ומטאטא שתמיד דחוק מאחורי המקרר ועכשיו אולי השאירה בכניסה. אתן תשבו בשקט בזמן שאאסוף את הזכוכיות, אחר כך נלך יחד לראות.

מהרחוב הגיעה חריקה נואשת של מכונית שמתאמצת לעצור ואחריה קולות גידוף. רק חמש, חשבה, ואימא לא תשוב לפני שמונה, כל כך עייפה שתכף תאכיל ותרכיץ על המזרן לתת מנוחה לרגלים, וכלי

להחליף את בגדי העבודה, בלי מקלחת, תשקע אל תוך שינת לילה עמוקה. עניין המקלחת גרם לבליינש לחוש דאגה כי תמיד עושים שם.

אימא המסכנה.

אולי לא הייתה מבחינה בנזק, אבל זו הבכיינית הרי תפתח ביבבות. לכן אמרה, שבי כאן עם הקטנה עד שאגמור לאסוף.

אבא בוודאי אצל אמסלו, צוחק עם הבת שלו, שותה בירה. יחזור כשכמעט בוקר, שיכור ומשתולל יכה בדלת, ואימא תצעק לו ללכת לישון בחדר האחר לפני שתקרא לשכנים.

ואמרה, תשגיחי שלא תרד. ואז דסטה, שלא מוכנה לכזה סידור, מתגלגלת אל קצה המיטה ובגמישות של בת שנה וחצי גולשת למטה אל תוך שברי הזכוכית. ממש מזל, ועכשיו תחזיקי בה חזק, אפילו שתבכה, מפני שכמעט נחתכה גם כן. הייתי בורחת ומשאירה אתכן לבד.

בבוקר אימא הכריזה שוב שרוצה להתגרש. אתה תמשיך לשתות, גם תלך למופקרות האלה, אבל לא בכסף שלנו. ואבא ענה שבטח כבר מצאה מישוהו אחר, אולי את סלומון שטו מהעירייה. רוצה לדעת מה הבטיח אם רק תתני לגעת. החוכמות שלך, אמרה אימא, לא יעזרו בפעם הזאת.

דסטה פרצה בבכי בגלל טריקת הדלת. כך תמיד כשיוצא מרוגז. קחי אותה, כעסה האם, עד שאגמור את הכלים.

כבר התרגלה למריבות, גם למהלומות שבאות כסיום, תקופות שמתגברות ואחריהן ימים של שקט עייף, עד ששבו והתחזקו אחרי האזכרה לסבא. נשים צועקות, זה ידוע, והגברים מכים, ואת האיש סלומון ראתה כשעצר את האם ביום שהלכו יחד לרשום את טדלה לגן. הייתה לו כרס ורגליים קצרות וחדר קטנטן בקצה הפרוזדור. אימא פתחה את הדלת ונכנסה בלי לדפוק וקודם ביקשה להמתין לה על הספסל בכניסה. עכשיו העבירה את היד בזהירות, לבדוק אם לא נשאר רסיסים מתחת למיטה. גם בסדקים שבין הרצפה והקיר. חשה שמה שנאסף אין בו די לכוס שלמה, ובאמת גילתה שבר גדול שנח ממש ליד הארון. בעת שפנתה להשליך לדלי האשפה, כבר היו השתיים מאחוריה, זו נעה בזריזות, מתאמצת לעקוף את האחרת שניסתה לחסום. עכשיו נלך לראות את התוכנית בטלביזיה, הכריזה.

על המסך שהוא לא הופיעו דמויות מצוירות. במקומן אוטובוס עם להבה גדולה על הגג שלו, ואיש במסכה צעד לתוך העשן. איש אחר דיבר בקול רם, שאל אם יודעים מאיפה באו, והאחרים ענו שאולי מחברון, כי הרי אין שום מחסום למי שרוצה לעבור.

תוכנית פיגוע, הסבירה בליינש, וטדלה אמרה שכולם רצים.

דסטה שרקה בשפתיים.

היא אמרה אש, התפעלה טדלה, אחזה בתינוקות ובקשה, תגידי עוד פעם, אש אש.

ששש, עשתה הקטנה, נלהבת הצביעה על התמונה.

זוכרת שעשינו מדורה בחצר של מולו, שאלה, עם תפוחי אדמה ועגבניות.

ששש, שרקה דסטה, וטדלה חזרה והזכירה שהיה שרוף, חורק בשיניים, ומולו לא רצה שיטעמו כי לא הביאו, באו בלי כלום. הוא הכריז, לתת רק למי שמגיע, וחטף מהידיים. אתה הדוד שלנו, הזכירה לו בליינש, ולא יפה כך לעשות לקרובים. אף שהיה צעיר ממנה בשנה והרבה יותר נמוך, בכל זאת הרגיש

חשוב לתת פקודות, לשאול לאן הולכת ולמה לובשת בלי שרוולים, גם לאיים שיספר שראה בהפסקה עם מנחמי. בסוף תהיי זונה כמו אימא שלך. תתבייש, ענתה, כך לדבר על אחותך, וחשה איך מתמלאת זעם. איש חשוב בחליפה שחורה מילא את המסך, דוחק הצידה את האנשים המתרוצצים, ומדבר שצריך לחזק, אבל לא שמעה מה, גם לעשות גדר שלא יוכלו לעבור. עוד היום להגיד לראש הממשלה. היד שלו עלתה למעלה להראות. עכשיו כתבה האש ועשן שחור וסמיך יצא מהאוטובוס.

ראש הממשלה, בליינש התכווצה והדיבור יצא בלחש להסביר שהכי גיבור. איך, פקפקה טדלה, אולי לנצח את המלך האריה, ובליינש חייכה. ניסתה להיזכר בשם שלו, שלא מזמן שאלה המורה, ביקשה שיצביע מי שיודע, אבל אי אפשר היה לקלוט מרוב צעקות. גם את השם החשוב רבין, שירו לו בגב ולכן כבר לא. בר כוכבא יכול לנצח, הסבירה לטדלה, והוא אפילו לא ראש ממשלה. עכשיו נעלם ובמקומו אנשים בבגדים כחולים שצפרו לזוו הצידה. הלך, שמחה טדלה, ובליינש הסבירה ששוטרים. כל כך הרבה שתכף יעצרו את כל המכוניות. רק צריכים להרים יד ואפילו אם שוטרת אישה, הנה כך. הזדקפה ושלחה יד קדימה עושה כף שטוחה לעמוד, אחר כך באצבעות סימן לזוו ושוב. אולי כשתהייה גדולה, כזאת שמשגיחה במעבר החצייה ליד בית הספר. דווקא מקבלים את השחורות כי מתאים לכחול של המדים. אבא, מלמלה התינוקת, ולא, סתם איש שחור שאיך נכנס בין אלה שעל המסך. אבל הקטנה המשיכה לנפנף אל הדמות המתרחקת, לקרוא אחריו שוב ושוב.

אני נסעתי עם אבא באוטובוס, הכריזה טדלה. אבל בלי אש. הנה תתחיל בהרגזות, הרהרה בליינש, כך בכל פעם שמתעייפת להביט, להגיד שכבר לא יפה התוכנית הזאת, משעממת, כי רק מדברים ומדברים, ואיפה הילדים המצויירים שהבטחתי. תמיד עם הנסיעה אתו, האבא של שתיהן, לא שלה, כי הייתה עוד קודם, כשגרו רק היא ואימא ופתאום הגיע. כל מה שזוכרת, רק בכיות, מפני שרצו להשכיב בחדר הקטן על מזרן שגררו מסכתא, וצרחו ששלה המיטה הגדולה. בסוף בא סבא ולקח לישון אצלם.

אני אבכה, איימה טדלה.

מתי מתחילים הזיכרונות, דברים שכמו תמונה ומסביב ריק, לא מתחבר אפילו אם תתאמץ. למשל סבא גבייה שרכון על הכיסא ליד החלון, מביט החוצה, ואיך ניגשה לטפס לו על הברכיים, אומרת, תרים אותי עליך. האם היה זה הריח שעורר את חשדה, כזה שיוצא מזקנים, אבל חריף יותר בפעם ההיא, עושה להתרחק. והאם לא האמינה, אמרה שסתם, שאולי מפותח החוש שלה, כמו חתול, מרגישה מה שבכלל לא באף של אחרים. גם היה בכיתה אלף שבאה המורה לביקור בית, ביקשה לדבר על נושא לא נעים, (כך אמרה), מתנצלת שמתאוננים על ריח. אולי משחה שמורחת, או בשיער, אולי איזה מאכל.

הייתה נבוכה כשדיברה, לכן הגיעה במיוחד, בשקט, שלא להעליב. לא הסכימה לגלות מי התאונן, ובליינש כיסתה את פניה בידיה ובכתה. איך תוכל לחזור לבית הספר, איך תשא עיניים אל החברות. והכל מהשמן הזה שמושחות בשיער, וששוב לא תניח לקרב אליה. ערב שלם חפפה וחפפה בסבון כביסה גס, חריף, כדי למחוק את העקבות.

אחרי שקברו באו האנשים לנחם את סבתא. הסבירו שנשכר אצלו הלב, ושם הרי היה מהנכבדים. תמיד ביקשו עצה לפני שקנו, או למשל חתונה, ומה כאן. הנה חזר אל השדות הירוקים בדרך משלו, קוננה

הסבתא, בלי מטוסים וחבילות, ושם יחכה עד שנבוא אצלו כולנו. והאם התכווצה בקצה המרבד ושתיקה. אינם יודעים, הרהרה בליינש, טומנת עצמה מאחרי שורת האבלים להיות בלתי נכרת, רחוק ככל האפשר מזו שנושאת באשמה. משום מה חשה בקשר בין מועקת הכשל ששררה בביתם לבין ההתרחשות שאירעה כמעט לעיניה, ופתאום הבינה שכלל לא במפתיע.

עולם בלי רחמים, דיברה הזקנה, נושך וטוחן.

איש שקראו פרופסור ומנהל, פתאום רק הוא על כל המסך, מוחק את כל אלה שבמיטות עם תחבושות על הפנים ועל הידיים ומספר שהגיעו יותר משמונים פצועים. אלה יותר קלים, אבל יש שבעה שמסוכנים מאד. נתקעו רסיסים עמוק בגוף שלהם, מסמרים, ברגים, ועכשיו מנסים להוציא. וקראה לטדלה, מהר תביטי כי בית חולים. אם זוכרת שהיו כשנולדה דסטה, ממש בחדר הזה, לפי הלבן של הקירות והסדינים, לפי המיטות. את ישבת על המזרון בפינה, בצד הרגליים, ואימא שאלה אם התנהגנו יפה ולא הרגזנו את סבתא. איך לא לזכור, וגם את המונית שנסעו הביתה עם נהג כעסן שביקש ארבעים שקלים, ואימא ענתה שמה פתאום, ומי שהזמין, שישלם.

זו האחות מבית החולים שטלפנה, לכן לבקש ממנה.

הייתה מעליבה התנועה שעשה, נוגע במצח להגיד, כושים, ולמה הביאו. גם ירק.

אף פעם לא נסעתי במונית. התעקשה טדלה.

נסעת.

פתאום היו תמונות של צעקות, של מהומה. קריאות, תביאו אלונקה, והשכיבו איש שהרימו יחד סוחבים גבוה ומהר לתוך מכונית שפנסים אדומים על הגג שלה. בליינש אמרה, השם שלו אנבולנס, אוטו אנבולנס, שאפילו יותר ממונית.

זו התוכנית לא מעניינת, התאוננה טדלה, יותר טוב שיראו את הבובות המצויירות או שתבוא אימא.

אימא, אמרה דסטה.

כי אישה בחלוק לבן, ניקתה מה שלכלך האיש עם התחבושת. הייתה לה מטפחת על הראש שאפילו יותר לבנה ליד הפנים שלה. אימא, קראה דסטה ונפנפה ביד. לא אימא, התעצבה טדלה, לא שלנו. היא רטנה שכל הזמן בעבודה, כל הזמן, והתיישבה על הארץ להכות בכוח באגרוף, רוצה שאבא יבוא וייקח. אבא שלך לא אוהב אותך, אמרה בליינש, רק כסף וזונות.

לא נכון.

כן.

אני לא זונה, אמרה טדלה.

את רואה.

הכי טוב שתיקחי לאבא. היא חזרה והלמה ברצפה, קוראת בשם שלו לבוא לראות את הפצע שפתאום נזכרה.

הוא ירביץ, אמרה בליינש, יצעק, חכו בבית עד שתחזור אימא.

אז רק תביאו עד הדלת ומהר תלכו.

כבר שכחת איך הכה אותך בפעם ההיא. הוא איש רע.

מה שדיבר סבא עוד בהתחלה. אמר, את תצטערי על זה, תקללי את החיים שלך. יכול להריח כאלה ממרחק, רק בירה ונשים. ואימא הציעה אם יש משהו יותר טוב אז תכף להראות, כי נמאס לה לישון לבד, לא מוכנה עד סוף החיים. איך את מדברת, כמו אשת שוק, כעס סבא, אולי בכלל לא בת שלי. תתבייש גם אתה, אמרה סבתא.

הוא הסביר שיימשך חודש התענוג, אחר כך תתחיל לחפש אחריו, לשאול איפה ישן בלילה ולאן נעלם כל הכסף מהארנק, ואנחנו נרצה לשאול מה הכתם השחור על הפנים שלך, העין הנפוחה. אבל לא נשאל, הדגיש סבא, לא נשאל.

ואחר כך מת. מפני שהייתה הבת הקטנה שלו, ומפני שכאן רק בניינים וכבישים ומדרכות, בלי טיפת אוויר ירקרק לנשום, רק אדים שגולשים לכל רווח, טעם כמו חומץ, צורב בחזה. ובדיוק נכנסה לחדר כשהיו שקועים בשיחה, ובשקט הזדחלה לאחור שלא ירגישו, כשבאזון המילה הקטנה שכבר הכירה ממריבות הבוקר, גט. רוצה שייתן גט, דיברה אימא בקול תקיף, ולנעול במפתח כי שלה הבית. איך, תמה סבא, הרי בעלך. וענתה, להגיש תלונה על המכות, עצה שנתנו במקום שעובדת.

חשה שנתערפל החדר, אחוזה ברשת קורים שמטלטלת למוטט ארצה, להיות נוראה ההתייחסות שאולי טשטוש אולי חנק, ואלמלא נעצה ציפורניה בעץ המשקוף היה רעש הקריסה משלים את המפץ. החליקה אט אט תחתיה, מתאמצת לשאוף מן המעט שעדיין נותר מעל שכבת הגניחות, קול שאולי בכי זקנים, מתערבב במילות הרגעה של האם, נשבעת שלא גילתה על המחלה, חלילה, את זה אף לא ברמז לאיש מלבדו, ורק על המכות.

אלה הלבנים יודעים איך לעשות.

הייתה פתאום סבתא שפסעה אל המטבח, ראתה את הילדה דבוקה אל הדלת, ונענעה באצבע להזהיר.

הי, זינקה טדלה.

שעשו שוב את האש, ועכשיו מתיזים בצינורות, הביטו. היא השתופפה אל התמונה, כמעט נוגעת, קוראת לדסטה להיזהר כי יכולה להירטב. עושים בוך להרגיז את סבתא שלהם, כמו גטהון שמילא את החצר מהברז, עד שנהייה הכל שלולית ולא יכלו לעבור. עוד כשהייתן קטנטנות.

את זוכרת, שאלה טדלה.

כן, הנהנה הקטנה.

ואני לא.

דסטה עוד בכלל לא נולדה. אמרה בליינש.

תיראו כמה מים, התרגשה טדלה, בואו נעשה גם.

בליינש קראה, אימא תרביץ. נחפזת זינקה לחסום את דלת המקלחת כי מקום שאסור ורק בזמן שנמצאת איתן, להיות בטוחים בגלל הברזל שלמעלה.

שהיו צריכים לשבור את הדלת בפטיש, בגלל הוו שסוגר מבפנים כשמתרחצים. סלומון הסביר שיכלו להיכנס מהחלון, אבל נבהלו מהריח ואדנה הכה בפטיש עד שנפתח.

לא זוכר כמה ימים עד שעשו, אמר, וכשראה שלא הבינה, הוסיף שתולים בצוואר למעלה כשבאה המחלה. לא אמר איזו, גם לא היה צריך.

רק לראות, יללה טדלה, לראות את הברזל.
לאט הדפה בחזרה לחדר, אומרת, אבא לא שם וכשאימא תחזור, וחשה איך רועד אצלה הלב ורטובה מזיעה. סבתא הזהירה שלא טוב שמשחקים עם סלומון ועם האחיות שלו. היא אמרה, יש די ילדים בריאים ולא מוכרחים את אלה. אחר כך שמה לב שמתרחקים גם האחרים, וסלומון אמר שבכלל לא חולים ואם רוצים לראות את הנייר שנתנו אישור. אבל אלפגש אמרה שאי אפשר לדעת עד שיבדקו בעוד חצי שנה, לכן להיזהר מהדם. היא הייתה יותר גדולה וכבר למדה בפנימייה, וכשגמרה להגיד הביטה בבליינש והוסיפה שגם לא לתת לגעת למטה, איפה שעושים הגדולים ולפעמים גם ילדות טיפשות. אחר כך יהיו מסכנות עד שימותו. הכי גרוע שעושים למטה.

עכשיו כבר דיברו האנשים רק על גדר, גם התווכחו. בליינש אמרה שעוד מעט אימא תביא אוכל, לחם וממרח שוקולד, גם חלב, ואבא תמיד נוגע בזמן שמחבק. אני לא בת שלו ואתן כן. אותנו מרים גבוה, אישרה טדלה, כי אבא רק שלנו. אבל רע, התעקשה בליינש, שעושה דברים שאסור. היא כבתה את הטלביזיה וירדה לרצפה, שוכבת על הגב וקוראת אל השתיים לעשות כמוה. לרבוץ כמו מתים בעיניים סגורות, כמו תמיד לפני שמגיעה אימא, והמסך מעליהן כבר שחור לגמרי.

הגימנסיה של וילנה

עד ששולפת את המפתח מתחתית הארנק ונועצת ופותחת, שבה לאחוז בסל הקניות ופנימה. וההרהור אל זו שמשתקפת מולי בראי, שבהחלט רחבה מן הראוי, ועוד הסנטימטרים שחסרים בגובה, מתייצבת כנגדי לחזור ולהדגיש שללא ספק אחת מהשושלת. לקרוא בשמה, שרה לובצקי. כך יום ביום בחמש.

במין מצב רוח שצומח מתוך שיגרת משרד מעצבנת, ששוב הורה המנהל כהן להגיש את הרשימות עד סוף השבוע, ובדיחת עגבים אל הדקיקה שלו, חשופת הכתפיים, חידוד פרטי להם בלבד שבכל עוצמת ההתעלמות. רק ניד ראש לסמן סיום, ומזרז לצאת כי כבר ממתינה חבורת כוח האדם לשיבה הבאה. מין שביעות רצון אדישה, מוחקת. כאילו אבן מרצפת, גם אם מנהלת מדור. אחת ממאות אבני מרצפות.

ובשאלה אל אפרים לובצקי, בהזדמנות שרק שנינו ותה הערב על השולחן, אם לא חש לפעמים, איך לכנות, אולי צביטה. בעיקר כשמתבונן בילדים, מתבונן בנירה. מפני שאותי בוודאי לא, אם בכלל היה זמן שראה.

להגיד בצחוק, אפרים לובצקי, הסוג שלא מבחין. המשך תואם של אבא. אולי בגלל שתלוי על קיר המבוא, ומכריח להתייצב פנים אל פנים מול הדמות המוכרת בלא דרך מילוט. מין אביזר מעוגל, ממוסגר בברזל שחור שהשאירו המוכרים, תוספת חניגם לדירה. כי מתאים דווקא לכאן, ושם אצלם אופי אחר לגמרי, ויצטרכו צורה מרובעת. ואמר אפרים, אדרבה. לא מבין את הרוגז, שהנה תוחבים רגל לתוך מה שרק שלנו, רכוש שהישגנו בעמל, ועוד נהייה משלמים שנים רבות. לא מבין את הכעס, אבל מוכן להסיר מיד ולמלא את החורים בגבס. אם חשוב בעיני. והנדתי ביד להניח.

אולי טעות, שמתעצמת דווקא לאחר ישיבות ההנהלה. זו שקוראים, מורחבת. סביב השולחן שמגמד בממדיו את הכל, לקום כפי שהתיישבת, ושום סיכוי להיות ניכרת. הנה לכן. חלילה לטרוח לשאת חן, מאמץ שקצירו רק בוז, ורק דולה מתהומות זיכרון ילדות שכולו מבוכה. כשעוד היה גדול העולם ופרוע, וכל רצף הבתים שמחבר כיום עיר לעיר, בעת ההיא שדה קוצים. מהשכונה עד הנחל שבחורף שואג שטפונות, ואדי מוסררה. ופעם נדחקו בקהל גדול, רוגש, לחפש בעומק, עד ששלו גופת נער נוטפת בוץ. להיות ילדה ביזכרונות השבת שמגיעים אורחים, מגיעים ידידים מורים,

חרובי ואזרחי וגולדברג. מגיעים אדון זיידמן וגברת זיידמן וילדים שניים שגדולים לעומתי, ועוד אחת תינוקת. ואימא דיברה על הגימנסיה בוילנה.
כמה שנים, כמעט ארבעים, ועדיין.
מבוכה שמעלה סומק.

להשוות אל זו הבת שלנו, תלמידת תיכון שקוראים נירה. שמשרטטת את האותיות, פלקט למסיבת השכבה, ובנעצים אל קרש. ילדה חרוצה שערך הילקוט מבעוד ערב, ספרים ומחברות על פי תוכנית הלימודים, ובבוקר מתארגנת בלא שום זירוז. עניין אחר הבן, שצריכה לקרוא פעמיים ושלוש עד שמצטרף. להטיף מוסר שמקומט בחולצה ובכל, שיער שצריך תספורת, והבוץ בנעליים. כי מפונק, תרטון נירה, מדגישה שחלק מהמשפחה, ומה שיזכרו אנשים יהיה פוגע בכולנו. כי ילד, יסביר אפרים, רק בן עשר. להמתין שיגיע לגיל שלך. אבל הבושה, מראה המיטה שלו שייחד בחדר המשותף, והשולחן שמגובב ניירות. השולחן שלי, הוא מתגונן בתוקף. ומתעקשת גם היא, כי באות חברות, ולהן חדר לעצמן שיכולות לקשט, לתלות על הקירות. נערות בכיתה יוד שצריכות פינה שלהן, יודעת שלא תהיה אף פעם. להכריז, די לריב. איזה יום יהיה אם כזו התחלה.

גם הבקבוקים שלך, יאמר תומר, ממש בית מרקחת, ואני מרימה את הקול, מזרזת, כי מאחרים. בעיות שממציאים כדי שתהיינה. ומשיב אפרים שבדור אחר הילדות שלנו, מיני דברים שגם לא חלמת, מכוניות ומכשירי טלביזיה. רק להזכיר את כלי הכתיבה שקראו עט נובע, נוטף הדיו ומטנף כתם על הדף ואת האצבעות. וצחקתי. דרכים משלהם להכתים את היד כולה, ובעניין המחברות, מוטב לא להציץ, זאת אומרת, אצל תומר, שחובה לבדוק בכל יום וגם את הכתב. מרוב מדע חדלו להקפיד על אלה, לשמוע ציטטות של המחנכת ממחקרים חדישים, ומה שהשבת, שמתחלפות הדעות בכל עשר שנים, ואת הטעויות ישלמו לאחר זמן. דוגמת הפתקים שמעבירים במהלך הישיבות, שלא מצליחה לפענח בשום אופן, עד שמחזירה לאחד גרינוולד, שאחראי על מחלקת התעסוקה, (מכיר מכיר, אמר אפרים, מאיזו מסיבה רחוקה אצל מנהל האגף צימלינג), ומנחם שרק פתק קטן, ומה תגיד הכתבנית שצריכה עמודים שלמים. להיזכר בכתיבה התמה שהקפידה אימא בתיה בכל שבוע, מסמנת בצבע את השגיאות, ולחוד אותיות שלא עומדות יפה. מין עיפרון שאדום מכאן ומשם כחול, וכך יכולה להבחין.
אמהות של בית, שסדר יומן בישול וקניות וכביסה. שבים הילדים לא אל בית ריק. ועוד מקפידות על הלימודים, בלשון עשירה שהביאו משם, ושתכף ניכרת.

בזיכרון של בת שש, שמעוותות המידות להיראות גבוה, ועוד בהשוואה לאבא רוזנר, איש קצר וקל דיבור. בזמן שמוליך להראות את הדירה, שני חדרי שינה בצד האחורי, סגולה לשקט, וצמוד חדר השירותים, שדי קטן, אבל במין צרוף חסכני של דלת הזזה על גבי מסילה. שים לב לאסלה, הדגיש אבא, וברז ההדחה שמוחקן מעל המושב, לפתוח ולסגור לפי הצורך. ואדון זיידמן העיף מבטים לכאן ולכאן, והנהן שאכן. הנה הבט, התלהב שוב, מדגים כמה קלה ופשוטה פתיחת המים, ואם תבקש לחזק עד שמציפים ברעש עז. דירה עממית בשיכון העירוני החדש, שייזמה העירייה לפקידים ומורים. מתחברת אל

ילדה מתפעמת מול הבניין הלבן, המדיף ריח סיד טרי, וההתרגשות, כי שלנו, בתשלומים חודשיים שיהיו נוטלים נתח נכבד ממשכורת המורה הצנועה של משפחת רוזנר.

אולי התעייף האורח, פנה לסלון, ובעקבותיו השאר, מלכה רוזנר, אישה צנומה שמגולגל השיער לפקעת אסופה מאחור, ושני הנערים הגדולים נשרכים אחרונים בהבעת שעמום גלויה. מתלחשים שלא אל שום אוזן, שפת רמזים מלגלגת שרק ביניהם, ואת היד שולחים לגעת בידית או רהיט, להעלות הבעת חלחלה על פני אבא רוזנר. בת שש שנושאת עיניים מעריצות אל אלה, כפולים בגיל לעומתה, חטובי פנים, להיות חלומות חוזרים בשנים שתבואנה. עכשיו פורשים אל המרפסת שמשקיפה אל הרחוב, לא מצטרפים אל השולחן עם כל היתר.

בערך בגיל של זה הילדון, תומר. אולי גדולים בשנה או שתיים. לצחוק לרושם שהותירו על הילדה, בייחוד הבכור. לחזור אליו מקץ שנים, בחצר האוניברסיטה, ואז להזכיר בשחוק של שווים, את ההיא הילדה השותקת שהתעטפה מבוכה.

אחר כך הסומק. עניין שלא תשיח לאיש. גם לא באוזני אפרים לובצקי. והשמחה שלפחות התרחקו אלה מטווח שמיעה. שתכף עמדה אימא בתיה על ייחודיות השפה שבפי האורח, כמובן, עברית של ליטא. וילנה, אישר המורה זיידמן, ואימא בתיה התמלאה גיל, מפני שעניין שאף פעם לא יוכל לרדת לעומק הגבר שלה, חיים רוזנר, לא יבין את תחושת ההתעלות של מי שצמח ברחובות שכולם אכסניות לתורה ודעת, להלך בין בניינים קמוטי חזות, עטוף קולות הלומדים, תלמודי תורה ובתי ספר ממשלתיים. ירושלים דליטא, התמוגגה אימא, ומעל הכל הגימנסיה העברית. שמא לא מסכים עמה.

בוודאי, אישר זיידמן, מבקש לברר את התאריכים, ממש אותם. להיזכר איך יכולת להתרוצץ בכל ערב בין חוגי תרבות ומדע, הרצאות ציוניות, אסיפות סוציאליסטים, והשמות ציטרון וטריוווש. לא יבין מי שלא היה, התלהבה אימא, לא מסוגל.

להזכיר גם את דוקטור קולבק מהמרכז האידי. אדון זיידמן חזר והנהן. זוכרת שהיו מתאספות לאחר הלימודים, חבורות של תלמידות, והדוקטור בתוכן, מנתח שורשי לשון, וגוזר מקבילות מהעברית. איש אשכולות.

מהפינה עוקבת הילדה איך מעיף מבט אל הפירות שבקערה, תפוזים וקלמנטינות. גבר מגודל ובעל בשר שמגיב בהסכמה לדברים שלה, ומושך לשאול את אדון רוזנר על זה על זה, חברים למקצוע שלאן נעלמו, ועל מרדכי ארטמן שכבר כמה וכמה שנים. לתמוה היכן מצוי.

זוכר שחיזר אחר צעירה נאה מאוד, מניה שטיינמן. אישתו, שמח רוזנר, ועדיין נאה למדי. ומספר שפגש בכנס פסח בצפת, פתאום מאחור בלבוש מהודר, נוגעת בכתף להכריז, חיים. מתבייש להודות שאיחר לזהות, כי התמלאה בגוף. בזכות שלושה בנים שהשאירה לארטמן לשמש אומנת, כשבעצמה עם המורים בצפון.

צעירה רבת מרץ, זכר זיידמן, לנחש מצליל קולו שברק בעיניו, כי הפך את פניו לצד אחר. יהושע שטיינברג, הכריזה אימא, בחורף שאולי תרפ"ג, וקיבץ תלמידים מגרודנו ומקובנה, עד שלא נמצא חדר פנוי בכל העיר.

צעירה נאה מאוד, הדגיש זיידמן, ואבא התעקש שבכל זאת לפני שנים. לכאוב את עלבון האם, ומה יכולה מי שבת שש, שמתחננת, די. מתחננת בלא קול, כי ניכר שבלי עניין. נוטל פלח פרי להחיש את הסיום, ותשובה אל הנער הבכור שמאיץ מהמרפסת, אומר, עוד מעט נזוז. מי שסייעה, גברת זיידמן, שהחלה משבחת את רקמת המפה, והאם כמו ידיה. צרוף צבעים עשיר, ובכל זאת עדין ורך. וזיידמן אמר, מין חורף שלא מפסיק לשפוך מים, ועוד הדרך שלפניהם שצריכים לעשות ברגל. התחיל בשמיים כחולים וטראו עכשיו. אולי תרפ"ב, התלבטה אימא, זוכרת שנה קשה במיוחד, שבוססו בשלג בגובה אדם, עד שקפאו מי הבארות. קור שחדר לעצמות, ולמי היה איכפת, אם דחוסים באולם הגדול של בית הספר "תרבות", ושטיינברג מגלגל כלאחר יד היקשים מכתבי ראשונים ואחרונים. זים, הכריזו המורה זיידמן, מתרומם לתת אות לנערים שהנה הסתיים, וניכר שלא זקוקים לזירוז. לא זוכרת ביקור נוסף.

לקראת פורים שכבר כמעט מגיע, ומוכרחה לעמול על עבודות הקישוט, עד שהופך כל החדר ערמות נייר ופחיות צבע ודבק. ותומר בפרץ זעם, שאיך יצליח להגיע אל המיטה, כי מצמידה למוטות שיהיו נמשכים מחלון לחלון. בגלל הרשעות של המנהל היימן, שלא מרשה לנעוץ בקירות. דבר שלא נשמע, רטנה נירה, שמכפיל את הטרחה, ולמה, מפני שרע לב. לכן מוותרת על ארוחת הערב, משהו שתוחבת לפה, פרוסת עוגה, וההתנצלות על אובדן מפגש חברתי, זאת אומרת, איתנו. ועוד, מה ששחה כבר קודם, שתזדקק לעזרתי. על כך לא מוותרת. ואפרים מעיר שסימן מעודד אם טרם ויתרו עלינו לגמרי, כלומר, עלי.

מיני בדים שקיבצה מכאן ומשם, גם מתחתית מגרות הבית, להיות תחפושת אישה מארץ רוסית, אבל הרחק במרומי הרים קודרים. תרבות שמסתירה את הגוף, ועל הפנים עטיפה שרק סדק לעיניים. יותר שתכסה כך יהיה מוצלח. ואני אליה, שכל מה שיראו, בגדים, ואיפה מי שבתוכם. לחפש את הבת שלי, התלוננתי, ילדה בשם נירה. די, היא הודפת בתקיפות כל ניסיון לחשוף כזית, ואל הראי הצצה אחרונה. ראי עקום, היא מתלוצצת, שתמיד מעוות בכיוון הלא נכון. האם גם אותך דוחק כלפי מטה ומותח לצדדים. לכן כל כך שמחו להיפטר, השאירו לנו.

חיוך של שביעות רצון שמאיר את העיניים. להדגיש שרק לשמוח ביום הזה, כל מה שמבקשת. להיות בטוחה שיצליח, כי מרופד באריגים, מטפחות משי ומקלעת סרטים בשיער, שלל צבעים. והוספתי, שאת שולי הכתונת להדק בסיכה, ומלפנים למשוך כלפי מעלה, לרמוז בעזרת פיסת לחי של זו האישה הכבודה מהררי אוזבקיה.

ואת הזרועות.

כמו בתמונות, התעקשה.

אם היה לשם תערוכת פולקלור, שמאוד חשוב לדייק. וכאן הרי רק חגיגת בני נעורים.

ופסקה, לא.

וחייכתי שבטוחה שגם שם מקצרות שרוולים בחום הקיץ. לדעת שללא תועלת.

מי דופק בדלת, שתיים שמסירות מעילים להציג לבוש שלא מתאמץ באמת. מכריזות, חג שמח, כי הנה הגיעו לעזור ורואות שגמור. רק ללפף סביב הקרש, ובוהירות אל המדרגות. נערות צעירות שכמו שמי קיץ, ובדרך צוהלות בקולות עליזים, וגם נירה. עולם שכולו טוב.

הכי קשה הלילה. פתאום להתעורר ואיך תשוב השינה. במקומה המחשבות, הרהורים בלא בחירה, לפרוץ כמו מסדקים, וכמה שתהדפי. למשוך לכאן את טרדות המשרד, שלא נשלח מכתב לוועדת הביטוח הרפואי, ומה לתשובה ששיגרה גברת שטראובר, גבב נהלים והוראות שעה, שבאה להצדיק הפסקת תשלומים לאחד קבדה שתפסו מתגנב למצוא לינת לילה בשכונת הקרוואנים. סגנון מתנשא, למצוא גב בכללים הכתובים, כאילו מטרה לעצמם. ורטנתי, אחת שתרחיק לכת, הסוג שתואם את הגדרת היעילות של המנהל כהן, שטרוד בתפירת יריעות כיסוי. פשוט להתחמק, בטוח שיעלה בידו, והנה. כתבה מלכלכת בעיתון השבת.

קודם כל סדר, שאג כהן, ובזמן שנותר רשאים לעסוק בפילנטרופיה. וברור שמדשדש לאחור מתחת למסווה התקיפות. נאה עמדת נגדו, שיבח מנהל האגף צימלינג.

על כך תודה לאימא בתיה, אישה גוצה ופעלתנית שתמיד שיננה לדבוק במטרה, להתמקד בעיקר ולהיות שלם עם עצמך. ואיך בעצמה נאלצה להנמיך שאיפות בתמורה לזכייה באבא רוזנר, איש קל וחביב, עלוב גם בעיני הבת שלו. ממש צחוק.

ציפצוף שקוראים נחרה מהצד של אפרים, שכל הימים טורח בין ברזלים שמולחמים להיות מערכי שינוע, ובבית רק מניח את הראש על הכר, ותכף טובע בשינה סמיכה. להיות דוגמה שונה, שממעטיה במילים, ומה שמוציא, שקול ומדויק. מהנדס מפעל במדים אפרוריים, והאם ממנו קמצוץ של צבע גם בבת הזו שקראנו נירה. להיות נקי מיומרה השם שבחרנו, ואימא בתיה הסכימה שאכן, בכל זאת ביקשה למשוך אל דורות קודמים, לחפש ביניהם וכך להיות שייכת. לזכור שטמונים באדמה קרה, בארץ טורפת יושביה. יפי נפש, עשירים ברוח, שכל מה שבקרבנו משלהם. והתעקשתי. לבחור שם נקי ממחויבות. לא יוסיף לוות חן המשא הזה.

להציב בשורה, ואותי באמצע. שלוש ששוות בקומה ודומות בתבונה, ואיך משפיע כל מה שמקיף, שמחליף גוונים כאחוז תזזית. זו שבוגרת גימנסיה רחוקה והפכה יושבת בית, ואני שבמשרד הראשי, על זכויות הפרט ותיקים לוועדות, ואחרונה, נערה שבמועצת התלמידים, ויודעת להרים קול על תומר. אבל איך בין האחרים, רק לנחש, כי לא תספר.

להרהר במה שמקיף, שהולך ורע לסוג הזה. איך כבו העיניים כשניסיתי במילת עידוד, ואת תשובתה, שלפחות לשמוח ביום הזה.

לרבוץ בתנוחה שתמיד אהבתי, שטובה לחלומות. ורק שנהיו קצרים עם השנים עד שכמעט חדלו. קטעי מירקם שהייתי מצרפת פרט אל פרט, ליצור מפגש ברחבת האוניברסיטה, ואחד נוסף בין נושאי דגלים

בהפגנה מתלהטת, ואיך הזכיר בפנים נלהבות ביקור ישן, גם נקב בשם נעוריו, זיידמן, ופליאה על שזכר את שלי,

דמיונות שבטרם שינה.

אחר כך גם השאלות. נוסח שהתחלף מעת לעת, עד שנתקלתי בספריה, רשום על גבי קובץ נתונים, הרכב קרקעות באזור חולות דרומי, ושמו במפורש. וכמו זו החוברת, כבר היה דהוי גם החלום. מי שנוחר חלושות כאן לידי, לתהות איפה מצוי ברגע זה, ואם גם לשם חודרים הקולות, מכוניות שחולפות ברחוב, ועליצות קולנית של חבורה עוברת. נבלעים בערפילי תרדמה שכמו מי מצולות גועשים. אולי הרחק בחלום, אולי כאן אצל דלת הכניסה שנטרקת בחריקה, מצטרפת אל צליל ראי מתנפץ, ובכי כבוש של נערה מתייפחת.

ממשלת הלילה

השינה שלא באה על גברת יונה ובמקומה הדאגות, נטפלות כמו בויץ שנדבק לנעל, כאילו חלק ממנה. עשבים שוטים שלאיזה צורך, לא יולידו שום רעיון מועיל ורק מטפטפים שחור למוח. אזי למצוא נחמה בקולות שבוקעים ממקלט ברדיו, אנשים שמתנים את צרותיהם באוזני אחד מומחה לעצות, פסיכולוג. כך היא, שכבר אישה זקנה, ואוהבת להעביר את השעות הקודרות בדרך הזאת. הנה איש שמדבר בקול תקיף, מדגיש שמה שמחפש, לא בילוי ללילה, גם לא הרפתקה חולפת. רוצה קשר מתמיד, יציב, עם יחס ורגשות. לכן ביקש, בואי נגור יחד, כדי שימצא אותה לידו כשמתעורר בבוקר, ובערב כששב מהעבודה, ומסרבת. עד שהבינה במי מדובר, כי מתפזרות אצלה המחשבות. לכן חייבת להגביר את הריכוז. אולי משהו שעיצבן בדרך ההתבטאות שלו, אולי הסגנון התקיף שמתחבר בדמיונה אל גוף מגושם, דוחה. עורר תחושה שדרך חשיבה של גסי רוח בעלי מרפקים, מה פלא שזו לא אצה להיענות, חוששת. מונחת על הכר הרך הלחי, ממש מתחברת אל מכשיר הרדיו, עד שיכולה לחוש דרכו את הבל פיו של הגבר הזר, שמתאמץ לזכות בתמיכתו של המנחה, כמעט מפעיל כוח. ומוסיף שגרושים שניהם. בקרוב יתגייס הבן מנישואיו הראשונים, והשתיים שאצלה אפילו בוגרות יותר. עשרים וחמש ותשע עשרה. אני אוהב אותה, וכבר שש שנים נמשך בינינו הקשר, עמד במבחנים לא קלים, ורק סירובה הבלתי מובן לאחד את המגורים. (בלתי מובן, חה חה).

כבר חלפה כמעט שעה מאז השמיע הקריין את החדשות של חצות. בחוץ נשמע רעש מכונת חולפת, שאולי של השומרים, אולי סתם אחד שאיחר לחזור. ותהתה על המנחה, אם נקלט החשד גם באוזנו המקצועית, אחרי שכל כך האיץ באישה להצטרף לשיחה, לחץ. אם צרם גם לו.

להבין שגם היא אוהבת אותו, (הנה), ובכל זאת מהססת. כבר חוותה כישלון, אחת עשרה שנים התענתה עד שהצליחה להשיג את תעודת השחרור מבעלה הראשון. ומה יהיה כשיחפוז בילדים, הרי את זה לא תוכל להעניק לו. מבקשת להזכיר את הפרשי הגיל.

תירוצים, שיסע הגבר. כבר עשרות פעמים הכריז באוזניה שוויתר על אלה. כל מה שמבקש, להבטיח מפני בדידות הזקנה, לדעת שיחד עד שתבוא שעתם.

בן ארבעים, והיא מבוגרת ממנו בחמש שנים, כמעט שש. קולה רך. מנסחת את דבריה בתבונה. הרי תקדים להגיע לכל מקום באותו פער גילאים. חלילה שיתפרש שמקלה ראש בקשר שביניהם, ואולי יבוא יום שיאחדו את מגוריהם. גם עניין עבודתה. ומשתתקת.

מסתבר שאף זו סיבה למתחים. לדעת שמעמדו איתן בזכות חנות תבלינים מצליחה שבבעלותו. לא יהיו נזקקים כלל למשכורתה הצנועה, אבל בבקשה, אם נוח לה להוסיף ולהתייגע במשרד הממשלתי. כבר ניסו, הוא משיב להצעת המנחה. החל במחלה קצרה שפקדה אותו, שפעת, ובאה לסייע. כמעט חודשיים נשארה וכבר חשב שהנה. וחזרה בה, לא מצליח להבין למה.

מהחזר הסמוך התגנבה אנחה, מלווה בצלילי מלמול מוכרים. תכף תתעורר המטפלת השחומה שהצמידו לאפרים שלה, תעביר יד מלטפת על לחיו וכך תחזיר אל המנוחה. כבר שלישית, ועדיין לא התרגלה אל נוכחותן המאיימת. עושות את מלאכתן בשקט שממש פחד, כאילו מתגנבות. ומוני הסביר שלא פלא, הרי לא מכירה את השפה, והאנגלית שבפיה זרה לו. אישה גוצה שלא נרתעה מלהשאיר במרחקים שלושה פעוטות, ודוק של לחות כיסה את עיניה כשהראתה את תמונותיהם. אולי בזכותם יקל לבטוח בה. בקולה של יונה ניכר הפקפוק, ומוני אמר, שוב את והשטויות שלך, אימא. דיבור שכאילו שלו, ויכולה לשמוע מאחריה את הצליל הכוזב של בת הזוג שמצא לעצמו, ושכבר קנתה לה אחיזה מלאה במוחו. נחש רזה וארסי שבוודאי לוחש באוזניו על זו הזקנה שכבר מעוררת גם היא, שקועה בפחדים. איך לשמור על הלב שלא יתפקע.

היה הקול של המנחה מתוכנית הרדיו שניסה מצד אחר, שואל איך יעשו את החג. והגבר רטן שלחוד, אני אצל משפחתי, והיא עם ילדיה. הסביר שעל האישה להצטרף אל משפחת הגבר. כך מקובל אצלם. היה כעס בקולו.

הנה. עכשיו בטוחה שכבר מוכרח להבין, כי יותר ברור לא ייתכן. וחשה מין רגש שבשום אופן לא אהדה, אפילו לכנות, תעוב. גם שמחה לאיד. האנשים בזמן הזה, קלי דעת שבין רגע מתחברים, ובאותה קלות מפרקים את החבילה. יאכלו את הפיגולים שבישלו. אין ספק, הידרדר העולם. בעיה שלא תיפתר בתוכנית רדיו, התנצל המנחה, ורק מייעץ לשניים לנהוג בזהירות, פן תושחת מערכת היחסים היפה שנוצרה ביניהם. (זה זה). חייב לסיים את השיחה כי עת לפרסומות.

השכנה זהבה מנטבר שמבקשת לכבד בביכורי שסק מחצרים. נושאת צלחת מכוסה במפית להעניק תחושת ניקיון, ואין צורך להעביר מכלי לכלי, רק לזכור להחזיר, ומה שלום אפרים. שאלה בנוסח קבוע, ולא מצפה לתשובה. הרי ללא תקנה התהליך הזה, ההידרדרות עם הגיל שמתעצמת מיום ליום. חשש שכבר לא מזהה גם את ילדיו, ומה אותה. קימוט מצה שמבקש להדגיש שלא בידינו, ולקוות שלפחות בלא סבל.

לו כמובן, ואנחנו הרי בעקבותיו.

עצה שנותנת זו, לנסות קצת לצאת, אולי כמה ימי נופש שקטים, להתרענן ולצבור כוחות. קשה לשער את תרומתו של שבוע אחד שעשה הזוג מנטבר אצל הטורקים. ים וטיולים. ורק שנאלצו למהר לחזור אל המשק. לצערה, היא מדגישה, וגם, שלא חובה להרחיק עד לשם, לא חסרות פנינים גם כאן בארץ שלנו. עכשיו תתחיל לרטון על ילדיה, שקועים בעסקיהם המצליחים, מתמלאים בכסף, ושום הכרת תודה, שום התחשבות. להתנחם ביום שיבואו על שכרם מילדיהם, הקרן והריבית. היא הצטחקה. מנגינה מוכרת שתחילתה טרוניה וסופה רהב. הנה הם המכוערים שלה, יודעים איך לפסוע בעולם, להריח הזדמנויות, מובטח שלא יחמיצו. לעומתם אלה כאן שרק מכלי תפוזים בראש שלהם, ולאן זורם הביוב מהרפת. וברור למי מתכוונת.

תמיד סירב לצאת לחופשות, אפרים. וגם היא קיבלה בהבנה. מוטב בזהירות, ולשים בצד לימים בלתי צפויים. כל כך הרבה תהפוכות בעולם, אסונות, משברים. מעשי אדם ומה שתורם הטבע. לכן לחסוך, לאגור, לקוות שיעברו בשלום, זאת אומרת, החיים.

סתם קמצן, ייבב חימי, כשצצה פרשת הטיול השנתי, ובעקבותיו רשימת הסכנות שאורבות בפתח. מתנהלת בחוסר אחריות מערכת החינוך, בייחוד זו שלנו. סבורה שנוצר הכסף בהבל פה, אולי גדל על העצים. יחלפו שלושת ימי הטיול, ויחד אתם סכום שעושה צנרת לדונם מטע או מכשיר חשמלי לבית.

איזה מכשיר בדיוק, התרתח הבן, אולי מתכוון לקומקום שבחלומות של אימא, אולי לרדיו.

סיפור ישן מתקופות שחורות, שאיך נאבקו להביא את לחמם, לעמוד בתשלומי החובות. ואלה ההמצאות רק החלו, היה אצל פלץ ואצל יצחקי, כל אלה ששיחקו גבוהים, זורקים ביטויים מהעולם כאילו אצלם בסלון, שערי מטבע ומניות ודיבידנד. ואפרים הרגיע, חכי חכי. אחר כך התחילו עם המפלסים. מדרגות שמתפסות אל חדרי השינה ולמטה למרתף. אחת גם לרוחב המטבח, בין הכיור ושולחן האוכל. לתמוה לשם מה, וגם, מאיפה הכסף. לפחות חמישים אלף, שיער אפרים, וצימרינג צחק, אם לא יודע לספור יותר. כפול מזה. לשם כך הבנקים, לקחת היום ולהחזיר מחרתיים, ובינתיים למי ההנאה.

זוכרת שהיו יושבים במטבח, שותים תה של ערב ומתענגים על ריבת השזיפים שבישלה מרקחת מעורבת בקליפות לימונים. והמחמאה, ללקק את האצבעות, לא מבין מה עוד מחפשים אנשים, ומרוב חדרי שינה אולי מיטלטלים ממיטה למיטה באמצע הלילה. משפחת מנטבר, שרק לניקוי הבית צריכה עוזרת במשרה מלאה. קצרות ומחוספסות האצבעות של אפרים, עם הריצים שמשחירים מאדמה, סודקים את העור הקשה. יכול לשפשף ולרחוץ ולא יועיל. ידי עמלים, בכל זאת לא משהו שמושך ללקק בלשון.

שטוב בעיני כולם, התעקשה זהבה, וצריכה לנסות, מסבירה שמארגנים טיולים בקבוצות, ויכולה לתת לה כתובת של סוכנות נסיעות מאד טובה. שבוע אחד בחברת כאלה שאולי קשישים כמוה, ובכל זאת משתדלים ליהנות מחייהם, ודווקא עכשיו שכבר לא יבחין בהעדרה. וענתה שהכי נהנית לישון במיטתה, על אותו מזרן שכבר יותר מארבעים שנה, ולמה להיענש בטלטולי דרכים. עוד היום אחזיר את הקערה, הבטיחה בקול שמנסה לכסות על הכעס. לזכור לרחוץ כל מה שבא מידי זו, שעם כל הדיבורים הגבוהים, ספק אם מקפידה לשטוף את הפנים כשקמה בבוקר ולצחצח שיניים. ואדון מנטבר ירסס את חלקת העגבניות, ובאותו לבוש מזוהם יתיישב אל השולחן לארוחת הערב. לא יודעת אם כך גם ממשיך למיטה, איפה שמחכה לו זו התפוחה משומן. מבחיל.

שסק.

כאילו חסרה את הפרי הזה. זוהר בצהוב עץ עמוס מאחורי הבית של הבן, רק לגשת ולתלוש, וכאן קערה שבוודאי מילאו ממה שנשאר בארגזי המיון, חשבו, במקום לזרוק, ושבטוחה שתרקיב בטרם תתרוקן מחציתה. למי מיועדת, בוודאי לא לסוכרת שצצה אצלה במפתיע כדי לנגוס במעט התענוגות שנותרו בגילה. גם להטיל ספק אם יערב לה היא הפולשת הזרה שהתמקמה בביתם. ושמא לאפרים. נורה אדומה ניצתה בראשה, שעלול להיתקע בגרונו אחד החרצנים. עניין שמחייב ערנות.

והרהרה שהנה תשובה לזו שלפני רגע סיווגה אותה כמיותרת, שלא יורגש בחסרונה. אמירה גסה שיאה לפה שהשמיעה. דווקא עכשיו שחזר להיות כמו תינוק, להאכיל ולרחוץ ולטייל באוויר הצח מול מבול העיניים שעוקבות מכל חצר, מטביעות בים של השתתפות בצער שזבה כמו ריר. גם לנחש את המשאלות שלו, כי לא מסוגל לבטא בדיבור. מה יכולות אלה הזרות שרק בליטופים, בנחמדות, אולי סתם רחיצות מיותרות להפגין מסירות. ילדות שמשחקות בבובה, משתעשעות בדמיונות ששבוי בידיהן ואותה רק להרחיק.

להגן מנשים טורפות.

רק במוח ההידרדרות, הסביר דוקטור פרידמן, והגוף דווקא איתן, הלב, הריאות, מערכת העיכול. לכן יימשך שנים רבות. וענתה שאצלה בדיוק להפך, מכונה מתפרקת. כאבי פרקים, ולחץ הדם והסוכר שזינקו לשמיים. לא יודעת איך תעמוד בעומס. לכן לשים במוסד או לשכור עזרה, קבע הדוקטור, מסביר שרק יחמיר, ומכוון אל הבנים, כאילו אינה קיימת. והתנגדה, ביקשה לעכב. וכך אולי חצי שנה עד שהגיעה האישה הראשונה, השתכנה אתו בחדר, ותכף עוררה דאגה באופן שנגעה בו, שחיבקה. הרי צריכה לרחוץ, הסביר חימי, לנקות מהריח החרוף של השתן. כאילו אי אפשר בצניעות, להעביר מגבת רטובה ולכסות, וקצת להסב את העיניים.

והתאוננה שמסבנת בכל מקום פעמיים ושלוש, שמיותר לגמרי, וכאילו להגביר את ההנאה.

ידיים של פרוצה. את זה לרטון בעיוות פנים, בהבעה של גועל, טפו. מי יודע במה עסקה לפני כן. וצחקו אלה השניים, הצביעו על הפנים שלו, על הבעת העונג, מצפה לעוד. וזעמה. אבא שלכם, שכל החיים עמל וטרח למענכם, וראוי למעט כבוד במצב האומלל שנמצא.

ברדיו חדלה מנגינת הביניים, במקומה קול המנחה שמכריז, אחזור בקצרה על סיפורך. לפני שנים הכרת בחור, חכם, נאה, ועברת לגור אתו. הוא לא חדל לדבר על תסכולו, על שמאס בחייו. ויום אחד נעלם, וכשנמצא התברר ששלח יד בנפשו.

ניסה, תיקן קול אישה, ומוסיפה על אשפוז במוסד פסיכיאטרי שלא גרם לשינוי בהשקפותיו. אני ליוויתי אותו בכל תהליך הטיפול, אבל החלטתי שדי, ולכשישוחזר אפרד ממנו.

קולה אבד, והמנחה ביקש שתגביר אותו. הוא אמר, בבקשה, כי אינך נשמעת. והסבירה שפשוט נשתתקה, זכר האירועים קשה לה. בסופו של דבר עזבה אותו, ואז חזר והתקשר, הפציר שתסכים לפגישה אחת נוספת. היא התלבטה, חששה ממפגש כזה. הרי היה פיקח, היטיב להוליך שולל, גם לא נרתע משימוש בכוח. אחר כך יטען שהכל בהסכמה, אם מבין למה מתכוונת.

הנה.

גברת יונה התעוררה. עכשיו יגיע החלק המביך, המכוער. ניכר שאף המנחה נעור לחיים, אומר, היית בת עשרים בעת ההיא. ותיקנה, תשע עשרה, ועשר שנים נוספות חלפו מאז, בהן הכירה בחור אחר ונישאה לו, והם מגדלים יחד שני ילדים נפלאים.

והוא.

חזר ונעלם, והפעם עלה בידו לשים קץ לחייו.

כן, אמר המנחה, ודימתה לשמוע צליל אכזבה בקולו, מה אם כן השאלה.

זה בנוגע לאמו. לא מרפה ממנה המחשבה שעליה ליצור קשר אתה, חרף כל השנים שחלפו, ולשתף אותה בסיפור אותה שיחת טלפון אחרונה. הרי חיו יחד בביתה למעלה משנה, ובוודאי חשובה לה כל פיסת מידע הקשורה בו.

מידע, ניכרת תמיהתו של האיש הפסיכולוג, כוונתך לפרט שיעכיר עוד יותר את חייה.

אולי תתנחם באפשרות שעדיף כך, זאת אומרת, שמת.

מחשבה מרושעת, הרהרה גברת יונה, שאיך לא צפתה אותה כבר בתחילה. ואיפה היו הוריה כשעברה להתגורר עם גבר זר בגיל שעוד ילדה. את זה מבקשת להבין. לא מציג את השאלות הנכונות המנחה הזו, שבקול רך מציג שתתרכז בחייה הנוכחיים, בבעלה וילדיה. יש דברים שמוטב להניח.

איפה היו הוריה כשעברה לחיות אתו, המופקרת. נדמה לה שהכיעור זורם מתוך הרדיו ומרחף בחלל החדר, אדי ריח רע שנאחזים בסדקי הטיח, מצטברים ברווחים שמאחורי התבקעויות הסיד, גם בקמטי העור. וחשה שחייבת לרחוץ את עצמה, לחמם את הדוד מיד עכשיו. זה מה שתעשה.

אף פעם לא יצאו לטיולי ארצות. לא היו מקובלות בעת ההיא צורות כאלה של בילוי, ראוותניות, גם יקרות. אפרים אמר, לאן רצים כולם, לפני שביקרו במקומות שאצלנו, ושמושכים תיירים מכל העולם. יוצאת דופן הייתה הנסיעה לכינרת, שארגנה מחלקת הטיולים של האיגוד. דאגה שבעד אותו הסכום יקבלו גם ארוחה בערב, ואת ארוחת הצוהריים יאכלו איפה שרוצים, כל אחד לעצמו. הרי הגיעו לבלות, לטייל, להכיר מיני מקומות. אפרים אמר שהכי זולים מאכלי דוכנים שממלאים בלחמניה ונוגסים בהליכה. לא מבזבזים זמן בהמתנה למלצרים, גם לא משלמים על מפות שולחן ומפיות נייר צבעוניות. וממש אותו מיץ תפוזים שאם תקנה במכולת תקבל בקבוק כפול ובמחיר שאין להשוות.

איך התרוצצו בחום המתיש בין קברים וחורבות, האזינו לסיפורים. גם טבלו במים, פוסעים על אבנים חלקלקות ברגלים יחפות, וכל הזמן הטרידו המחשבות על הילדים ששלחו להתארח אצל הדודה מינה. עדיין היו פעוטים שניהם, והצעיר כמעט תינוק, וזו הייתה יציאתם הראשונה למקום זר. לכן לא חדלה לדאוג, וגם אפרים חזר וחיך למחשבה על הטורח שבוודאי גורמים בבררנות שלהם בעת הארוחות. ניכר היה שלא שקט גם הוא. ובאמת הוקל כשבאו לאסוף מקץ יומיים, להרגיע את חימי, שנאחו בה ולא חדל מלייבב. ואפרים סיכם שבכל זאת התנסו גם בזה.

חוויה שהייתה נושא לפטפוטי שכנים בעמידה ליד השער, או במכולת עם ידידות שביקשו לשמוע. וסיפרה שעוד נמשכות התפרצויות הבכי בלילות, הדאגה אם לא נעלמה שוב. חימי כמובן, אלא מי. ולא נחפזו

לצאת שנית, אמרו, מוטב להמתין עד שקצת יגדלו. ואחר כך היו המלחמות, גם הנכדים. אך טבעי היה להציע לארח אצלם, ואפילו שבוע שלם. לשמוע את דרורה מתאוננת באוזני מוני, (כאילו בלחישה וברור שמכוונת לאוזניהם), שדווקא שמחים השובבים, מעדיפים בגלוי את הבית של סבא. היטב מכירה את הדרך של זו, כלתם הנאה, לטוות רשת בלשונה על מנת להשיג את מטרותיה. כך העלתה בחכתה את התמים הזה, מוני, גם את אפרים שמהרגע הראשון נכבש כולו, תמה מה מצאה זו ביצור האפרורי ודל הלשון שצמח בביתם. איך טרחה להנעים את ביקוריה, מרעיף שבחים על לבושה, על תסרוקתה סרת הטעם, על עושר לשונה. ואחר כך הרי התברר עומק הבור, להיות ללעג בכל הכפר. ואמרה לו, אתה וחכמתך, עומק הבחנותיך, מפני שאצלה התעורר חשד מן הרגע הראשון. מה כבר נותר לומר על זה הבעל שלה, עכשיו שכבר לא יועילו לקחים, מלכודת שעוטפת מכל עבר, וכבר עייפה לקום ולהיאבק.

נדמה שמבקשת להיקרא רבקה, האישה שהנה בקעה מן המקלט והשתרבה אל תוך מחשבותיה. מזה להבין שלא שם אמיתי. בת ארבעים ושש, ורוצה לספר חלום שלא מניח לה תקופה ארוכה. היו בבית הקברות בחבורה מצומצמת, אימא שלה והאחים, קוברים את האב. מוזר, לא תפילות, לא חזן, ובלו הספדים, רק חבטות המעדרים ששופכים את החול. וחשה ברע, ממש הסתחרר הראש, ואחותה אוחות בה, עוצרת מליפול ארצה. נלך, אומרת אימא, וזו מבקשת שיניחו לה להישאר לידו עוד מעט. צופה בהם שמתרחקים, ואז כורעת ומפנה את הפרחים, חופרת בחול כדי להגיע לגופה ולשלוף החוצה. לא מוכנה שייטמן באדמה. וכשמגיעה אליו, (לא מיד, היא מדגישה, כי העמיקו לטמון), ומתאמצת למשוך, חשה בהתנגדותו, כאילו נאחז בכל כוחו בדפנות, גם מתחפר, ממש נאבק בה. אז פרצה בכי והתעוררה.

(לחוש הזדהות דווקא אתו, מהרהרת יונה, עם שאיפתו לנוח).

המנחה מתעניין בטיב הקשר עם האב בעבר, לפני שנפטר, מבקש שתרחיב בנקודה הזאת. אבל הוא חי, מתקנת האישה, אומנם אדם זקן וחולה, המוגבל בתנועותיו ונזקק לעזרה. היא זו שמטפלת בו.

לא סיפרת לנו על מצבך המשפחתי.

מסתבר שנשואה, אך ללא ילדים. לא הצליחה ללדת.

ואיך קרה שנפל העול דווקא עליך.

כיוון שאיש בודד החי בנפרד מאימא, ואינו מוכן שיטפלו בו האחרים. גם לא שאר בנותיו.

האם כך הוא, מפקפק המומחה, או את היא שנאחזת בו.

שאלה שמרגיזה את גברת יונה, להיות לצד האישה הזאת. כי ניכר שלא מבין את בעיית התלות, ואין פלא, אם לא התנסה במצבים דומים. אילמלא כן היה יודע שמהר גוברת העייפות, ואפילו יהא זה אדם הקרוב ללבך.

אפשרות שלא עלתה על דעתה, מגמגמת האישה, מה שממריץ את המנחה לפסוק שברורה התמונה, משהו בתוכך מתריע על שאינך מציבה גבול למידת ההתמסרות, להקרבה.

בוודאי מרוב עייפות. אלמלא כן כבר הייתה חשה שקרובה להתפוצצות, כי מכאן הצעד הבא, להפקיד בידיים זרות. להביא אחת שרק כסף בראש שלה, ותמורתו מוכנה לחבק וללטף. ולאן נעלמה בת הזוג, זו שמסתבר שחיה בנפרד, אבל למה וממתי. מכירה את הסוג הזה חזר החושבים שמיטיב להיעלם בטרם תתבקש עזרה מצדו. ומה רע בתרומת הבנים, בבת שנזעקה לשידור, ושפתאום נמצאה לה דרך קלה לצאת מהמלכודת, גם מהריחות. אם דימתה שדי בפעם או שתיים, ואפילו חודש שלם של מאמץ. הנה מזדרזת לקבור.

המסכן שקיווה שיוכל לסמוך על ילדיו, להחזיר לעצמו מעט מהשקעתו בהם. במקום זאת שפע תירוצים ועצות, גם הסברים שבגלל הגיל, ולשם מה האריכו את החיים אם כבר בלא הנאה.

ואמרה, חכו שתגיעו גם אתם, לא תהיו חכמים כל כך.

בטוחה שעכשיו מתעקמים הפרצופים נוכח גובה ההוצאות. טיפול שעולה ביוקר, ובנוסף האוכל והמגורים וכל מיני סעיפים שבשם היפה תנאים סוציאליים. יודעים לחשב, לשאול מה התמורה. הרי יכול למשוך גם עשר שנים הגוף החסון שלו.

והרגיעה שכבר לא מה שהיה. שומן במקום שרירים, מצטבר על הבטן ובמותנים ובזרועות, בשר נפול עד שדוחה מלגעת. ואפילו כך, מה מציעים. אולי לשים רעל באוכל, אולי להשכיב על הכביש ולדרוס. וקרצו, האם לא יהיה לטובתו.

גיבורים גדולים בהתחכמויות, ותכף מסתלקים לעסקיהם, וגם היא יצאה אל חצר, אל העצים, לנשום אוויר רענן.

אם נודף הריח גם ממנה בלי שמבחינה. כי לעולם לא תחוש בריח עצמך, ורק מהבעות הפנים של אנשים שלא מתאמצים להסתיר, מקפידים על מרחק. גם לא ממהרים ללחוץ יד, כי אולי נגעה. ואמרה, להסביר להן שחייבות לרחוץ במקלחת את הגוף שלו, ואפילו פעמיים ביום. התפקיד העיקרי. וכשמחליפות את הלבנים, תכף אל תוך מכונת הכביסה ולסגור את הפתח. בכל זאת מרחף כמו עשן, ממלא את חלל החדר, נדבק לגוף ולבגדים. לא הרפה גם שם בחוץ, כשעמדה ברוח הערב.

הופכים לזמזום הקולות, צפים ונמהלים באפלה המתהדקת, עד שחרישיים כמו רחש הלילה. להיות שוקעת מטה אל עומקים שאין להם שיעור ובלי זמן.

אולי יללת תן שזורמת בים של שקט, משתרע לא נגמר, להיות מנגינת רקע לפסיעות קלילות בין שיחי הפיטוספורום ועד לבלוני הגז שהם היעד. והרהרה שכמו ריחוף, וגם ידית הנעילה העגולה שהזדרזה להיפתח עם מגע ידה כאילו קוראת מחשבות. עכשיו תסור להמתין על הספסל שהציבו השכנים בצד המדרכה, זיכרון להוריהם הטבוחים, השם יקום דמם. עניין תמוה מפני שבארץ פולין, ולמה הציבו כאן אצלה, צמוד אל גזע הצאלון שנטע אפרים. לא בפולין, תיקן אדון מנטבר תוך שהופך דפים בספר המפות ומכריז את השם, אוסטיה. וגברת מנטבר הוסיפה שהורים גם של אפריים כי אחים, ומוזר שלא ידעה. לכן בניסוח שיפה לכל, יד ליקרים, פרידה ואלחנן, מילדיהם האוהבים. ופוסעת אל דלת הכניסה להזמין לנעוץ את שלט הנחשת על גבי המשענת.

לא, נזעקה יונה, מפני שסוף סוף נרדם. לא יאחרו דבר אם יידחו ביום או שניים, עכשיו שכבר אושר במועצה. לדחות אי אפשר, טוענת זו, מפני שבכל רגע אמור להגיע סוחר הבוטנים לבדוק את השקים שבמחסן. ובקריצה, שיעזור בעבודת השכנוע הספסל הזה, להיות הוכחה לכיבוד הורים, ומי שכך, ראוי לאמון, בייחוד בעיני אלה המזרחיים, זה חה. איך התגלגל זה לכאן, לוחשת יונה, לא מנסה להסתיר את פליאתה, וגם אדון קפוסטה שציץ בשער, מרחיב את עיניו וממהר לקראתה ללחוץ יד. כל כך הצטערת לשמוע, היא שחה לו, מביעה את תקוותה שבסופו של דבר תיאות האישה הנחמדה לגור עמו יחד. השאירה רושם כה נפלא בשיחת הרדיו. הו גברת יונה, הוא גונח, אילו רק שמעה זאת מפיו, מפני שאומנם אתו, אבל העדיפה להישאר המכוננית, להמתין לו שיסיים. ולמה לא תצטרף אלינו, מתלהבת יונה, ובלא לבקש את הסכמתו היא נחפזת אל הרכב החונה בשולי הכביש ושבה אוזנת בידה של האישה הזרה, שאף הסכימה במבוכתה להיות מוצגת כגברת קפוסטה. דומה ששעת כושר שאין טובה ממנה להציג את הסחורה המצומקת שלהם, אבל גברת מנטבר עדיין מתעקשת להזעיק את אפריים כדי לסיים את מלאכת השילוט.

רק עוד רגע, היא מצהילה פנים חנפות אל איש העסקים, אולי מדמה שייפול שדוד מול קסם משמניה, לא מבינה שכלל לא מאלה ההמוניים, הבהמיים, אחר לגמרי. מבטה של יונה מצטלב במבטו, ותנועת ידה מרמזת שכך הם פני הדברים ואין לשנות.

ריח חריף שנשפך מן הדלת שנפתחה, לתהות אם גז, ושמא נודף מן השניים שממלאים עתה את מלוא המסגרת. אפריים והאישה כהת העור ניצבים שלובי זרוע, עוטים לבן כאילו חג כלולות, והדיבור שמשמיעה זו, הזמנה אדיבה לאורחים להצטרף אל שולחן הגן. הואילו נא, היא נוקטת ביטוי של נימוס, ומוסיפה שכבר רותח קומקום הקפה. את זה בהבעה של בעלת בית, ושנשמעת מפיה כאילו שפת אם. אדון קפוסטה נחפז ללחוץ את ידה, גם כורך את זרועותיו במפגן ידידות שמטפס אל נשיקות לחי, בעוד הזוג מנטבר מתנהל בשוויון נפש נוכח חילופי התפקידים. רק הגברת האורחת (שלפי שעה עדיין לא קפוסטה, וספק אם תיאות לכך בעתיד), מוסיפה להחזיק בכף ידה של יונה, ותוך שמהדקת את אחיזתה לוחשת, הרי לך, יקירה, אם עדיין תהית על התעקשותי בדיון המביך ברדיו שעשה לאוזני כל. אחר כך מושכת הצידה אל סבך שיחי האלה ומוסיפה שבוודאי, מעשה ראוי מה שעשית, ורק שלא בחומר הנכון. לא בגז, היא מייעצת.

יש מיני פטריות שהשפעתן מהירה ולא מעוררות שום חשד. אבל טוב מהן צמח ההרדוף, שמצוי בכל מקום, בגנים ובחצרות, גם בטבע. קמצוץ ממנו בתבשיל וחסל. ולחפור את הבור מראש, היא מדגישה, לפני שתיפתח הקירה. כבר חפרתי, לוחשת גברת יונה.

עתה הן משתרכות במורד החלקה שנטועה רימונים. רחוקות די כדי להתעלם מקולות שאולי קוראים אחריהן לחזור, קול גבר שכמו מתוך מיקרופון, מכריז על גשם במועד שכבר מזמן אביב, ואת הטמפרטורות באזורים השונים. חלילה לחשוב שאינו בעונתו, הוא מרגיע, וכבר היו דברים מעולם. אם לא קר לך, דואגת יונה, מתאמצת להדק אליה את ידידתה, וזו מנסה לעכב בעדה. כל כך התלכלכתי, היא מתנצלת, עכשיו אזהם גם אותך. בוץ על ידיה, גם בשולי שמלתה, ובחיוך נבוך היא מודה שאכן שלה היה

אותו חלום ביעותים בו חפרה באצבעותיה לשלוף את אביה מקברו. כל כך התאמצתי להסוות את קולי, היא מתנצלת, גם לעוות פרטים כדי שיקשה הזיהוי. לכן לא הבחנתי, צוהלת יונה, מטומטמת שכמותי, ופורסת את כפותיה על הפנים הנבוכות באחיזה של חיבה. הרי חשה הזדהות עם אותה מספרת, כל כך הבינה ללבה, ורק דימתה שצעירה בהרבה, כמעט נערה. מסכנה שלי, היא לוחשת, והאם בשל כך נוקשות שיניך או שמא זו הצינה, כי אז אעטפך בסודרי. רק אלוהים יודע מהיכן נחת עלינו הכפור הזה. גברת יונה מסירה בזריזות את בגדה וכורכת על הכתפיים הרועדות. עדיין כוחי במותני, היא מהרהרת, וידי טובות למלאכות רבות. בגמישות היא כורעת על ברכיה ומאמצת אט אט את רעותה עד שהן דבוקות כגוף אחד אל השיח שכאילו קיר. איך מיהר החושך לרדת, סמיך כל כך, ומה הצלילים שעוטפים ברוך, נמתחים כמו קרניים של שמש שחורה, כמו גשם רביבים מלטף, עד שגועים אט אט. האם חדלו גם באוזניך, היא מבקשת לשאול, אבל התנומה רכה וכובשת, תרדמת אין קץ.

מצעד

כשאוכלים צהריים הזמן הכי מתאים לשיחות משפחתיות, ובפעם הזאת על ארתור, על ההתנהגות שלו. לשאול את אמא אם הבחינה בשינוי. יותר עצוב, אולי מודאג, כי כבר שלושה שבועות לא ראה את מלי. מתנועע לאט, אמרתי, ובלי תיאבון. כאילו תולעים בבטן או עכבר מורעל. אמא לוגמת מכוס המים, עונה שאחדל להתנדנד על הכיסא, כמה פעמיים צריכה לבקש. בסוף עוד תתהפכו יחד, ואולי בכל זאת תתחיל להשתמש בסכין ובמזלג.

מזה לדעת שמרוגזת. לא ממני, מהמחשבות שעולות לה בראש, אולי מהכסף שצריכה לשלם לכפר. אני כמו סבא, טענתי, הנה תיראי בעצמך.

סבא מעביר בזהירות מסלט הקישואים שבצלחת מנה לפה שלו, משתדל לא ייפלו פירורים, וכשכבר דחף פנימה, מסביר שדוגמה לא מוצלחת, מפני שאותו כבר לא תזמין מלכת צידון לסעוד בחברתה, גם לא מלך בזק ששבעים מלכים לקטו פרורים תחת שולחנו, לכן פחות חשוב. ומלבד זאת הכול באשמת הוריו, לא הרגילו לאכול נכון ועכשיו כבר בגיל שקשה להשתנות. נדמה לו שבעת ההיא כלל לא הניחו סכין לפני כל סועד, שמו אחת או שתיים באמצע השולחן למי שרצה לחתוך פרוסה מכיכר הלחם.

הוא מחייך אל עצמו, מפסיק ללעוס כדי לחשוב ושוב לועס לאט. אפילו אחר כך בקיבוץ, תמיד חסרו סכינים להכנת סלט הבוקר מירקות ששמו בקערה שלמים, שש עגבניות ושישה חצאי מלפפונים ובצל אחד. לא, לא פלפל, ירק שלא הכירו, אבל לפעמים צנונית.

ארתור הוא חתול. לרוב מבלה ימים שלמים בנמנום בצל השסק, אבל מדי פעם נראה פוסע לעבר חלקת האבוקדו, כאילו מוזמן לפגישה חשובה וחייב להגיע בזמן, תקרא לו ואפילו לא יפנה את הראש. מלי הסבירה שחתולים ערים בלילה, מתכנסים יחד ומייללים לפי התור, לכן עייפים ביום. וסבא צחק, בטוח שמוטל באותה צורה גם כשחושך, צורת סמרטוט וגם האופי.

קורא לו טפיל. למה שיתאמץ לצוד עכברים אם זוכה בחמש ארוחות ביום ותמיד מקפיד להשאיר קצת בצלחת, כדרך המיוחסים. בינתיים מתרוצצות החולדות במחסן, מכרסמות כל מה שמונה חשוף על המדפים או עטוף בשקית ניילון. גם את כבלי החשמל. פעם כשהיה צעיר ועבד במחסן התעורבות של הקיבוץ, גידלו במיוחד להקה שלמה כדי להילחם ביצורים המאוסים האלה. חתולים זריזים כמו נמרים ופראים. לא העזת לנסות ללטף.

פעם. בזמן שהחתולים היו חתולים והעגבניות עגבניות. הפיצוחים צמחו על חמניות, וכשאמרו אוכל התכוונו ללחם שחור ודג מלוח ששלף החנווני מחבית ושקל במאזניים, מנסים לנחש עם ממין זכר חלילה או זכו בנקבה. גם מזג האוויר עורר כבוד, החורף היה חורף והקיץ קיץ.

ואת המילה צדק. כאלה שצריכים להיאבק על פת מעופשת, לחטט בערימות האשפה ולהסתפק בפסולת שכבר הצמיחה עובש. מולם אחרים המואילים לטעום באדישות ממה שהניחו לפניהם, אמנם בלי סכין, אפילו בלי מזלג.

מצב מרגיז, ממש כמו אצל בני האדם.

מלי התוכחה שכך באמת. אחד מזיע בשמש, אוחז בטורייה, או כמו ראפו, משכים בקור לחלוב את הפרות, והאחר ישן עד הצהריים, ובערב עולה על הבמה, שר, זוכה לתשואות, ומרויח פי כמה. אם לא הוכחה שתורם יותר. מוליך באף את הטיפשים, כעס סבא, כמו החתול הזה. אילו הדבר בידו, היה שולח אותו להתפרנס בכבוד ליד פחי הזבל.

מוליך באף זה כמו רמאי, ומיוחסים לא אוכלים את המרק אם ראו נקודה שחורה צפה מלמעלה, מוכן להישבע שנמלה. נמלה, התרגזה אמא, אז תוציא עם הכף, ולא, לא על השולחן, הנה כאן בקצה הצלחת. כשסבא שוקע בזיכרונות, הסנטר שלו יורד נמוך, נדבק לחזה, וכאילו בודק את הרצפה, ואז רואים את האף שבולטת העצם, ואת הקמטים שעל הראש מלמעלה. אמא אומרת שכשזקנים מתכווץ הגוף ורק החוטם כמו שהיה, לכן נדמה שממשיך לצמות, להיות אף של מכשפות. כמו פרחים בצנצנת שקטפו רעננים וצבעוניים ואחרי שבוע מוכרחים לזרוק שלא יתכסה השולחן בעלים נבולים. גם ריח הריקבון של המים, לשפוך בחוץ רחוק מהבית. כך כשזקנים.

על הפנים שלה העוויה של גועל נפש.

סבא הוא האבא של אבא, ומאז שמתה סבתא פרלה עבר לגור אתנו בחדר הקטן שלי השיירותים. יותר טוב בשבילו שלא ירגיש לבד, הסבירה אמא, ואת הבית האחר השכירו לדודה אליסה. תוספת כסף לארנק הריק שלנו ולא צריכים לפחד מאיש זר שיבוא לגור בחצר בלי שיוודעים מה בראש שלו. כבר שמענו סיפורים על כאלה, אמרה, והדוגמה הכי מפחידה, אצל סורוקין. את זה מכירים אפילו הילדים. את המכוניות שהתחילו למלא את הרחוב ובייחוד בלילה, כל הזמן רק גברים. לא הפסיקו גם אחרי שדרש שיתפנו, אפילו איים להזמין משטרה, אפילו הפעיל את הטרקטור בהכי הרבה רעש ליד החלון שלהם. בסוף הציע סינלה את פטנט המצלמה. אמר שלא צריך לצלם, די לעשות כאילו, ולתלות שלט שמודיע. ובאמת נבהלו ונעלמו בלי להגיד שלום, גם בלי לשלם. סימן שלא מהגזע המפחיד, הרגיע סינלה, ששופכים נפט על הדלת שלך או על האוטו ומדליקים. בשבת תבוא לבית הכנסת להגיד ברכה. בית זונות, הסביר נוני וירק, מילה שאסור להגיד ליד השולחן. את אליסה לפחות מכירים וגם את הבעל שלה שמיל. מכירים, צחק אבא ונדנד בראש.

זה היה עוד לפני שהודיע שמסתלק והלך לחפש עבודה בקסטינה. רוצה לנשום, כך הכריז, וכבר שנתיים שלא מראה את הפנים שלו, לא מגיע אפילו לבקר ורק לפעמים שולח כסף. מעט מדי, רוטנת אמא.

ארתור הוא החתול של מלי. רק שלה ולא הרשתה לגעת, לא רוצה שיתרגל להרבה אנשים. עכשיו כשחורף הוא ישן בסככה על המושב של הטרקטור או על שקי האמונייק הריקים שסידרו ערימה, ובבוקר מחכה ליד הדלת לקבל את הסעודה. גם בצהריים ובערב ובכל שעה כשמתחשק לו. הלכה והשאירה לנו, כעסה אמא, וזה הפרזיט בטוח שאנחנו כאן רק כדי להאכיל אותו. חלב עולה כסף ושלא אעז לתת מהגבינה, הנה כך. היא הרטיבה את הלחם במים והוסיפה בזהירות מעט חלב בשביל הצבע. עוד לא נתקלה ביצור מפונק כל כך.

הייתה צורחת אילו ידעה שמשאיר לו בכל יום חתיכה מהסנדוויץ שלי, מכין ביד עוד לפני שמגיע לחצר ומסתיר תחת שיחי הליגוסטרם ששתלו גדר חיה. כבר למד לחכות לי שם, שומע מרחוק את האוטובוס של המועצה ותכף מגיע בריצה. בייחוד אוהב עם ביצה קשה, ממש מתרגש, וגם אני כשעוד בבית הספר. לכן אמרתי לאמא שאלה הכי טעימים לי, ובלי פרוסות עגבנייה בבקשה. נוני אומר שחתולים ראשונים להסתלק, נעלמים אחד אחד, אולי כי מריחים שמתקרבת סכנה. אבל זה שלכם כבר זקן. ואמרתי שעכברים, לא חתולים, וספינה, לא חצר, וארתור שייך למלי ובכלל לא זקן.

מלך בזק זה מהתנ"ך. היה יוצא למלחמות וכובש. קודם הורג את כולם, ורק את המלך משאיר חי, חותך לו אצבעות ומצווה להיכנס מתחת השולחן שלו, לאסוף ולבלוע את פירורי הלחם. מכריז, הנה, נראה מי יתפוס ראשון, כי היו הרבה, ורעבים. לא הבנתי איך הצליח להכניס שבעים תחת שולחן אחד, אבל סבא הסביר שאולי היו פחות. חלק מתו מרוב שהיו קשורים ופצועים וגם מהצפיפות. לכן לא בבת אחת ומי שמת פינה מקום למלך חדש. סבא אוהב לקרוא בתנ"ך, אומר שהספר הכי יפה, הספר של היהודים. היום אנשים כבר לא כל כך אוהבים לקרוא כי איבדו את הדמיון, מוכרחים לראות בעיניים. גם היהודים.

הכי נעים לחשוב דברים בראש, לחשוב לבד. אפילו לא מוכרח לסגור את העיניים, כי כשאתה חושב בראש, העיניים לא רואות. כשאתה ילד, עוד הרבה מקום מסביב וריק, ולאט לאט מתמלא באנשים ובדברים שקורים. אתה מחפש חיות על הרים, ניצחונות, נחשים, אבנים צבעוניות, בטוח שחשובים, שווים המון כסף. בסוף תזרוק. הכי כדאי למלא בחלומות כי לא תופסים מקום. החיסרון, שגם עצובים.

כשאני חולם משהו עצוב, באות לי דמעות. למשל על צמחים, חושב שלא מכירים את הילדים שלהם, משתדלים שיעוף הזרע רחוק. גם הציפורים. מטפלות בגוזל עד שיכול לעוף ודי, לא רוצות לראות יותר. אימהות של ילדים מתנהגות אחרת. הן כל יום מטפנות לבת שלהן, או כל שבוע, רוצות לדעת מה שלומה, ולמה לא מגיעה לבקר. שואלות אם עוד כועסת ואיך בעבודה שלה. מלי עובדת מלצרית. מי שלא חושב על הילדים, על מה חושב.

אבות יותר דומים לציפורים. לא באים לבקר, לא שואלים איך הייתה התעודה. בקה אומרת שאצלה במשפחה דווקא להיפך. עלי חושדת שבכלל לא אבא שלי, ורק של מלי ושימי. רואים אפילו לפי הצורה והשערות.

איך יכול להיות.

היא נגעה ביד שלי וליטפה שלא אתרגז, ואני אמרתי שבזמן שעוד בבית, היה כועס על כולם ובייחוד על אמא. בקה הביטה למטה וקימטה את המצח ליד האף, סימן שחושבת, בסוף הסבירה שדווקא הוכחה לדעה הזאת. לא הסכימה להגיד ממי שמעה.

אחרי שאמא דיברה עם מלי שאלתי למה עזבה. משוגעת, אמרה אמא, כך מתנהגים כשנכנס שיגעון לראש.

לא אוהבת את החיים שלנו, אמרתי, את האנשים.

אותם אנשים בכל מקום, אמרה אמא.

אז למה לא חוזרת.

וענתה, תשאל אותה.

לא תשובות הדיבורים האלה, ואם אמשיך, תתעצבן עוד יותר, תגיד שקטן מדי להבין, לחכות שאגדל. יכול לגלות לה מה אמרה בקה, ויודע שלא זמן מתאים, אולי אף פעם לא יהיה. לכן יצאתי לחצר, לצל שתחת עץ הפקאן, ושם לתקוע את הפנים עמוק בדשא. עכשיו ריחפתי מעל עצים מכוסים שלג שכבר מכיר מזמן. גם את הצריף שבנו מגזעים וכיסו בקש. יש אנשים בצריף, יהודים. אחת צעירה, פרלה. מכינה אוכל לפרטיזנים, מחברת חוטים בתוך פצצות. רק להביט ולא להפריע. סבתא פרלה.

סמטוזה הזקנה עומדת כל בוקר מול התחנה לספור מי עולה על האוטובוס. היא מודיעה, תיסעו ואל תחזרו, לפחות תמותו במקום אחר. או שאומרת, תיראו מי כאן, סנדר שפיגל, משאיר לנו את אחותו ומסתלק. תגיד בחור, זה בגלל הבטן שעשית לה, ההחלטה לברוח.

ריטה כץ סיפרה ששתק, וגם האחרים לא התערבו, יודעים שיפתחו פה ותכף יבוא תורם. גם יודעים שבאמת ביקרה במרפאה, יעל שפיגל ושלחו לבדיקה.

מה, שאלתי את נוני. מה עשה לה.

בישל דייסה, צחקה ריטה תשובה מרחוק.

והבטתי בה ושוב בנוני שפתאום התחיל לרוץ לטפס על האורן של המחלבה, צועק גם לבקה בואי, סימן שיודע. בטח מהדברים שאסור לשמוע, שתגיד אמא, לא מקום להסתובב ליד הצרכנייה, ובייחוד לא ליד ריטה.

כל הילדים, אמרתי. והרי בעצמה מספרת לה דברים.

לא איכפת לה מה עושים השאר, ידאגו הוריהם. אני הדאגה שלה.

סמטוחה נשענת על הגדר של שטרייספלד, מדברת על המים ששואבים מהאדמה שלנו. כל השנים שתו בלי לבדוק וגם אחר כך, כשהתחילו עם המליחות וכמה הסיד, חומרים שמזיקים לעצי האבוקדו, ומה עושה לאנשים לא התעניינו. פחות חשובים מתרגגולות. אז הנה, דור ועוד דור שיותר ויותר נולדים מטומטמים, עם פזילה בעיניים ואף נוזל והריח כמו רפת.

כל מי שנוסף אחרי המלחמה, אחרי הניצחון.

היו צריכים לחתוך את צינורית הזרע, לפני שיתחילו תינוקות עם זנב.

כולנו שתקנו, צחקה ריטה, חלילה להתעסק עם זו. לפי דעתה כבר זמן מתאים שתמות, לפי הגיל. טוב בשבילה וטוב גם לנו. לא יותר מבוגרת ממני, אמר סבא, וכידוע נשים מאריכות ימים יותר מגברים. לא מתכוון דווקא למקרה הזה, שאולי חי גם הבעל. ושימי שאל, הבעל של מי. כולם הביטו בו ולא אמרו.

אצלנו לכל חצר שתי כניסות. הרחבה היא למכוניות ולטרקטורים, פיזרו כורכר על הבוץ מהכביש עד הסככות שמאחורי הבית והידקו במכבש. כך בכל החצרות. עד שבא לגור אדון קפוסטה, בנה ארמון קסמים, ועשה כביש מזפת ומגרש חנייה מאבנים משתלבות. תיראו תיראו, אמרו האנשים.

היו עומדים לפני הבית שעות, מתבוננים איך חפור עמוק, קומת מרתף, להתפלא אם לא יתמלא מים בחורף. גם מתגנבים פנימה אחרי העבודה כשהלכו הפועלים, לבדוק מה כל החדרים הקטנים בכל מקום, ארבעה קירות בלי חור לדלת, שאולי מחסנים שעושים פתח מלמעלה להסתיר נשק או סמים. גם השיפוע בחדר העגול שכמו אולם קולנוע או בריכת שחייה, ועד התקרה לפחות חמישה מטרים. אדון נוטמן העז ונכנס בזמן שעבדו, ביקש הסבר ממנהל העבודה. איש מצחיק שלא מבין מילה בעברית, אולי אילם, הראה לו בניירות שכך בדיוק מצויר וחיך בידידות.

דווקא איש נחמד, סיפר נוטמן, בטוח שכדי לעשות יין, או בתעשיית הגבינות. שם צריכים הרבה חדרי קירור ומאחסנים על מדפים את כיכרות הגבינה במשך שנים. הוא נענע בראשו בהתפעלות, שהנה עכשיו הבין.

סימן שמלא כסף ומחפש איפה לשפוך, הסביר סבא את דעתו, והמכונית שלו מודל אלפיים ושש, שנה שעוד אפילו לא התחילה.

את זה בקול רוגז. הכי שונא אנשים עם כסף שבאים להרוס את הכפר, ליצור הבדלי מעמדות, עשירים ועניים. אנחנו עניים.

רכב שטח, תיקנתי, ששווה הרבה יותר. ומתפעל, הו, עושה הבעה מצחיקה, מפני שאצלנו כשאומרים לרדת לשטח מתכוונים לפרדסים הרחוקים שלא צמודים לבית, ומתחבר לפתיחת מים או לריסוס. בטח לא יודע איפה נמצאות החלקות האלה אדון קפוסטה. ועניתי שנתן אותן לסינלה, מאה שקל לדונם וביחד שמונה מאות.

אמא אמרה, אחד שטובע בכסף, בכל זאת לא יותר על פרוטה. למה שיוותר, שאל אבא, עכשיו שאישרו את החברות שלו, לא חייב לאף אחד. וענתה שבאמת לא ציפתה ממנו, במיוחד אם רוצה להרגיש כמו אחד מאתנו, ואת ההתפעלות הכללית בכלל לא מצליחה להבין.

אפשר היה לראות שלא מתלהבת מאדון קפוסטה, בכל זאת הסכימה לנקות אצלם פעם בשבוע. זה אחר כך, כשסגר בגדר עם חוטי תיל מלמעלה, קשר כלבים, והציע לאבא להאכיל אותם ולטפל בפרעושים ובקרציות, ואבא השיב שלא משרת של אף אחד. יהיה מישהו אחר, אמר קפוסטה, והביא את רוטמן, אחד שאי אפשר לסמוך, לכן שיישאר בבית ובמקומו את דובקין.

קפוסטה עשה שונה גם את הפתח הנוסף, הצר, בין שיחי הנוי שבחזית, כניסה לאורחים. כמה רוחב צריך, גם אם איש שמן או אישה עם עגלת תינוקות. הרי לא בשביל האנשים שגרים. אלה נכנסים אצלנו תמיד בדלת מאחור. וגם השכנים, בודקים שפתוחה ויודעים שנמצא בבית. אף פעם לא ראיתי אורחים אחרים, רק אולי כאלה שעוצרים על הכביש ויורדים לשאול איך מגיעים למחסן הפוסטטים, או איפה גרה משפחת קרסנטי, ואין אצלנו לא זה ולא זו. אולי התבלבלו בשם או במקום. לכן כמעט אף פעם לא בשימוש, הפתח הזה. בכל זאת עשה קפוסטה שער ברזל מקושט, שאפשר לפתוח רק בלחיצה על כפתור מתוך הבית, וגדר מאבן שיש, ולאורך השביל ריצוף בלוחות אדומים ופנסי חשמל שדולקים עד הבוקר. איזה בזבז, דיברו האנשים, לראות את הפרצוף שלו כשיגיע החשבון.

כשסבא יוצא לצעוד כבר מתקרב הערב. עכשיו השכן ממול, אדון פיודור, נדחק אל שיח הלנטנה שבצד השער שלו ומציץ בנו. בטוח שמוסתר היטב. סבא מניף יד בלי להביט, לא יודע אם הבחין בו או סתם תנועה לסמן התחלה. זקנים לא יכולים לחשוב בתוך הראש, לכן אומרים את המחשבה בקול, מקשיבים לדיבור של עצמם ויודעים מה חשבו. ושאלתי אותו מתי מתחיל להתערבב הסדר במוח. לא צריך להסביר כי תכף עונה, בגיל שנגמרות התשובות ונהיה הראש כמו מחסן, צפוף מרוב שאלות, אחת על גבי השנייה.

הנה בכל זאת תשובה, לכן מבלבלת.

הבית של אדון פיודור בית משוגעים, גם בעצמו. את זה יודעים כולם. אני מצטרף תמיד לצעדות של סבא, אבל לא מסמן ביד. תפקיד של מי שהולך בראש. הוא עוד לא יודע שהיום תהיה הפעם האחרונה, גם אני לא. אבל כולם כן, לכן יצאו לפתחים להביט. כמו הצגה, כמו פרידה. אני מרגיש זקוף כשצועדים יחד וכולם מסתכלים.

(הסביר לי שתמיד חייבים להחליף אם רוצים להתקדם. לתת לאנשים חדשים להביא רעיונות שאולי יותר מתאימים. אולי. אבל גם אם לא היו מוכרחים, בכל זאת יעשו, כדי שיתפנה המקום וכדי שיהיה שקט בראש מכל המנהגים שקושרים את האנשים יחד, ולשם מה. גם מרוע לב.

למשל חלוקת הלחם, שעבר אדון ראפו עם העגלה ברחוב, מצלצל בפעמון להודיע שהגיע, וכולם יצאו לקחת כיכר או שתיים, לפי מה שכתוב ברשימת ההזמנות. יכול להביא עוד המון דוגמאות).

כשהולכים יחד אני יכול להשיג בקלות. לפעמים צועד לידו, לפעמים מתקדם לפניו, אבל מהר מפנה לו להיות ראשון. אבא הזהיר אותו שצעדות כבר לא בשבילו וייגמר רע, אבל סבא ענה שהיה נזהר יותר אילו ידע שבכך יזכה בחנינה, יתבטל עונש המוות הצפוי לו. קשה לו לשבת סתם ולחכות. עכשיו אבא לא אתנו ואין עם מי להתווכח.

אדרבה, שילך, אמרה אמא, ממה הפחד. הרי אם לא היום אז מחר. מתכוונת למוות. יכולתי להגיד לה ממה, מכפר חנון. אלה סופרים כל יום את האנשים, כמה יצאו באוטובוס וכמה חזרו, ואם מת וקברו או נולד תינוק. מחכים שלא נהיה ויוכלו לצלצל בפעמונים, לקרוא לכל הרוצחים לבוא ולתפוס את הבתים שלנו.

מאיפה הקשקוש זה, היא תשאל, כאילו סיפור מהדמיון, תבקש לא לדבר שטויות. חושב שלא תצטער אם ימות. לא חשובה בעיניה העבודה שעושה במשק, משקה, קוטף, מרסס. אומרת שיהיה יותר קל בלי החקלאות הזאת שרק הוצאות, וההכנסות אפס. סבא לא מתווכח אתה, שותק. אחר כך יגיד שמזה חיינו כל השנים, לא התעשרנו אבל היה לחם. דיבור בזמן שמתיר בעדינות את חוט התפירה שסוגר את שק האמוניאק, מושך ופותח, ממלא את הדלי ומפזר חופן מלא לכל עץ. חשוב שייפול בצד הרטוב ומהר ייספג באדמה. כל דלי שלושים עצים, ויש חמישה עשר עצים בשורה, זאת אומרת כמה, נכון שתיים, דלי לשתי שורות (הוא מביט בי שבע רצון). כשריק, חוזר למלא שוב, להמשיך מהעץ שעכשיו תורו. הצורה של האמוניאק כמו סוכר או מלח, וכשנרטב במים תכף נמס והשורש שותה אותם יחד. רואים על העץ שטעים לו, ושמח כשרק מתקרב סבא, אפילו עוד לפני שהספיק לטעום. אוהבים את סבא העצים.

מקום מיוחד שעשו למלחמות בין החברים, אולם האסיפות. סבא נגד הדור השני, שקורא להם עשבים שוטים, חומץ בן יין, לא תורה ולא סחורה. אנשים שכבר נולדו כאן, או חדשים שקנו בית יותר מאוחר, רק הגיעו ותכף יודעים איך כדאי לנהל את הכפר. הרעיון שלהם, לתת הלוואות לכל מי שרוצה להקים בחצר מחסן להשכרה, שזה המון כסף, פרנסה בלי לעבוד. גם לעשות עסקים עם חסן, לזרוע בשותפות עגבניות ופלפל. החלק שלנו האדמה, אתה את הפועלים, והרווחים חצי חצי. סבא מתנגד, קורא רגע רגע, מה החיפזון. הרבה הזיעו ההורים שלכם עד שהקימו את הכפר הזה ויכולים להיות רגועים, מבטיח שעוד יספיקו להרוס, ורק לחכות בסבלנות עד שייקברו הותיקים. הפנים שלו אדומות, רואים שמרוגז והם צוחקים, קוראים לו אחרון התמימים. גם מסבירים שלא בזכות ההורים נהיה שווה מיליונים. זאת הקרקע שטובה לבנייה, זהב טהור. עצה שמתאימה לזקנים, להגיד תחכו, לא למי שרוצים להספיק ליהנות כל עוד חזקים ובריאיים. אבא טען שכבר לא כמו פעם שחיו חמישים שנה ונסעו בעגלות שקוראים דיליז'נסים יום שלם מתל אביב לירושלים. היום קמים בבוקר, שותים קפה, ואת ארוחת הצהריים אוכלים באנגליה או בפאריס. השתנה הקצב, ודווקא החיים נמשכים ונמשכים, לא רוצים להיגמר. מילא אילו זזו הצידה לשבת בשקט על המרפסת ולהביט מי עובר ברחוב, לשחק עם הנכדים או קלפים במועדון הקשישים שארגנו במיוחד בצריף של דורקו. אז לא איכפת שיחיו עד מאה.

בצד, הדגיש מוני.

כמעט הכו, סיפר אבא, ואביעזר יצחקוב צעק, תשימו משקפיים ותביטו החוצה. כבר לא צריכים את הקישואים שלכם, וחצי דונם מוכרים בשבעים אלף.

גם רוח האביעזר הזה ואמא אומרת בלון נפוח, התחתן עם הבת השמנה של רוטמן, ותכף התחיל לנהל עסקים עם סוחרים מהשוק. כאלה שלוקחים את הסחורה וסופרים את הכסף ישר ליד שלך. סינלה עשה אסיפה, דיבר שבדרך הזו איך יגבו את המיסים, אחוז אחד מהירקות והפירות ושני אחוז מהלולים. יגידו פחות ממה שנכנס באמת, ואיך לבדוק. הזדמנות לתקן גם את זה, צעק יצחקוב, לגבות את אותו הסכום מכולם שווה בשווה. והחליטו.

אבא ניסה להרגיע שהשתנו הזמנים וחבל על הלב שלא בנוי למלחמות כאלה, לא בגיל שלך. כמו לעמוד באמצע הכביש ולנסות לעצור בגוף את המכוניות הזוהרות. ידרסו בלי להתלבט. לא צודק, התווכח סבא, ואמא ענתה שדווקא כן. קיבלו אדמה באותו גודל ואותה מכסת מים, ומי שלא משתמש, עניין שלו. כבר לא הכפר שבנינו, דיבר סבא, ואבא נענע בראש, אומר נכון, והשתנה גם העולם.

מאז הפסיק ללכת לאסיפות. כאילו להעניש. אולי חיכה שישאלו למה, יבואו אליו הביתה להזמין. מה אלה רואים בעיניים שלהם, זקן מקומט וגם הבגדים, צורה שלא מושכת. ואפילו ישימו לב שחסר, תכף יחזרו להתעסק בדברים שיותר מתאימים לדאגות שלהם. אם היה אחרת פעם, שאל שימי, איך דיברו. וענה שעל מחירי הירקות, ומה כדאי לזרוע. רבו על שיווק הפטמים (שהם עופות שמגדלים כדי לשחוט ולמכור בשר), כי כל איחור במשלוח קלקל את כל הרווח. הנה על הדברים האלה.

גם לא אומר שלום לכמה אנשים, עובר כאילו לא רואה, ולנשים שלהם כן. ושאלתי ומה אם הולכים ביחד, איך תעשה. ומחייך.

הכי בטוח על המדרכה, ואפשר לקפץ מריבוע לריבוע בצעדים קטנטנים או לדלג בקפיצות, שתי מרצפות בבת אחת, להתאמץ לדייק, עד שבסוף אתה נכשל ודורך על הקו. תמיד מגיע הכישלון. להתחיל את הספירה מחדש.

שמונה עשרה, הכרזתי.

מה.

שמונה עשרה דילוגים שהצליחו עד שדרכת. השיא שלי.

וצחק, חשב ששם של תפילה. נדמה לו שפעם אחת דרך באמצע המרצפת, עניין מקרי. מעכשיו ישתדל לשים לב.

לא תמיד היו כאן מדרכות. רק כביש ומצדדיו אדמה שמצמיחה עשבים ופרחי בר צהובים. לפי הטעם של קלריסה מוועדת הנוי שכך החליטה, פס שחור בין פסים צהובים ירוקים, סביונים וציפורני חתול ועוד צמח שקוראים חרדל. אמרה ששיא היופי, רק להקפיד לכסח נמוך בסוף העונה ולהשאיר מגורף עד שיחזרו לנבוט עם בוא הגשמים. היו הרבה התנגדויות, טענו שמתוך שעמום, עירונית שלא מבינה מה זה שימוש חקלאי, מקום לעצור את הטרקטור או לרכוז את ארגזי הגויאבות וכלובי הפרגיות. תעשה לה ילד,

יעצו לגרגורי. אחרים אמרו שסתם עשבים שיפיצו זרעים בכל מקום, יגיעו גם לשדות ולמטעים, ומה על הוצאות הריסוס והחומרים. נוטמן התווכח שבסדר, פרחי בר, ולמה דווקא אלה ולא ורדים (כי לא פרחי בר), למה לא כלניות ופרגים ודם המכבים, אדום מכאן ומכאן, הרבה יותר חגיגי. והשאלה איזה צירוף יפה יותר, שחור ואדום או שחור וצהוב. מלי סיפרה ששלוש סיבות (ומנתה על אצבעות היד), גם יפה, גם עדין והולם את רוח הכפר הצנוע שהקמנו, ומה השלישית, פנתה לסבא אם זוכר.

הייתי צריך להסביר לו מה שאלה כי לא הקשיב.

לפי דעתו, היפה ביותר, אדום וצהוב, או צהוב ואדום, לא זפת שתמיד שחורה וכביש עושים מזפת. לכן שחור ובצדדים צהוב כי אלה הפרחים שיש בשדות שלנו, אף פעם לא ניתקל כאן בכלנית בר.

לכן מספיקה הסיבה הזאת.

הצחיק את אמא, כי יפה בדמיון, ובאמת יותר יבש מצהוב, ומה שהתחיל שחור נהיה רסק אפור עם כתמים של שמן מכונות. אחד מנקה את הצמחים היבשים, ואצל השני ארגזים או חבית לאשפה. אם זוכרים את הגרוטאה של סנדר.

עד שהחליטו בוועד שהגיע הזמן לשיפוץ כללי. סינלה הכריז שתקופת הטורקים חלפה עברה, ואפילו במכולת של גרשום כבר מסכמים את הקניות בקופה רושמת ולא בעיפרון שתוקע מאחורי האוזן. אז קודם הכביש, לחדול לקפץ בבוץ ובאבק, ואחר כך מדרכות.

הצחיק את נוני, הוציא מהקלמר וניסה לשים בזהירות, גם לתקוע פנימה ובכל פעם נפל. צריך אוזן גדולה כמו של גרשום ועיפרון קצר, שצורה בקה, ולהשתדל לא להזיז את הראש ורק את העיניים כמו זיקית. יקפיץ את ערך המשקים פי שניים, הבטיח סינלה.

סבא התאמץ לא להתווכח. אמר שעייף ממלחמות ומעלבונות, נמאס לו לשמוע שזקן, שעבר זמנו, ובין כה וכה לא יצליח לעצור את אלה הרעיונות עוד זמן רב. כמה נשאר לו, שנתיים שלוש, אפילו חמש. להתנחם שכבר לא ייפול על כתפיו. עשה בחוכמה אלוהים שנתן את הכוח והיופי לצעירים, ואת הזיקנה והעייפות אפה עוגה אחת. אחרת היה הזמן זורם במהופך, מתגלגל אחורנית מהקבר אל עריסת התינוקות. עוד מעט יעבירו החלטה לאסור את הפעלת הטרקטורים השכם בבוקר כי מפריעים למנוחת השכנים, חכו ותיראו.

לא יצטרכו, הרגיע אבא, ייעלמו מעצמם. מי כבר קונה טרקטור חדש, והמעט שנשארו, גרוטאות. לצבוע באדום ולשים קישוט באמצע הדשא.

אבל הגיעו הזרים. קטנים וצהובים שלא צריכים בית, לא מתעייפים ורק עובדים ועובדים, קוטפים תפוזים ואשכוליות ודוהרים עם מיכלי הפרי המלאים אל בית האריזה. לא יודעים לדבר, אמרה בקה, רק לנענע בראש.

אמא צחקה כשסיפרתי איך סימנה גיזלה מורגנשטיין בתנועת יד לעצור, רק רגע, כי נשפכים עליה מהעגלה שמסיע למזבלה ומתלכלך כל הרחוב. ועצר, הביט בה ונענע בראש בלי לרדת מהטרקטור. אז תאסוף, אמרה גיזלה.

עם הראש עושה כך, חיקתה בקה, כאילו תנועת עיגול, גם כן וגם לא. הנה שוב.

בסוף ידרוס אותה, אמר נוני, כי נעמדה לחסום את הטרקטור, והידיים על המותניים כמו ספורטאית.

בסוף המשיך לנסוע, סיפרתי, ואמא אמרה שלא יודעים עברית. הסבירה את עניין השפות ששונות בכל מקום, אותו כלי או חיה אבל קוראים בשם אחר, ולפעמים אין דברים ואז גם לא מילים. לדוגמה מושב או חממה או מחסן תערובת, אמרה. אבל גם שם כמו אצלנו, גברים ונשים, בריאים וחולים, והתינוקות נולדים אחרי תשעה חודשים וצריכים לאכול ולשתות ולהתלבש וללמוד בבית הספר. הדברים החשובים באמת. אלה השאירו את המשפחות לחכות בארץ שלהם עד שיחזרו עם שק מלא כסף. לא יחזרו, אמר סבא, יביאו הנה גם אותם. ואת הביטוי שהכי אוהב, חכו ותיראו. או שמבטיח, אני אצחק מלמעלה.

הדוגמה הכי טובה, נמלים. יכול גם יצורים יותר קטנים, כנימות ירוקות והאחרות האפורות (שיושבות על הענפים, ממש באותו הצבע, ואם תיגע באצבע תתלכלך באדום דם). אלה כל הזמן באותו מקום, בקושי מתנועעות, לא מרגישות שמביט בהן. וגם אתה, מחכה ומחכה לראות שיזוזו, קצת קצת. אמא שואלת מה השקט הזה, ועונה שסתם מביט. יכול גם פשפשים אדומים שפתאום בהמונים על עשבי הבר, על צמח שקוראים חלמית. מופיעים בבת אחת ואחרי יום או יומיים נעלמים. חוגגים את ט"ו באב, צחק שימי, אבל לא הסכים להסביר. לפעמים חיות יותר גדולות, חגבים וגמלי שלמה, וצפרדע ירוקה שמתחבאת בין עלי העצים, מזה השם שלה אילנית. את אלה לא תמצא בקבוצות, ואם תתפוס ותשים ביחד, תכף נמלטים הצידה כמו פחדנים. פתאום שניים שמחוברים קצה אל קצה. מזדווגים בלי בושה, אומר סבא.

הכי מעניינות הנמלים. יוצאות מהקן בטור ארוך שעושה שביל, וחוזרות סוחבות זרעים וחיכות קש ועלים, תנועה רבה. הבט, אמרתי, כולן ממש אותו הדבר שאי אפשר להבחין. ואמר, בעיניים שלנו. מאמין שאם יצליחו לסמן, לעקוב אחת אחת, נגלה שכמונו, חרוצות ועצלניות, חצופות וביישניות, אפילו יפות ומכוערות. למשל לספור כמה גרגרי עפר מוציאות החוצה, וכמה זרעים סוחבות פנימה. זו שעושה סיבוב אחר סיבוב, לא נחה, לא מפטפטת עם החברות, ואחרת שכל הזמן משנה כיוון, הולכת וחוזרת ושוב. בטלנית.

אולי אחת מרדנית, מתנגדת למלכה ולא מוכנה לעשות בשבילה, לכן מעמידה פנים. מקווה שכך.

ושאלתי למה.

היה בזמן אסיף אגוזי הפקן. כל אחד ודלי שלו, לראות מי ישיג. אתה, אמרתי, כי יכול לאחוז עשרה בכל יד. וענה שצעיר לעומתו והרבה יותר זריז. ילד וזקן, צורה שונה בגלל הגיל, ואם יש נמלים זקנות. נדמה לו שחיות רק קיץ אחד, אבל לא סיבה להקטין את השוני. מי שנולדה באביב תהיה זקנה בסוף הקיץ, ומרוב עבודה יהיו יבשות הרגליים ומחוספסות. גם הלסתות. הוא מושיט את היד להראות את העור. כך. ההיא שרק מסתובבת, אולי דואגת שלא תתקלקל הצורה שלה.

וצחק. נדמה לו שסתם עצלנית, אולי ערמומית, מחכה להזדמנות לחטוף גרגר שתפיל נמלה אחרת. היה שמח לדעת מה באמת.

זו, הצבעתי, ולמה איכפת.

והסביר שנותן תקווה. לא סתם כמו מכונות שעשו בבית חרושת, אותן פנים ואותה התנהגות, בלי הנאות וחלומות, אולי אפילו בלי כאבים. כל היום רק לשרת, לחפור חדרים חדשים, להאכיל את הצעירים, וכשבא אויב, להילחם עד מוות.

מקווה בשבילנו.

יש צער קטן ובינוני וגדול. הקטן זה קוץ או עקיצת נמלה, או רצת ונפלת, שתכף שוכחים. בבינוני אומרים (או חושבים) חבל. לראות גוזל מונח על האדמה, עוד לא עומד ובלוי נוצות. בטח נפל מקן או דחפו החוצה האחים שלו, ואי אפשר לעזור, רק לקוות בשבילו שימות מהר בלי הרבה סבל. צער גדול הרבה יותר מציק, עושה הרגשה רעה בתוך הגוף, כאב בטן כאילו אכלת משהו מגעיל. לא עוזב אותך אפילו בכיתה, אפילו בלילה. גם כשלא תחשוב עליו לא עוזב. להביא דוגמה את המחשבות של סבא על כל מיני דברים שקרו לו. קטנים, אבל בראש שלך מתחברים יחד. לא יודע איך להסביר. אולי כמו לצאת מהבטן, תינוק, להביט לכל הצדדים ולראות מקום רע. אפילו אחד שהוא זרע של יבלית, אם ינבוט איפה שכביש (נגיד), או בסדק שמתחילה המדרכה, כמה שיתאמץ, בסוף יהיה מוכרח להתייאש. גם אמרתי לשימי שלא עוזרת ההצלחה של זרעים אחרים שבמזל נפלו לתעלות ניקוז או לשדות. מוכרח להמשיך בעצמו כאילו אין, כאילו הוא האחרון שנשאר. או דוגמה שיותר מתאימה, אם החליטו לבנות שכונה חדשה, ומביאים כלים כבדים לחפור בדיוק במקום שנבט.

יכול לצווח עד מחר.

מה, שאל שימי, ביקש שאסביר.

יכול כמו תינוק בלי רגל או חירש. לא מבין איך קרה ולמה שונה מכולם, לא אשם במה שאתה, גם לא יכולים להטיל את האחריות, שבגלל שעשית לעצמך, כי טיפסת על העץ. ואפילו אם לא יגידו, בכל זאת מסכן. אחד ששמו פינקי, שזה פנחס אבל בחיבה, גם צולע מרגל קצרה, גם מדבר קולות שקשה להבין. צריכים להיות חברים אליו, ביקשה יבגניה, לשתף במשחקים שלכם, וכשרואים שמתקשה, לעזור. ואמרנו, בסדר, יכול להיות איתנו על הדשא כשסתם מדברים, אבל אם יפתח את הפה, תכף יצחקו, ואיך במשחקי ריצה.

יהיה הקהל, הציעה יבגניה.

לא אומרים נגיד, תיקן שימי, אומרים נניח.

נניח מתאונת דרכים, או שהתהפך הסולם והאיש נופל מהקצה הגבוה, שובר עצמות חשובות, והדוגמה לובקה. אצלו קרה ממכלי קטיפה שהעמיס על הטרקטור שלושה בבת אחת, והתהפכו עליו כשהרים עם ההידראולי. מזל שהיה פויו, רץ לעזור, לקרוא לאמבולנס, וכשחזר אחרי חודש מבית החולים, שמו בכיסא

גלגלים כי משותק ברגליים. מזל שראיתי, התגאה פויו, וענו, איזה מזל, אולי יותר טוב בשבילו אילו מת. גם אמרו שבאשמת הרופאים, ניסו לחבר את החוטים וקלקלו עוד יותר. עצבים בצורת חוטים.

שימי אמר שתמיד יגידו. נשים מוכרחות לפטפט כשנפגשות בצרכנייה, או כשמטיילות ברחוב אחרי הצהריים. ונענעתי בראש שמסכים, הרי אמרתי, אפילו.

צער נכנס כמו עשן. אתה מרגיש איך ממלא, שעוד מעט יחנוק. כבר יותר טוב לקום וללכת, טענה מלי, להסתלק מהמשפחה שלך. מי שיוולד ילד מחליט בעצמו, מחליט בשבילו. אתה תהיה אתנו, עם סבא וסבתא ואבא ואימא והאחים. יכולתי לשאול איך אצלכם, רוצה לדעת לפני שמסכימה, ויענו, בכלל לא שאלנו. אחר כך תתחילי לראות מה באמת, תביני שמוכרחת לברוח.

למקומות יותר גרועים, התווכחה אמא, בטוחה שעוד תתחרטי.

כשסבא ושימי הולכים להשקות את הזיתים, אני מצטרף מאחור, שותק ולא מפריע. שימי מרוגז, אפילו שלא אומר. לא צריכים שניים לעבודה הזאת. לכן מעז בביקורת, שואל אותו למה רק אחד.

כמה צריך (שמתאים עם חיוך, ואי אפשר לראות מהמקום שלי, אבל בטוח שלא חייך).

יותר. (בסין מותר רק אחד. אנחנו לא בסין).

לא יכול לראות את הצבע בעיניים של סבא, שמתחלף לפי המחשבות בזמן שמנסה להשיב. להרגיש שמחפש איך להגיד, ובינתיים מתכופף לתלוש עשב שבדיוק צמח ברווח שבין השורות, איפה שהכי יבש וכל האדמה סדקים. לא היה שם לב אליו, ורק בגלל השאלה.

היו דודים, הסביר שימי, והילדים שלהם בני דודים.

עכשיו בטח יאשים את סבתא, יגיד שלא כולם מתאימים לחיים שלנו. לעבודה בשמש ובגשם, ועוד לטפל בבית ובילדים. חיים מעייפים למי שלא אוהב, והדוגמה, מלי. בקה אמרה שגם את האחד סבתא לא אהבה, כעסה איך יצא ממנה ילד פרוע בלי תרבות.

(האחד זה אבא שלי).

חושב שהייתה יותר שמחה אילו הכירה אתכם (עכשיו חייך), הייתה רואה שלא הכול אבוד, ובכל זאת נכנס גם משהו משלה.

התכופף שוב, והפעם כדי לקרוע ינבוט שהוציא גבעול חדש במקום זה שהתייבש מהריסוס. עשב עקשן, מחכה שרק נתרחק ויתחיל לצמוח. מין שאף פעם לא תגמור עד הסוף כי השורש עמוק באדמה, צבע חום שכאילו יבש. כאילו. לא כמו חלמית או ירבוז שאם תקצץ את הגבעול בקצה למטה, ימות.

ולמה הסכימה לבוא לכפר.

כי ראתה שמאוד רציתי.

אולי מרגיש מהשתיקה של שימי שלא מרוצה מהתשובה. אולי גם בעצמו. לטעון שוותרנים, לעגה אמא, וזאת כשחושבת על סבתא פרלה. גורמת לה לצחוק המחשבה על הטיפוס הוותרן שהייתה אמא שלך, ואולי משם העיקשות. ואבא ענה שטיפשי שתחפש רחוק, כשדי לה בהצצה אחת בראי. בלי ספק תכונה בכרכית, ועכשיו יכולות להפסיק לדבר לנצח, ממש כמו עם הוריך.

היה אחרי שרבו, אמא ומלי, בגלל החולצה שלבשה פתוחה מלפנים.

אני שורה לחוד, הודעת.

סיפור ישן, המשיך סבא, מהתקופה שרק הגיעה לארץ, פליטה קטנה ודי מבולבלת. מקווה שאף פעם לא תהיו.

הוא הצביע על הברז וחיכה לשימי שיתכופף ויפתח, אומר, נכוון לחמישים. תפקיד קל שיכול גם ילד כמוני. עכשיו יתחילו המתזים להשקות, כל מתז את העץ שלו, ואנחנו נעבור בשורות, לבדוק אם אין סתומים.

בסוף נקמה, אמר שימי.

(מלי סיפרה שראתה אותה כשכבר הייתה מתה. רק היא, כי שימי ואני עור לא נולדנו. ביקשו שתתרחק, תצאי לשחק בחוץ. אבל נדחקה בין האנשים שטיפלו, רצתה להציץ. היה בדיוק יום אחרי שהתחילה מלחמת השלום בצפון, וגייסו את כל הבחורים, גם את אבא. ברדיו אמרו הרוגים בלי להגיד שמות, כי עוד לא הודיעו למשפחות. וסבא הרגיע שבטוח לא הוא, כי בחיל אספקה, נהג משאית. כשהתקרבה למיטה, סבתא נראתה כאילו סתם שוכבת, לא מבינה מה כל הרעש מסביב, וכאילו הסתכלה בה באותו מבט מאוכזב שלא מתעניין בילדה הזאת. כך הביטה בה תמיד. סבא יצא לסלון שלהם להקשיב לחדשות, ובדיוק הופיעה אמא בדלת הכניסה וקראה אליו שנסתם הביוב, לא יורדים אצלנו המים בכיור, ואין מי שיטפל. בת כמה הייתי, נזכרה מלי, ארבע או חמש, בכל זאת חשתי שכך לא נאה, כי בטח מרגישה שלא באמת חשובה לאף אחד, אולי אף פעם לא הייתה.

פחדתי שתושיט יד לגעת בי, נזכרה מלי, מה שלא נהגה לעשות, לא הטיפוס שנוגע, אבל במצב שעכשיו אי אפשר לדעת. לכן הקפדתי לשמור על מרחק ולהרגיש את הדלת פתוחה מאחורי. ריחמתי. כשאתה מת אתה רוצה לראות שבכל זאת מצטערים).

סבא הביט בו מנסה להבין, ושימי הסביר שבתנאי שבלי ילדים, זאת אומרת המחיר ששילמת.

מחיר גבוה, הסכים סבא.

לא רציתי לשאול איך עשתה שלא יהיו (ואיך עושים שיהיו), ולמה הסכימה לאחד (וויתרה). דיבורים שלא אוהב, עושים לחץ בבטן שלא מאוכל. ושימי כן, כי ממשיך להגיד בלי שמוכרח. אולי מתחיל כמו מלי.

שכל הזמן מתווכחת. אם בזמן הארוחות או בשבת, כשישבנו על הדשא ואמא אמרה שתענוג לנשום את הקרירות אחרי החום הכבד בצהריים והלחות הנוראה. לא מבינה מה עושים האנשים בבתים הצפופים בעיר. מפעילים מזגן, ענתה מלי, ואמא שאלה איך אפשר להשוות.

אמא דיברה שבושה וחרפה, הדרך שמסיים דור המייסדים. כבר הרוב מתו, ומי שנשאר, חולה או מבולבל או מרטיב במכנסיים כמו תינוק (לא מצחיק בכלל). כמה עוד יהיו מסוגלים להתנהל בעצמם. אפילו מי שנראה די בסדר, לא תוכל לקבוע בביטחון עד שיבדוק רופא. מה היו חייהם, טרחה ועמל, בידיים הקימו את הכפר הזה, גידלו ילדים, חלמו על המדינה, לא חשבו מה יהיה כשייגמר הכוח, כשיישארו בודדים. אז הנה.

מתכוונת לסוניצקה הזקנה שמצאו שוכבת על הרצפה מתה, ומעליה הכלב שלה רונדי, מאיים בשיניים לנשוך את מי שיתקרב. אי אפשר לדעת אם שומר עליה או הרג. כמה זמן עד שהצליחו לסלק. היו מוכרחים לקרוא לבעל של קלריסה, גרג, לירות בו ברובה צלפים. איך לקבוע אם כבר הייתה מתה כשהגיעו, או שאחר כך, בזמן שהלכו להזעיק את גרגורי ועד שמצאו גונב זיתים בשדרה ששתלו ליופי. (לא גניבה אמיתית אבל מכוער). סבא אמר שתמיד היה מסוכן הכלב הזה, בייחוד אחרי שמת ליאון ונשארה לגור לבדה עם החיה. שני אנשים קטנים ורזים, ולמה בחרו כזו מפלצת. ועוד הערה בעניין שאמרת, חלמו על המדינה.

הביט בה לאט ונענע בראש. הקימו את הכפר, נכון, גם נכון שהולידו ילדים. אבל למי היה בכלל כוח להביט רחוק, אפילו מעבר לוואדי. חיפשו דרכים להתקיים, בין תפוחי האדמה והבוטנים שאי אפשר היה למכור כי שחורים מהבוץ, ושתילי העגבניות שהתייבשו מאלטרנריה. נכון, חלמו שייפסקו הגניבות, לתפוס את המנוולים מכפר חנון שבאו בלילה לקטוף את הפרי, לגנוב פרות. הולידו, דיבר סבא, שאת זה יכול כל בעל חיים, כל חתול כל כלב. אבל לבדוק מה אחרי שגמרו להיניק, לבדוק את התוצאות כעבור שנים, חרפה.

מרגיזות את אמא התנגדויות. לא אוהבת שמתווכחים אתה, עוד מעט ינסו לספר לה גם מה היה בבית הוריה, איך נהגו. שם תמיד דיברו על המצב, על ההתפתחות. כל מיני אנשים מהסוכנות שבאו לאכול עם אבא שלה, סיפרו על ההצלחות, על העלייה והקליטה, ושקיימים עיר חדשה בצפון עם כל מיני מפעלים. איך עוד מעט ימצאו נפט בנגב, ודברים שאסור לדבר שלא ישמע האויב, ואותם בלחש. אצלכם, הדגיש סבא, איך משווה סתם חברים לאדון בכרך, שאפילו בחוץ לארץ כבר טיפס גבוה, ארגן את התפילות בחגים, והטקס לכבוד המדינה שהקימו היהודים בארץ ישראל. נזכר איך היה מודיע מה הכיבוד שתביא לחגיגה כל משפחה. אפילו ללמד עברית כדי שיהיה יותר קל כשיגיעו הנה, ביקש מאדון אנג'ל זיכרונו לברכה.

ופרץ בצחוק, מתאמץ להפסיק ולא מצליח.

כבר שמעה מאה פעמים את הסיפור הזה, רגזה אמא.

כי לימד לפי שפת התפילות, וכשבאו הנה התברר שלא מתאים. לא דוגמה אדון בכרך, סיכם סבא, אחד ומיוחד כל כך שאפילו בנים לא ישאיר אחריו ורק בנות. חושש לו שלא ינוח בשלום גם אחרי מאה ועשרים או כמה שנים שישגי בפרוטקציה.

ומתכופף, כמעט טובל את הפנים בתוך צלחת המרק, ממלמל בעיניים עצומות, עוישחסדלאלפים.

שימי הסביר שהיינו יכולים להיות בכרך כולנו, אם רק הייתה מתקבלת הצעתו. מאה אלף בעד ההסכמה להיקרא בשם שלו, פיצוי על הבושה, כי הרי תמיד לפי הבעל שם המשפחה. לא אותך, טען אדון בכרך לאבא, רוצה רק את הילדים. היה מוכן אפילו להסתפק בזכרים, בנות כבר יש לו די משלו, ולא מצליח להבין את ההתעקשות, ניזוהר מלהשתמש במילה פרימיטיביות. מה גורם לאבא לוותר על סכום שכמותו לא ירוויח כל חייו.

כשראה שלא מצליח, בא לבקש עזרה מסבא, אולי ישכנע הוא. תארו לכם, סיפר סבא, אדון בכרך כאן אצלי על הכורסה הישנה, שספוגה ריחות זיעה של חמישה דורות, בלי לספור את מי שעוד יתווספו, הילדים שעליהם הוויכוח.

רהיט ישן שפעם היה אדום, והיום דהוי וכמעט בד בלי צבע, רק קצת בקפלים מלמטה, איפה שמחובר לעץ. וכשעבר לגור אתנו התעקש להביא גם אותו. יסריח את כל הבית, התנגדה אמא, לא הסכימה בשום אופן, אפשר לחשוב איזה אוצר, סתם כורסה רקובה, ובוודאי מלאה פשפשים. על גופתי, הודיעה. האף שלה התקמט מגועל נפש.

סבא מפחד מאמא, מוותר תמיד. לא בפעם ההיא. יודע שלא משהו מפואר, עבודת נגרות פשוטה שאולי עשה בעצמו אחד מאבות אבותיו או קנו בהזדמנות. אבל נשאר מזכרת אחרונה מכל המשפחה, אבא שלו ישב עליה כשמצאו מת. יכול להרגיש את חום האצבעות של סבתא שלו כשנוגע במשענת. אחרי שימות יעשו מה שירצו, ישרפו ויקברו את האפר אתו יחד צידה לדרך. בסוף טבלו בסולר, שפכו ושפכו עד שנזל מכל הצדדים בצבע שחור של לכלוך, ושמו לייבש בשמש שבוע ועוד שבוע שייגמר הריח.

תמיד יישאר, אמרה אמא, בטוחה שעכשיו נשטפו גם כל השאריות של הדורות שמתו, אז לשם מה. בביקור שלו, סבא בכרך היה מוכן להתפשר. ייתן מחצית הסכום בעד ילד אחד. בסוף התערבה אמא (שעוד לא הייתה, ורק בהיריון מאכזב מפני שבדרך להביא לעולם את מלי שהיא בת), הודיעה שבסדר, מאתיים אלף תמורת הסכמה על אחד.

חמישים, התעקש אדון בכרך.

אז לא.

הייתם צריכים לראות איך הסתובבה ויצאה, סיפר סבא, מחייך אל התמונה שעולה מאיזו מערה בזיכרון, תכף ראו שמגזע משובח גם היא, מפני שממש כמוה התרומם אדון בכרך וצעד לדלת. מאז לא חזר. לא כשנולד כל אחד משלושתנו, גם לא כשישבנו שבעה על סבתה פרלה, אפילו כשעזב אבא ובכפר פטפטו על אמא, על מה שקורה אצל אוחנה ואחר כך עם קפוסטה.

עיגול הוא שמש ואותו כמו קיפוד לשים מלמעלה בצהוב, ולמטה ערימה של דלעות כתומות. כל השאר שדה של אותיות.

ציור.

על נייר הודעות לחברים שמגיע בדואר, דף מודפס צפוף, ומהצד השני נקי. יכול בששה צבעים, יכול בירוק שהוא צבע מוחק, יכול בסגול או באדום מרגיז, ולא. די בשניים שקטים של קיץ. אמא עוברת עם סל הקניות, שואלת בלי להתכוון, ואני עונה שסתם. תשובה רעה שעוצרת מעלי, מביטה.

יותר טוב על הצד השני, הלבן, היא מציעה.

אני מחכה שכבר תלך.

הרי לא יודעת את הכוונה שאצלי, שרק להנעים לאותיות. אותיות על דפים הן חיילים, לפעמים גרות בבית צפוף, עם ציורים וכריכה שאפשר להגיד מבצר, לפעמים מסתובבות מטיילות ברחובות על מודעות ושלטים, עושות סדר. צמחים נלחמים בלי אותיות. אין ספרים בחדר ההורים, ואצל סבא יש, אבל האותיות בשפה של סבתא. לבקש שאולי יקרא לי, ואמר שלא אוהב את השפה. שומר רק בשבילה, כי לפעמים באה בלילה, בזמן שישי, יושבת בקצה המיטה שלו וקוראת בחושך. כבר כמה פעמים מצא אותם בבוקר על הארץ פתוחים, ואז שם סימניה ומחזיר למדף. יכולה לשבת על הכורסה, שהרבה יותר נוח. וענה שאולי בגלל הריח או הצבע שפעם היה. יושבת איפה שרוצה.

עניין המדרכות שכבר כמעט גמרו לבנות והתחילו הצעקות. קודם בצרכנייה, אחר כך עשו אסיפה דחופה כי בכלל לא פשוט. גבוהות מעל הכביש, לפחות חמישה עשר סנטימטרים, ומי שבא מהרחוב ורוצה להיכנס לחצר איך יטפס. שטרייפלד טען שמילא רכבים גבוהים, טרקטורים או משאיות, בתנאי שיגיעו בזווית נכונה ובתנופה למעלה, אולי גם ג'יפ. לא הכי בריא לצמיגים ולשאסי, אבל בכל זאת יצליחו. וסתם מכונת מה תעשה. הוא טען שמטומטמים, אפשר לחשוב שחידוש היסטורי, המצאה שלנו, מדרכות, ומי הגאון שביצע את זו המלאכה הנהדרת. להביא את הקבלן הנה לאסיפה שיסביר. עכשיו אין ברירה רק לפרק ולעשות מחדש עם הפסקות כמו שקעים למעבר. רוטמן הציע רעיון לשפוך בטון בצורת שיפוע, יהיה יותר זול. פועל שיוצק ושני מהדק עם טורייה ומחליק בכף טייחים. הנה הפתרון. היה צריך להראות, כי לא הבינו. לשים קרש על הרצפה כאילו מדרכה ולסמן באמצע כניסה, עכשיו ניקח חול רטוב (שהביא בדלי), נשים לאורך הקטע המסומן. האם הבינו. תראה איך לכלכת, העירה דונקה.

לפי דעתה לא יחזיק מעמד אפילו שבוע, אפילו יום אחד, יתייבש ויתפזר. ושנית, תפקיד של מי להרטיב. היא התכופפה לבדוק את החוזק, דוחפת את היד של רוטמן להרפות מהכתף שלה. בסדר, הבינה, לא עד כדי כך מטומטמת, בכל זאת לא מתחבר לה הקרש הזה אל המדרכה, שונה לגמרי גם בעובי. עכשיו תלך, ובבקשה לרשום שמתנגדת. רק כסף וכסף, זה מה שיודעים. הדעה של יצחקוב שחייב לספוג את התוספת, זאת אומרת על חשבון הקבלן. וענה, מה פתאום. לפחות שבעים שקל כפול מספר החצרות, אפילו כך לא ישאיר שום רווח, והטרחתה שלו מתנה. דובקין שאל איך יהיה, כי אצלו כניסה לחצר ולחוד לחנייה. אם לא מרגיש שקצת מגזים, התרגז סינלה. וכך סיכמו. אחד שעושה הקבלן ומי שרוצה שניים יוסיף מהכיס.

תודה רבה, הודיע דובקין. יודע לחשב בראש, לא צריך נייר ועיפרון. שק מלט בשלושים, וחול שתמצא שפוף בכל מקום וקצת חצץ. הנה. מוכן לעשות בשישים לכל מי שרוצה. עבודה אלף אלף.

יפה כמוך, כעסה קלריסה, כי שפך בצורה מרושלת, פה צר שם רחב, כל כך מכוער שקלקל את המראה הישר, להתחרט שבכלל הרשו לעשות לבד.

סינלה טען שאנשים עובדים, לפחות חלק מהחברים, זקוקים לשבע שעות שינה. כבר ערב שני שרק צעקות ופטפוטים והשתוללות של ילדים שלא ברור מה בכלל עושים פה, ואיך התחיל המנהג הזה להביא אותם הנה כאילו הופעת קרקס. ולגוף העניין (כך אמר), נדמה לו שקצת מגזימים, הרי לא פרוכת לארון הקודש, בסך הכול מדרכה. לכן מכריז על נעילת האסיפה והולך. לשמש דוגמה. נוטמן אמר, ראייתם ממזר, אבל לא הסביר למה. (פרוכת זה פשוט וילון אבל קדוש).

בכל פעם שאנחנו צועדים מתעוררים הכלבים. די שאחד יפתח בנביחה, ותכף עונים מכל החצרות. גם השחורים של קפוסטה שמחוברים בכבל ומתרוצצים לאורך הגדר. לפחות מאה בכפר הזה, עד שאפשר לחשוב שבכלל חוות כלבים. ליד הבית של שטרייספלד שניים שמשחקים במלחמה, מתהפכים בחול ומנסים לנשוך זה את זה בצוואר, וכשרואים אותנו, תכף חוצים את הכביש ומתנפלים. סבא מפחד מכלבים, מסתובב אליהם כדי לגרש, קורא, תסתלק, ורק מרגיז יותר. תמשיך כאילו כלום, אני מייעץ ומתכופף ללטף את הקטן שקוראים פודל.

פודל זה כלב עם שערות מתולתלות כמו חיה שעושים צעצוע לתינוק. בוא הנה.

עכשיו מצטרף גם השני, הזאב. שלושתנו מתגלגלים יחד ערימה משתוללת, להרגיש את השיניים שנאחזות ביד שלי כאילו לנשוך ולא. אולי ינשכו זה את זה, או אם ערבי שרואים הולך על הכביש ומה מחפש כאן.

מחפש לגנוב, אמרה אמא, לקיים את המצווה הכי חשובה בתורה שלהם. איזו מצווה.

לגנוב מהיהודים.

שימי צוחק, אין מצווה כזאת. להרוג כן, אבל לא כתוב לגנוב. היא שואלת אם קרא את הספר שהשם שלו קוראן, ועונה שגם היא לא, אבל למדו בשיעור היסטוריה. מצווה להשמיד את כל הכופרים. הנה, היא מנצחת.

(כופרים זה כמו יהודים).

אבא לא הרשה להביא כלבלב חדש, אחרי שנדרס ויק ממש לפני הבית. טנדר זר, סיפרה קירה מורגנשטרן, עצר לבדוק אם מההתנגשות התכופף לו הפח ותכף מיהר להסתלק. לא, לא רשמה את המספר, על מה תכתוב ואיפה תמצא עט. לדעת אבא לא אסון, כי כל הזמן לריב עם השכנים ועם ויטלי שקורא את שעוני המים. כלב הוא חיה בלי כבוד, בטוחה שאנחנו אלוהים. תאר לעצמך, אדון אביעזר יצחקוב אלוהים או הבן הנחמד שלו.

גם בזוי התפקיד להתנפל על אנשים כדי לזכות בליטוף.

על גנבים, אמרתי, וצחק. יצחקוב הוא הגנב הכי גדול שזכה לפגוש פנים אל פנים, מלבד החבורה שחוגגת בעיתון, עושה כסף בדיבורים, כזה שאי אפשר למשש ורק בצורת אגרות חוב ומניות בבנקים. ניירות שלא ברור איך נהפכים למטבעות.
לא יודע מה הדברים האלה.

עיתונים זה כדי לשקר, הסביר לאמא, לשקר לטיפשים.

בכל יום היה האיש המחלק מגיע כשעוד חושך, מוציא מהחלון חבילה מגולגלת לכוון ולזרוק, ובדיוק נפלי לפני הדלת על השטיח לניגוב הנעליים. צריך להיות צלף כדי להתקבל לעבודה הזאת. כמה פעמים ניסיתי וכלום. סבא עודד שאמשיך להתאמן ובסוף אצליח להיות מחלק מצוין, עבודה שמרוויחים המון כסף. הוא הסביר שזו הדרך לבחור בין העיתונים, על פי דיוק הקליעה של המחלק, כי לפי מה שכתוב בפנים אין שום הבדל, ואותן יפיות מתמתחות על כל העמוד האחורי. אחת שקוראים נינט והאחרת בוסקינה או בוסקילה. (האף שלו התכווץ כאילו נגעל מהריח). היה מציץ בכותרות הצבעוניות להודיע שלא מפתיעות כל הידיעות המפתיעות. מוכן לרשום על פתק מה יהיו הבשורות מחר, אזהרה ששולח ראש הממשלה לאויבים, ותאונה קטלנית בכביש הערבה, ובחורה עם חולצה קטנטנה ורגליים ארוכות שמטפסות עד הבטן. משחקים עם עצמם, אמר סבא, כי גם הקונים וגם המוכרים, ומי שאויב שלך, אתה אויב שלו, זאת אומרת שצריכים זה את זה. אבל אלה הרגליים באמת יפות ועכשיו מודיעים שהתגרשה שוב, כדי שיהיה על מה לכתוב מחר.

כבר כתבו אתמול, אמרה אמא, ובכעס, שלא מצליחה להבין לשם מה ההוצאה המיותרת. וכשעזב אבא, מיהרה לטלפן שיפסיקו לשלוח תכף ומיד. בחורות ערומות מגעילות אותה, גם יכולה להסתדר בלי השיטפונות בסין, ועל ההתייקרויות שומעת במכולת או קוראת בחשבון. האם שכחה משהו.
את התוצאות בכדורגל, אמר שימי.
זה מה שקורה בעולם.

לא אצלנו. כאן חדלו להשקות את הפרדסים ולשתול פרחים בחממות, מתנופף הפלסטיק הקרוע עד שנתלש ועף ברוח לתעלות שבצד הכביש. רק טורח ודאגות, הכריז אדון קליינר, שמגדילים את המינוס בחשבון, לכן לחפש פרנסות יותר מוצלחות.

נוני סיפר שראו עומד בכביש הראשי, סופר את המכוניות. לחוד אלה שנוסעות ימינה ואלה ששמאלה. רושם קווים על דף. אחר כך יפרסמו בחוברת מיוחדת בלי להגיד מי עשה את כל העבודה.
אבל משלמים, הסביר קליינר. עכשיו מוכרח להגדיל קצת את המספר כי דיבר והתבלבל.

נראה מסובך העולם שבחוץ, ושאלתי את אמא על הדרך שמגדלים שם אוכל, אם נהייה לחם מנסיעות בכביש ולאן בכלל ממהרות כל המכוניות. לא יודעת את כולן, אבל באחת הביא לנו את העיתון בכל בוקר, ושנייה שמביאה אליו את כל החבילה, וזו של קליינר, פיאט, מסיעה אותו עד לשלט גבול שטח השיפוט, ששם עומד וסופר, ובסוף היום מחזירה. עבודה שלא מצמיחה ירקות, אפילו לא גידול קל כמו צנון, רק כסף לקנות במכולת של גרשום.

בזמן שהוא הייתה העבודה שלה לעשות פיצות במזנון של אוחנה, חותכת כל מגש לשישה משולשים ומוכרת לאנשים כל מנה בעשרה. בכל יום הרשה לה לאכול אחת בלי לשלם, ועוד שתיים להביא בשקית הביתה לי ולשימי ממה שנשאר בלילה כשסוגרים. אנחנו כבר ישנו כשהחזיר אותה הביתה במכונית טנדר, וכשקמנו בבוקר שמנו במחבת למחמם לארוחת בוקר. זה החלק הטוב.

החלק הרע, לפגוש את אוחנה וגם את הבן שלו יוחאי. רציתי שתמצא עבודה אצל מישהו שאין לו בן בכיתה שלי. מי שעובד אצל אחרים הוא כמו משרת שצריך לעשות כל מה שאומרים לו, למשל לנקות, ולשתוק כשצובטים בלחי.

מה קרה, שאל שימי, הסביר שלא עושה טובה. אנחנו צריכים את העבודה הזאת, אבל גם הוא צריך עזרה. לבד לא יכול להכין ולהכניס לתנור, ולהוציא בדיוק בזמן לפני שיישרף, ולארוז לקונים ולקחת מהם כסף. שום עבודה לא בושה ורק אם גונבים או מרמים.

שימי הוא האח שלי וכבר לומד בתיכון. (חושב שסיפרתי).

עניתי שנכון, אבל הרבה זמן עד שיורדת מהאוטו שלו ועל מה מדברים שם בחושך. יכולה לעבוד במזנון אחר, הצעתי, או למכור בחנות. לא מבין מה מציק לך.

משהו שאי אפשר להסביר, כי לא דבר עם שם שאפשר להגיד או להראות, רק מחשבות, וגם הצורה שמספר בכיתה. מעליב.

בוא נראה את המשחק בטלוויזיה, מציע שימי, ליברפול.

ויותר טוב שאצא לחצר להיות לבד בלי חברים ובלי אחים. כי התחילה אצל קפוסטה, יומיים בשבוע ניקיון בבית שלו, ובשאר הזמן אצלו בתל אביב במשרד שקוראים לשכה. עושה קפה ומסדרת את הניירות בתיקים צבעוניים. איש שמן, אדון קפוסטה, מגעיל, ואולי מזה כל הצעקות עם אבא עד שקם ועזב.

מין עשב שקוראים קייצת, זקוף והעלים צרים מחוספסים, לא כמו פלסטיק, יותר כמו בד. בסוף יוצאת תפרחת, כדורים קטנים שנהיים צמר ומתפזרים ברוח. סבא מרסס להרוג אותם, מזדרז לפני שיפרחו ויעיפו זרעים, בכל זאת מאחר כי הספיקו לגדול ולהתחזק. עכשיו עומדים מסכנים, יבשים למעלה, וגם למטה די נבולים, בכל זאת חיים. מתרגז בגללם, ממש שונא. יודע שעכשיו יתחילו קצת קצת, פתאום תראה אחד שמנסה לפרוח. עלוב. גם צמא מהיובש באדמה שמבוקעת לגמרי. להיות תקוע באבן. עושה צער בלב.

הוא מתבונן בי, שואל למה. היה יותר טוב אילו מתו כמו הסרפדים והירבוזים. יותר טוב בשבילם. די שדות בור וגבעות והרים, ולא חייבים דווקא איפה שלא רצויים. משער שסבל גם להם.

אני מתכופף לאחוז באחד, משיכה והוא בחוץ. שורש דק ולבן שפלא איך חי. סבתא מתה, אני אומר. הוא מסתובב אלי, מביט כאילו בודק וקצת מתפלא.

לאט לאט כמו אלה.

ומסתובב, הולך לברז לפתוח מים לחלקת הזיתים.

סבתא פרלה מתה מרוב כעס. לא אהבה את החיים בכפר, זיעה בקיץ ובוץ בחורף. עבודה שאף פעם לא נגמרת ואחרי שכל כך התאמצת מתברר שכישלון. לא לחשוב שעצלנית, מוכנה לסוגים אחרים, טיפול בחולים או במסעדה. בקיבוץ עבדה בבתי הילדים, רצתה להיות מורה או אחות, אבל הסכימה לנסות את הדבר שכל כך רצה ובאו הנה. הייתה טוענת, מילא לבשל, אבל לפטפט עם השכנות על מה שבסירים שלהן (ועושה תנועה של כעס). לא חיבבה את הנשים. אולי כמו בכל מקום, מתאמצות למילת שבה, אבל על מה, על רוטב חריף של עגבניות ופלפל, ומאפי תנור מבצק שמתחו דק דק (טעם גן עדן). מתחבר למה שמסביב, גני ירק שעושים את הגברים כפופים ומיובשים במוח, גם התרנגולות.

קיוויתי שתתרגל, אמר סבא, ולא, לא התחברה. וכשלא טוב בנשמה, יושב על הפנים צבע של אבק, צורה מוזנחת ולא נקייה, נובלת, ובפה מר.

אמא התווכחה. לא הסכימה. לא רוצה לדבר רעות על איש מת, אבל זקפה את הצוואר שלה גבוה, הביטה על כולם מלמעלה. אפשר לחשוב מי המיוחסת שהתגלגלה אלינו מארמונות המלך לוואי. חלילה שתיגע קרן שמש ואת הפירות רוחצת בסבון.

הרבה דוגמאות מצחיקות בזיכרון שלה. למשל הלחם, רבע פרוסה בבוקר ורבע בערב, זאת אומרת חצי ליום, ומאיפה יבוא הכוח. אין פלא שתמיד עייפה וכאבי ראש שלא נגמרים.

סבא התרגז מהדיבורים האלה. להסביר שעדינה, גם בגוף, גם בדיבור ומהבדיחות הגסות של דובקין. בכל זאת השתדלה לעזור במשק, בקטיפים. אפילו כשסחבה בבטן את אבא. ובפעם השנייה הרי הסתיים רע, הפילה, ויותר לא יכלה.

חושב שבגלל זה. מרוב צער. אי אפשר לדעת מה נוצר במוח, חומרים שמתחילים לטפטף בפנים, מרעילים את הכבד, את הכליות. כמה השתדל לעזור. אפילו הציע לעזוב, לעבור העירה. לא יודע ממה היו חיים ועוד עם הילדון הזה (שזה אבא), וסירבה.

כולם דיברו שלא מתאימה, אמרה אמא.

כי חכמה, ותכף ראתה את מה שייקרה, שלא מתחברות מחשבות גדולות אל אנשים קטנים. מהר יימאסו האידיאולוגיות, ובמקומן היצרים.

הדיבור שלו יצא חזק, לעמוד מול מה שתענה (בקול חזק גם היא), שחוכמה לדבר עכשיו. וכמו להגיד, למה ללדת אם בסוף בין כה וכה ימות.

בת חמישים ושתיים כשמתה, אמר.

ראשונה החצר של קפוסטה, נוגעת בשלנו, ואחריה גרים הפליטים. כבר הרבה זמן מאז שהגיעו, ובינתיים מתה גברת אפלפלד, ונשאר הבעל שלה, אדון אפלפלד הזקן, שקוראים גם זיגמון. מי שאיתו, הבנות שנולדו להם אחרי המלחמה ההיא, וכבר כמעט זקנות גם הן, נהיו משפחות ונכדים, והדוגמה נוני. פליטים מגדלים תפוחי אדמה ודלעות. (כתומות, וקל לצייר).

כשאנחנו עוברים, סבא זיגמון יושב מכווץ בכורסה שלו, עטוף בשמיכות, ועל הצוואר צעיף מצמר. גם הכובע שלו סרוג מצמר, ומה שמתחת לשמיכות לא רואים. הוא מנסה לצעוק אלינו דיבור שנחתכות המילים, חלק שומעים ואת היתר צריך להמציא מהדמיון שלך. מה הוא אומר, שואל סבא.

זה הכובע רק כדי לחמם, מסביר שוב זיגמון, לא מפני שמאמין באלוהים.

סבא מנענע בראש להראות שהבין. עונה שלא חשב אחרת כי לא קיים, וכמו להשמין ממחשבות על אוכל. אין אלוהים. יש, מתעקש זיגמון, אבל לא אצלי, לא יעז להיכנס לחצר שלי. עכשיו שניהם מנענעים בראשים.

אומר שקיים, וההוכחה, שמתנהג כמו טיפש. עושה שגיאות של טיפש. שותל אבטיחים בחורף וצנון בקיץ. פחות חכם אפילו מבני אדם. אי אפשר להיות שבע מצנון, ואבטיחים הם סתם מים. תשמור בערימה ששה שבעה חודשים ומה.

אבטיחים זורעים, וגם צנון, ולמה אמר שותל. ולהאמין אפשר גם במשהו שלא קיים. את זה חייב להסביר לסבא, להגיד לו שמכניסים לראש מחשבה ולאט לאט בטוחים שכך באמת, אף על פי שבכלל לא. לא יודע להסביר את זה טוב אז אולי לחפש דוגמה.

סבא שואל אותו אם גמרו לאסוף. כשמקדימים הגשמים עלול היבול להירקב באדמה. ועונה, ברוך השם, מכרו הכול, אפילו את השקים שאחסנו בקיץ לעצמם. לא מעריך שתתחיל המלחמה לפני האביב, ואז כבר יבשיל היבול החדש.

ואולי כן.

בטוח שהמנוול רוצה להפתיע, עושה הכול להיפך. מסתתר בשקט, וכשרואה שלא שמים לב, שקועים בשינה, פתאום יתקוף, ואיפה, דווקא בנקודות החלשות שנקראות תורפה. בפולניה, וקודם בצ'כיה, מאשר סבא, אחר כך התברר שגם בצרפת הטנקים מקרטון. אבל עכשיו כבר מת, התאבד.

המנוול זה היטלר.

הזקן אפלפלד מגחך. הרי ברור שחלק מהמזימה, רוצה להפיל בפה. כשפתאום יופיע, מה תאמר. אולי קם מקברו, תחיית המתים. אולי ביים את המוות, הניח גופה אחרת ובעצמו הסתתר, גילח את השפם. פעם ראה אחד ברחוב, עקב אחריו עד שנעלם בכניסה לבית, ממש צורה דומה אבל קרח. לא הוכחה התסרוקת, כי אפשר להרטיב ולמשוך לאחור.

שטנים מתוחכמים, ערמומיים.

שואל את סבא אם ראה בעיניו את הפגר. ודאי שלא. ומאיפה יודע, מהעיתון, זה חה, כל דבר יכתבו אלה. בטוח שמסתתר וממתין לקיץ.

יש דעה שכלל לא היה שפם, הדביק כמו פאה נוכרית, ודי במשיכה קלה.

את זה בלחש.

העיניים שנועץ בי מוקפות חריצי סדקים ויער פרוע של שערות לבנות. פנים קמוטות שאי אפשר לגלח בלי לחתוך שריטות. מסביר שדואג דווקא לי כי הזקנים בין כה וכה ימותו עד שיהיה, וגם אם לא, לא אסון בעיניו. אתה חייב למצוא מחבוא שאפשר להסתתר ולהכין שם אוכל ומים. שמע לאיש עם ניסיון. היום

הרבה יותר קל כי שפע בקבוקים מפלסטיק וג'ריקנים, בתנאי שלא מדלק וחומרי ריסוס, ולהקפיד למלא עד למעלה שלא יתפתח עובש. גם גרגרי חיטה ושעועית ועדשים, ואת אלה בקופסאות מפה או בצנצנות עם מכסים שסוגרים בכוח, ולייבש היטב לפני שממלאים.

והעיקר לא לדחות לרגע האחרון.

בטוח שחושבים שסתם פטפוט, ומה פתאום. ואפילו כן, תמיד ימצא די זמן. כך האנשים, בדיוק כמו אז. כל אחד חייב ללמוד בדרך הקשה. שמעת ילד.

בלילה אחרים.

בחלקת הביצה, מוסווה בסבך פטל וטיון, לכן לא חושש שיגיעו לחפש. ארגז מלא קופסאות שימורים שהטמנתי למטה ועכשיו מנסה לפתוח אחת שכתוב על המדבקה תירס. איך שכחתי לשים פותחן. יכול ללחוץ בכוח, להכות זו בזו, גם לבעוט, ולא מצליח. אולי אם הייתה אבן. אם אצליח לחמוק אל ההרים, לעקוף את הגדר ומשם במורד. לא שלהם מה שמעבר לגדר, אבל יכולים לירות או לשלוח כלבים. גם להגיד לערבים, תשימו לב, ברח לתוך שטחי המרעה, מסתתר בין הסלעים. כפוף מאחורי השיחים הזדרזתי למשוך הצידה, להתרחק מהמחנה שלהם, מחנה ריכוז. שריקת כדור שלא פוגע ועוד אחת. היה גשם. תמיד לטפס על עץ, לישון בין הענפים, אמרה האישה, ואף פעם אף פעם לא בקצה המטע, כדי להספיק להימלט לחלקה אחרת אם יגיעו הקוטפים. תכף הכרתי לפי התמונה שתלה על הקיר מעל המיטה, ורק הרבה יותר צעירה, ובלי נקודת חן בצד הפנים. סבתא פרלה, קראתי, מה עושה כאן, חשבנו ש...ששש לחשה סבתא להשתיק וקרצה, מפנה את הלחי שאראה שבאמת אין. עכשיו ראיתי שלא לבדה, איש גדול דחף את הענפים לעבור מלמטה. לא הצורה של אדון קפוסטה, ויותר דומה בגוף לספרדי או לרומני, כך שאף פעם אסור להיות בטוח.

אלה בני הברית של היטלר, הזכיר הזקן לסבא, ואותם הכלבים.

אלוהים יכול גם בלי שרואים, מרחף כמו רוח, כמו אוויר, ומדלג על הגדר. אפילו נוגע בך או תנשום לריאות ולא תרגיש, גם לא תשמע אם צוחק. יכול לשכב בגובה כמו גג של בית, כמו שטיח מעופף, או להידחק בתוך הרווח שבין העשבים. לכן למה חושב שלא יעז להיכנס לחצר של סתם איש. אלה כבר גרים מזמן, עוד לפני שנולד שימי, לפני שנולדה מלי, בכל זאת נשאר הכינוי שלהם פליטים. יותר נמוכים ורזים, אמר מודי, מרוב שלא אכלו, ואי אפשר לדעת מה בתוך הראש שלהם כי חושבים באופן אחר מאתנו. ושאלתי איך אנהנו חושבים ואיך הם. אנהנו בלי פחד, הסביר, והם עם.

יש דברים שאתה שומע ומנענע בראש לעשות רושם שהבנת. אחרת מה יגידו, ילד מטומטם. אחר כך ישבתי בצד וניסיתי להסביר לי בראש, בשקט, ולא הצלחתי. אז שאלתי את נוני איך חושבים פליטים. הרי סבא שלו.

יש לו גלגל חישוק שמסיע על הכביש במהירות בעזרת חוט ברזל מכופף. גם דוחף וגם תומך שלא ייאבד את שיווי המשקל. אצלי תכף נופל, גם אם הכיוון ישר בלי סיבובים. אמא אומרת שיותר זריז ממני ויותר גמיש. כל הזמן לא מפסיק להתאמן, אפילו כשסתם עומדים ומתווכחים. מתרחק שני צעדים הצידה ומקיף

במעגלים סביב עצמו, מעביר מיד ליד כמו קוסם, ובאותו הזמן גם מדבר. לכן חשבתי שלא שמע מה שאלתי או שנעלב. בסוף אמר שלא מכיר את כל הפליטים, רק את סבא שלו ושתי הקרובות מנתניה שהיו באות לבקר את הסבתא כשעוד חיה. עליהן יכול לומר שביידיש, שפה של ציפורים, אז אולי גם המחשבות של ציפורים.

בלבל אותי לגמרי.

למשל עורבים. עומדים בקצה הברוש הגדול, איפה שבנו קן עם ביצים ואפרוחים (כי מצאנו אחד מת על האדמה), ובכל פעם ששימי פותח את הדלת לצאת לחצר, מתחילים בצווחות אזהרה. רק עליו, כי אויב שלהם, מוחא כפיים לגרש כשבאים אל עץ הפקאן לגנוב אגוזים. רק רואים אותו, תכף מתמלא האוויר בצריחות עורבים. קרע קרע.

נוני מנענע בראש, לא אלה. מתכוון ליותר קטנות, דרורים או פשושים, שכמעט לא מגיע לאוזן מרוב עדינות. מי שצועק רוצה להודיע שחזק, רוצה להפחיד, והדוגמה אדון לופו, אחד שבכלל לא פליט. הוא מזיז את חוט הברזל שמאלה וימינה והגלגל נשכב בשיפוע ומשנה כיוונים בלי ליפול. כשדיברה סבתא שלו עם קרובות המשפחה הרגיש באוזן ציוצים של זקנות, ויותר לא יודע.

להשוות כינור לחצוצרה, הוא מביא עוד דוגמה שלא מסבירה כלום. אולי באמת חושבים בדרך אחרת. זקנים, ועוד מעט ייגמרו. אולי בכלל אחרון סבא אפלפלד ופלא שעוד חי. רגל אחת כבר בקושי זזה מרוב הליכה בשלגים ובלילה שוכב ער, מקשיב בפחד לשמוע צעדים ואחריהם דפיקות בדלת, סימן להתחבא. המורה בלה סיפרה איך נהיו רזים, עור ועצמות. זאת אומרת עצמות מכוסות בעור ולא נשאר בשר. יושבים על הארץ לפני הצריפים, ולא מבינים שהגיעו החיילים לשחרר. תכף פתחו את השערים, חילקו אוכל ותרופות, חיילים אמריקאים. זה במחנות אושוויץ. אבל סבא של נוני הוא מהיערות, מהפרטיזנים, מקום יותר מתאים למי שזריז לברוח ויודע לשים פצצות מתחת לפסי הרכבת. בלה הציעה להזמין לכיתה שלנו לספר, אבל נוני הסביר שלא יכול בגלל הרגל, גם הקול צרוד ומשתעל מרוב עישון, ויותר טוב שתספר בעצמה. מורים יודעים כי למדו בבית ספר שקוראים סמינר.

אנחנו לא מפחדים מהרשע היטלר, רק מהערבים. אלה מתחילים בכל פעם במלחמות לכבוש ולהרוג את כולנו. הכי אוהבים להרוג. אפילו אם בת המשפחה שלהם או אשתו. משחק שקוראים גאולה, כל אחד לפי התור, קודם אני אותך אחר כך אתה אותי ושוב. שימי הסביר שהכול בגלל הדת שלהם שנותנת למי שמת גן מלא בחורות. כל הזמן יושבות על הארץ כפופות אל השורות, מעשבות מסביב לשתילים (כמו במלפפונים של נוטמן), ובינתיים שרות מנגינות. אתה מטייל ובוחר לך את מי שעובדת הכי בשקט או שיודעת לסלסל סלסולים או לפי השדיים, ומנשק כמו בטלוויזיה. (הוא קורץ). לכן חפרנו תעלות סביב הכפר ובנינו מחסום בכניסה לבדוק כל מי שמגיע ומה מחפש פה. נתנו לשומר בשער מכשיר שמעביר על הגוף מכל הצדדים, ואם החביאו בכיס נשק, אקדח או סכין, תכף מתחיל לזמזם. מודי אמר שהסכנה לא מאלה. סתם פועלים מסכנים שמחפשים עבודה ואם אין, אז לפחות לגנוב. מי שרוצה להכניס פצצה, די שיקפוץ מעל התעלה וכבר הוא בפנים, מניח ומסתלק מהר לפני שיתחילו לרדוף.

נגד אלה עשו כיתת כוננות שמתחבאת כל הלילה במקומות מוסתרים בין השיחים, שוכבים ומחכים לראות תנועה חשודה. איפה שוכבים, אולי על הדשא של יצחקוב או של שטרייספלד שעדיין רך, עושה נעים

לגוף וגם מוסתר בגדר חיה משיחי ליגוסטרומ. מודי הסביר שמחליפים מקומות, פעם פה פעם פה, כדי להפתיע. בסוף נעצמות להם העיניים מעייפות, ובבוקר מגלים ששוב ביקרו הגנבים, פרצו לבית של דובקין והוציאו טלוויזיה ותכשיטים. מזל גדול, הכריז יצחקוב, כי יכלו גם לשחוט את המשפחה, יהיו התכשיטים כפרתנו. יכלו לשחוט את כיתת הכוננות, לעג סינלה, כי ממש מעבר לכביש. פלא שלא נבהלו מהנחירות.

הדעה שלו שחבל לסכן את החברים, עוד עלולים להצטנן מהטל, ומה היתושים. יותר בריא שיישנו בבית, ואת הנזק הרי בסוף ישלם הביטוח. אפילו יותר מהנזק, כי עניין התכשיטים נראה בעיניו קצת חשוד. על איזה תכשיטים בדיוק מדובר, לא זוכר שראה על הצוואר של גברת דובקין. בכל זאת לא עניין שלו.

לעשות צחוק מכל דבר, התרגז יצחקוב, וזה בכפר שבקו הראשון מול הטנקים, אם תתחיל מלחמה חלילה. יכולים להתגנב דרך הוואדי וכשמתקרבים לכביש מטפסים וישר פנימה. נראה איך יצחק אז.

השיחות עם האנשים כשעוצר בדרך מקלקלות את כל הקצב. אני עושה קול של חוסר סבלנות ונעמד מאחוריו, מחפש במה לגעת, תולש עליים. לפחות למצוא חיה, חתול או כלב, ואצל דוקטור פדרסקי דגיגי זהב ששוחים בבריכה. אם תטבול גבעול במים תכף יתאספו סביבו, מנסים לטעום, ורק תזיז ימלטו בבהלה. יכול גם אצבע, להרגיש את הדגדוגים, את הנשיכות. סבא מכבד את דוקטור פדרסקי, אומר, איש יקר. היה נוסע פעם ממושבה למושבה ומרפא את החולים. בתקופה ההיא לא היו לאנשים מכוניות, ורק אוטובוס שמגיע פעם אחת ביום או בשבוע. לכן ברכיבה על סוס או רתום לעגלה. כך כשהיה צעיר. אחר כך נהיה איש חשוב, פרופסור, עד שזקן ורוצה לנוח.

יש לו חיוך טוב והדיבור שקט, אומר שאין שיפור לצערו, ספק אם יהיה. גיל שאי אפשר לחזור לאחור, לתקן את התאים שנהרסו במוח. מתכוון לגברת פדרסקי שחולה מאוד וצריכים להשגיח כל הזמן שלא תלך לאיבוד. די שתכנס לחלקה שמאחורי הבית, מטע אבוקדו, ותלך לאיבוד, לא תמצא את הדרך. פתאום רואים שעומדת, מחכה שיחזיקו ביד שלה ויחזירו הביתה.

אי אפשר לדעת אם סובלת, הוא מסביר לסבא, אולי אחוזת חרדה, אולי כמו בתרדמה, אתה חותך בבשר ולא מרגישה. מקווה בשבילה שכך.

שנים מיותרות שמוטב היה לחסוך לכולנו, אלא שאף פעם לא יהיה האומץ להחליט ולעשות. סבא משיב בחיוך עצוב. רואים שלא מנחש מה יעשה החבר שלו בעוד מעט זמן, בעוד חודש, גם לא יוכל לדעת, כי ימות לפניו. אני אדע. פתאום הדפיקה בדלת בבוקר, והאיש שאומר בקול חזק, כאילו מודיע בלי לחכות שיפתחו. מה, שאלה אמא, ושימי המשיך לכפתר את החולצה ולשרוך את הנעליים, משער שמשהו רע קרה אצל פדרסקי.

רופא, לכן לא צריך באקדח או לסגור היטב את כל החלונות ולפתוח את הגז במטבח בלי להדליק אש. שם בתה שלהם טיפה אחת לכל כוס ודי.

המון זקנים בכפר הזה. תראה אותם בכל מקום, בדואר, בצרכנייה ולפנות ערב מטיילים על המדרכות, סותמים את הדרך. אם תרצה לעבור, תרד לכביש ותעקוף כמו מכונית גרוטאה, כמו שיח פטל שנתקע על השביל. גם יושבים בכניסות לבתים, או על הספסלים שהקימו המשפחות לזכר הקרובים שמתו בגטו או סתם מתנת יום הולדת כי הגיעו לגבורות. שמים ספסל עם רגליים מחוברות למטה לבטון, חזק שלא יגנבו, ותולים שלט מפה שיסביר את השמות. הכי הרבה מגיעים בכל בוקר למרפאה שרועשת כמו מועדון, תופסים את כל הכיסאות ומי שאיחרו מצטופפים ליד הקירות ומדברים במקלה. אם בדיוק מזמינה האחות תמר להיכנס לרופא, מבקש סליחה, רק רגע, יגמור להגיד על החום השנה שכל כך נורא לא היה אף פעם, אולי בגלל החור בגז שבשמיים.

(שימי אמר שאנחנו לא שמנו ספסל, כי עוד לא הגיע לגבורות שזה שמונים. ועניתי שלא היה מסכים בשום אופן ורק אם ימות. הצחיק אותו כי הרי כבר לא יראה, אז בשביל מה).

בהתחלה חשבנו, אולי קרה משהו לסבתא פדרסקי. היה טוב לכולם שכבר תגמור, גם לה. אבל התברר שהרבה יותר גרוע. נוני הסביר שמוכרח ביחד, חייב להרוג גם את עצמו, אחרת היו עושים משפט. איש מת לא יכולים לשים בבית הסוהר. עכשיו יהיו מוכרחים לחפור לו קבר מעבר לגדר, ואותה בפנים כי לא אשמה.

מהתורה החוק הזה.

אבל לא הפרידו, אפילו שמו מציבה משותפת, ואדון אנגל אמר שאי אפשר להגיד בביטחון, אולי תאונה. אתה ראית שעשה, שאל את בניזרי כשזה צרח לו פסוקים. וסינלה הוסיף שאת בניזרי נדאג לקבור בקצה האחר, הכי רחוק, שלא תגיע הטומאה.

את סבתא פרלה החזירו לקבור אצלנו. אבא הסביר שמרוב כדורים שנתנו לה כדי לישון בלילה. הייתה מוכרחת כי לא הצליחה להירדם. סבא לא אמר, רק נענע בראש ונשם כאילו סתום אצלו האף.

סבתא פרלה מתה בעיר, במין מוסד שכמו בית חולים ששמו אותה כדי שיטפלו. סבא היה נוסע לבקר. אמר שאין צורך שנבוא כולנו כי לא מכירה אפילו אותו. כל הזמן יושבת על ספסל וסתם מביטה, והאישה המשגיחה אומרת לה, תיראי מי בא, הבעל שלך, ולא מבינה. אמא שאלה, למה שתיסע גם אתה אם שום ערך בשבילה, וענה, בשבילי, ומלבד זאת לפעמים חוזרת להכיר, כאילו בא בגלים. אני חושב שגם סבתא פרלה לא כל כך אהבה את אמא.

לפעמים דיברו זו אל זו בכעס. הייתה אומרת לה, לא היית צריכה להתחתן עם איש מהכפר אם לא סובלת את החיים השקטים שלנו ואת הטבע, וסבתא ענתה שאיך יכלה לדעת שיהיה כל כך רע בעיניה, ולא שקטים החיים שלכם אלא ריקים, שנאה וקנאה וצרות עין אפילו יותר מאשר שם בעיר. מלי אמרה שדווקא מבינה את סבתא ומרחמת עליה. אילו נולדה יותר מאוחר בחמישים שנה והייתה מתחתנת עם סבא היום, יכלה להסתדר גם כאן, הייתה יוצאת לעבוד בעיר ובערב מציירת תמונות בצבעי גואש. אמרתי שכבר זקן מדי להתחתן, ועוד עם בחורה צעירה בחמישים שנה. הצחיק אותה הדיבור שלי.

גם הכפר לא אהב את סבתא. אמרו שעוד ייפול הראש שלה אחורה מרוב שמרימה את הסנטר, וגם שמביטה על כולם מלמעלה. מתכוונים שגאוותנית. בכל זאת המשיכה עם סבא וגם לטפל בילד שנולד להם (וזה אבא). רק ילד אחד. אמא אמרה שהיו התקפות עוד קודם, זוכרת דיבורים כשבעצמה עוד הייתה ילדה, ושלוקחת תרופות. אחר כך כשהייתה חברה של אבא לא אהבה לבוא אליהם. אפילו כשהתחתנו ובנו כאן בחצר, בית מחובר לבית.

הרסה לו את החיים, אמרה.

עד שהיו מוכרחים להביא לבית חולים. סבא רצה להחזיר הביתה, אבל הרופא הסביר שבלי טיפול יהיה יותר גרוע. ואחרי חודשיים או יותר העבירו למוסד. מלי אמרה שלא היו צריכים בכוח, רק להגיד, תעלי לאוטובוס, תרדי, תיכנסי. הכול בגלל התרופות החריפות. בסוף החזירו למות בבית, אמא אמרה שיכולים להחזיק שתי משרתות פרטיות בכסף שמבקשים ועוד יישאר עודף. הכול כדי להגיד, לכי לאכול, לכי להתרחץ, וברווחים, לשבת על כיסא בצל ולהביט על כלום. היה עוד לפני שנולדתי ולא יכול לזכור. רק תמונה על הקיר, אישה עם פנים לבנות ושיער כהה עומדת בדלת. אולי מסתכלת על מי שעובר ברחוב, אולי על סבא שעודר בגינה, ובלי להזיז את הפנים.

האוטובוסים של פעם היו הרבה יותר קטנים. היו להם ספסלים מעץ ודלתות עם ידית שמושכים ופותחים. לזו שליד הנהג ידית ארוכה שמגיעה עד אליו, ואת האחרת שבאמצע האוטובוס היו הנוסעים פותחים בעצמם כשרצו לרדת. יכלו כשעוד בנסיעה, מושכים ועומדים על המדרגה, מחזיקים בגב המושב שליד, מוכנים לקפוץ. היה תא ארוך מעל המושבים לשים חבילות ומזוודות, וחולים או זקנים היו מבקשים שיעזרו להם להרים למעלה ולהוריד בסוף הנסיעה. היו מתקדמים אל הדלת, מכריזים, רק רגע, רק רגע, עד שיצאו אל המדרכה. כשרצו לבקש מהנהג לעצור, משכו בכבל מיוחד המושחל בטבעות מקצה האוטובוס עד מושב הנהג, ומהמשיכה נשמע צלצל פעמון.

כך סיפר סבא.

אנשים צעירים וילדים, קמו ופינו את המושבים לזקנים ולנשים בהיריון.

אסנת מגפופת ביד. היא בכיתה שלי. אתיופית. כל המשפחה שלה אתיופים. אתיופים לא עושים גינה מסביב לבית כי צריך להשקות, ומים עולים הרבה כסף. אין להם כסף. היא קופצת בזריזות בתוך ריבועים שציירה בחול, משחק שקוראים קלאס. כשרואה אותנו ממרת אל לנו להצטרף לטיול. סבא מחבב את אסנת. השיטה שלה, לדלג על רגל אחת ממשבצת למשבצת, וכשרואה שמשגיגה, נעצרת לחכות לנו או מקפצצת לאחור ושוב. קשה לה לעמוד במקום אחד ולשבת על הכיסא שיעור שלם. המורה חושבת שצריכה תרופה נגד מרץ. כזו שנותנים חינם.

בכפר לא רצו לקבל אותם, התווכחו והתווכחו.

יש לה ארבעה אחים ועוד אחות, ואבא שלה משוטט בכל מיני מקומות של אתיופים, ומדי פעם חוזר לישון או לעשות עוד ילד. כך היא מספרת לסבא בדיבור שקט שלא נשמע גס. לפעמים מגיעים אליהם גם כל

מיני דודים אחרים שלא מדברים עברית, נדמה לה שקרובים, לא בטוחה. לאחות שלה יש פנים עצובות. היא לומדת בפנימייה. אסנת אומרת שכשתגדל, גם היא תלך לפנימייה. הרבה יותר טוב מלהיות בבית, האוכל והבגדים והמון חברים. יש שם חוגים ובכל שבוע רואים סרט בלי לשלם. אצלכם משלמים על כל דבר.

אמא אמרה שלא מבינה איך אדם עושה את זה לבת שלו. ותמי סימנה לה באצבע על הפה שיכול לשמוע והראתה עלי. גם היא דיברה בלחש שמאיפה יודעת שבת שלו. רמאים. מביאים ילדות שאספו שם ואחר כך עושים להן דברים, וכשתגדל תבקש להעלות את אימה שלא יהודייה כלל. אמא הביטה בה בפחד ואמרה, איזה עולם.

תמי שעובדת אחות במרפאה. מגיעה בכל בוקר באוטובוס, לכן יודעת. יש מרצפות עקומות שבולטות החוצה. איש זקן יכול להיתקל וליפול כי לא מרים את הרגליים גבוה. כשנתקלים צריכים לעשות צעדים קטנים של ריצה שמחזירים את שיווי המשקל. לא סבא. לכן מוכרח לשים לב וגם אני. העיניים שלי יותר טובות. ילד שנופל תכף קם ומנקה את האבק, אבל זקן יכול לשבור עצם ואז רע מאוד, כי מתחברות רק בקושי וצריכים עם ברגים. אסנת אומרת, אלה הבלטות הולכות בקו הצידה, לכן צריכה כל הזמן לשנות את הכיוון. מסודרות באלכסון, הסברתי, יותר יפה וגם יותר חזק. יכולה אפילו מאה בלי לדרוך על הקווים ולא מתעייפת. ילדה עם קפיץ בבטן, אמרה המורה בלה. בכל זאת עצרה כשראתה את מטי, חיכתה שנתקרב.

מטי תמיד מעשבת בין הצמחים שלפני הבית. היא משעינה את הברכיים על האדמה, אוחזת בכל עשב לחוד ומושכת. לפעמים מצליחה לעקור עם השורש, לפעמים נתלש הגבעול ואז בעיה, כי החלק שנשאר כבר לא רוצה לצאת, נאחז בכל הכוח ואין במה לתפוס. היא אישה זקנה, וצריכה לעצור כדי לחשוב לפני שמחליטה להמשיך, לשלוח יד אל העשב הבא. התנועות שלה איטיות, לא מרימה את הראש, לא מזיזה את הצוואר, מושיטה יד ומחזירה לאחור כמו ליצן שמושכים בחוטים שקופים שאי אפשר לראות. אסנת עומדת על ידי ומביטה. אחר כך מרימה יד ומנסה תנועות באוויר בצורה שעושה מטי. המשחק מוצא חן בעיניה והיא צוחקת. מטי זקנה ולכן לא שומעת, אפילו שבמרחק קטן.

אני פותח בריצה להשיג את סבא שכבר הגיע לפחים של רוטמן. מדלג על הקווים ומדקלם לפי הקצב, אדוני בזק מלך בזק, אדוני בזק מלך בזק, אדוני בזק מלך בזק, מלך רע. זה ביחוד חמישה עשר (כי המלך האחרון נחלק לשניים), ואז מהתחלה. המילה אדוני ארוכה מדי ורק אם מוחקים את האלף כאילו איננה. גם אסנת מנסה להגיד, ויוצאת לה רק המילה בזק, ארבע פעמים ושוב. בכלל לא איכפת לה שלא מבינה.

צמחים עקורים עוד ממשיכים לחיות הרבה זמן. בינתיים בא גשם ויכול להספיק לחבר אותם בחזרה לאדמה או שתשים בקופסה עם מים ואחרי כמה ימים תשתול וייקלטו. השורשים תכף ממהרים לספוג את הרטיבות ורואים בקצה חוטים דקים כמו צמר שצמחו מחדש. מי רוצה לשתול עשבים, רק הם עצמם, ולפעמים אני, מתוך רחמים. איך יכולים להבין למה מתנפלים עליהם האנשים שאפילו לא כמו כבשים, נושכים כדי לאכול. סתם מתוך רשעות (כך חושבים), עם הידיים שלהם שקורעות בכוח או במעדר, והכי

גרוע הריסוס ברעל. אתה מרגיש את הרטיבות, חושב שמטפטף גשם, פותח את הפה לשתות, פתאום מתחיל כאב בבטן עד שתתעלף. סתם רשעים האנשים האלה (כך חושבים), ולמה בכלל קיימים. למה ברא אותם (אלוהים). היה יכול להיות עולם הרבה יותר מוצלח אם לא היו.

זה גם מה שחושב סבא. הסביר לחבר שלו, אדון פדרסקי, שטעות גדולה, ומי שעושה טעויות כנראה לא כל כך מוצלח בעצמו. אילו עצר רגע לפני הסיום, הסתפק בכל החיות האחרות שברא עד יום השישי, היה יכול לטייל בג'ונגלים, לטפס על ההרים, לפעמים לראות איך מתפרץ הר געש או סערה טורנדו. לא היה משעמם גם בלי היצור העצבני שמזהם את האוויר, מרעיל את מי התהום, ועכשיו מנסה להשחית גם כוכבים אחרים, קטן עליו העולם הזה. ואדון פדרסקי אמר שכך בשכל שלנו שלא הכי משוכלל. יכול להיות ששעשוע בשבילו, אקוריום שהניח על המזנון אצלו בסלון. אולי בכלל רצה להרוויח זמן, עד שיאכסן במוסד את הבן המפגר שנולד לו. לכן בנה עולם, מילא בכל מיני צעצועים, אמר לו לשחק בשקט, והסתלק לקרוא עיתון. אפילו הוסיף את האישה ממש ברגע האחרון. אדון פדרסקי צחק.

מה בראש של העשבים אי אפשר לדעת. אני חושב שמרגישים שנעקרים ומתחילים לדאוג, חשים שהמצב מסוכן. אולי מקווים שבכל זאת יישתלו מחדש ואז יישארו בחיים. צמח שעוקרים ושותלים מחדש, אף פעם לא יצמח להיות כמו אחד שכל הזמן באותו מקום, אבל שמח שלפחות ניצל. השמחה שלו היא לבד, בלי שותפים, לא כמו אצלנו שאפשר לספר למשפחה ולחברים. לאנשים גם לא איכפת מה מרגישה חיה כשהורגים אותה, מרססים את הנמלים כמו לכלוך. לא שמים לב שהולך זחל על המדרכה ודורסים בלי להרגיש, או שמים אצבע לפני חיפושית וצוחקים איך ממהרת להימלט. רק אולי אם חית מחמד שאוהבים, כלב או חתול.

דוני בזק מלך בזק.

צמחים שנעקרו ונשתלו מחדש הם כמו פליטים.

לרוטמן אבא קורא מפגע אקולוגי, שזה משהו שתקוע באמצע, ביוב שנסתם ונשפך לרחוב, מסריח את כל הסביבה, או אשפה שאנשים השאירו אחרי שעשו פיקניק בחורשה. הוא אומר שבגלל בני אדם כאלה כל הרעיונות הנשגבים על עזרה לזולת וערבות הדדית ושכנות יפה, מהר מאוד יתגלו כמליצות ריקות. הזולת הם האנשים האחרים, ושכנות יפה זה שכנים כמו משפחת פדרסקי, וכשבלה סימנטוב קוראת, איזה ילד מקסים, וצובטת לי בלחי, זו מליצה ריקה, כי בדיוק כך עושה גם למוני יצחקוב שמתאים יותר הכינוי חתיכת זבל.

ומה זה ערבות הדדית הסבירו ושכחתי.

אבא לא אומר שלום לרוטמן, לא עוצר לו כשרואה ליד תחנת הדלק, עומד ומחכה שמישהו שחוזר לכפר ייקח אותו באוטו. מסביר שלא בגלל הלכלוך והריח, בגלל האופי.

לפני החצר שלו עומדות חביות מלאות אשפה. רוצה שהכפר יפנה אותן למזבלה. כל האנשים האחרים מפנים את הזבל שלהם בטרקטור ועגלה או שוכרים משאית. רק רוטמן מתעקש שיפנו לו. בסוף גם מנצח כי נמאס לאנשים מהסרחון ומהצורה שמכערת את הרחוב.

פרזיט, אומר אבא, זאת אומרת בעל חיים שמוצץ דם מחיה אחרת. לא מתכוון שממש כמו יתוש או פשפש, ורק שאוכל מצלחת של אחרים. אמא מתווכחת איתו, מסבירה שהכינוי פרזיט מצחיק, וכל בעלי החיים טורפים משהו שיצור אחר טרח להכין לעצמו. אפילו הפרות שלועסות צמחים. לנו, בני האדם, אין במה להתגאות, כי טורפים הכול. אמא השתתפה בקורס שארגנה רות מהמועצה, אומרת שפעם היו צדים חיות וחיפשו פירות בדיוק כמו זאבים וקופים, והיום התפתחו ויודעים לגדל את הבשר ואת הצמחים, כך שמתאמצים פחות ומשיגים יותר, ועוד נשאר להם הרבה זמן להשתעמם. לזה קוראים תרבות. ולכן רוטמן הוא שיא התרבות, ורק כדאי שיתרחץ לפעמים ויכפתר את החולצה להסתיר את הכרס. גם אתה. (את זה מוסיפה סתם, אלי, מבקשת שאציץ במראה, אראה את הפנים שלי. כשאגדל אולי אגדל זקן).

החביות עומדות ליד הכניסה לחצר שלו, חלודות ומלאות אבנים ושקיות פלסטיק וקרטונים. אני סופר חמש, זאת אומרת שמאמול נוספה אחת חדשה. מזה לדעת שהתחיל לחפור שוב. יש לו עתיקות בקצה המגרש, סימן שחיו כאן אנשים לפנינו, והוא מחפש אולי השאירו אוצר. סתם חרסים, צחק סבא, מכדים שעשו לשאוב מים בוודאי לפני מאה שנים. תגלית גדולה. אדמה חקלאית שמקבלת גשם בכל שנה ובוודאי תמיד חיו עליה אנשים, פעם אלה ופעם אחרים, זרעו וקצרו ואפו לחם. אנחנו לא נשאיר חרסים קטנים אלא גושי בטון ועמודי חשמל.

ושאלתי מי יבוא אחרינו.

סבא לא ידע. אולי סינים, אולי פולשים מהחלל, מי שיכבוש.

בטוח שיהיה.

קודם יהרוג את כולנו, או נהייה עבדים, ואת סינלה ידחוף מתחת לשולחן האוכל לאסוף בלשון פירורים. במקומו הייתי תכף מתפטר מתפקיד ראש הוועד.

גם סבא לא אוהב את אדון רוטמן. בגללו נהרס הרעיון היפה שבהתחלה רצו לבנות יחד. לחלק בין כולם את האדמה והמים, ולעזור אחד לשני עזרה הדדית. את זה אי אפשר אם לא אוהבים. לכן כשראו את רוטמן סגרו את הדלתות, לא מוכנים אתו ביחד. סבא התווכח שבהתחלה דווקא התנהגו האנשים בסדר, ומי שניסה ללכת עקום, תכף הודיעו לו שלא יעז כי הורס את האגודה. אחר כך התעייפו או שכחו להודיע, ובאו כל מיני חדשים כמו וולפי ויצחקוב ורוטמן, שלוקחים כסף מהמזכיר ולא מחזירים, ואי אפשר לגרש, רק אם ייגמר המשפט. היו צריכים לשרוף את הבתים שלהם, אמר סבא, ולהקפיד שלא יישארו סימנים. כך לא יידעו מי עשה, או אולי יידעו אבל לא יצליחו להוכיח. מי שהמציא את החוקים בטח אף פעם לא גר על יד וולפי.

עכשיו יוסף מוסקוביץ שהוא איש הסיפורים. בכל שנה אנחנו מגיעים בהסעה של בית הספר לחצר שלו, מצטופפים על הדשא, ושומעים איך היה בשייח' אברק. האנשים גרו בבית מבוץ שקוראים חושה ואפו לחם בטאבון. בלילה הערבים היו מתגנבים אל הדיר לגנוב את העדר, והשומרים רדפו אחריהם על סוסים. הכי גיבור היה אלכסנדר זייד, שירה עליהם והם עליו עד שבסוף פגעו והרגו. כל השומרים מתו, וכשנולדה ליוסף בת קרא לה שומרייה. אנחנו שואלים אותו איך בכל זאת הצליח להישאר בחיים, ואם לא פחד לרוץ על הגבעות עם הרגליים הצולעות שלו שמוכרח להישען על מקל. שאלה מצחיקה בעיניו. נשבע שפעם היה צעיר, אפילו שקשה להאמין. המזל הגדול שבאה בלה והסכימה להתחתן אתו בתנאי שיעזוב את המקום המסוכן ויעבור לפתח תקווה. שוב הוא מוריד את הראש וממש מתפקע מצחוק, אבל מכסה בכפות הידיים, מתחיל לדבר וחוזר הצחוק. אחר כך הצטרפו לכפר שלנו ובנו בית קטן שנשאר בדיוק כמו אז ורק הצבע שהצהיב. עוד היה בריא וחזק בזמן שהוא ובלה עבדה במרפאה כשבדיוק נולדה שומי.

היום הוא מכווץ כמו חבילת חציר, כאילו הכניסו בכוח לתוך שק וסגרו חזק מלמעלה וכבר לא יכול להתיישר. גם הדיבור צרוד, מתנועעות השפתיים והקול יוצא ברווחים. סבא חושב שכך הסוף של כל הגיבורים שנשארו ולא מתו במלחמות. היה טוב להם אילו מתו בלי לראות מה יצא מכל הסבל שעברו והשנים שבזבזו. איזה דיבור, כעסה אמא, ועוד באוזני הילד.

היה חוסך לעצמו את הנחת מהצאצאים.

בכוונה משתמש במילים קשות, כמו לדבר באנגלית שלא אבין. ואמרתי שנחת זה מה שמרגישים כשמצליחים לעשות, והצאצאים הם פשוט הילדים של האיש. הצחיק אותו כי גם הנכדים. למשל אתה.

אמא אמרה שזו כבר הספיקה להחליף שני בעלים, לפני שהפילה את עצמה שוב על הכתפיים של אבא שלה. הביאה לו מתנה שלושה צאצאים. עכשיו נלחצות הרבה נשים בכפר כי חסרת בושה.

אישה מודרנית, צחק אבא.

תמיד היו, היא עונה, גם בתקופות שרעו עיזים.

אני מחכה לראות אם נתעכב או יסתפקו בנפנוף ידיים. אשם הקצב האיטי שנותן די זמן לקרוא קריאות, לשאול מה חדש בלי לקום מהכיסא. סבא אוחז בעמוד גדר, תולש ענף ליגוסטרומ שבולט מעל השיחים הגזומים, ועונה לאדון מוסקוביץ שכלום, שום דבר מיוחד, יום ועוד יום כאילו סתם, כאילו הוברר שחגים סביבנו השמש וכל הכוכבים.

זה למעלה, אומר אדון מוסקוביץ, אבל מה כאן למטה. רואים שלא מרוצה.

מרחיק, אומר סבא, כל יום שעובר רק מרחיק. ומה שמתרחק הולך וקטן עד שבקושי רואים. אפילו לא שורה בספר ההיסטוריה.

האיש שעל הכיסא מהנהן בראש. אולי סימן שמסכים. עוד מעט לא יראו בכלל, וגם אצלנו יימחק הזיכרון, והשאלה מה קודם.

לא שיחות של חברים, לכן לשם מה. דיבורים שלא נכנסים לאוזניים שכבר בקושי שומעות, ומה מזה למוח. אני שורק נשיפה של כעס שדוחפת להמשיך ולצעוד, אבל רק אחרי שיסביר לי את עניין החלומות. חובה לכבד אנשים שחלמו.

בהפסקה סיפרו בחצר בית הספר שהקטנים מגימל שתיים הגיעו לבית של מוסקוביץ ולא יצא מהגרונ שום קול. ניסה לדבר ולא הצליח. כמו תמיד ישב על הכיסא והמורה שלהם ציונה הכריזה זה אדון יוסף מוסקוביץ, אחרון השומרים, וביקשה שישאלו לפי הסדר שברשימה. תמיד מתכוננים לפני הביקור, מלמדים מה היה, בונים מחימר פסל איש עם רובה רוכב על סוס, מחזיק את היד מעל המצח, ורושמים שאלות. וכשראו שמתאמץ לענות ולא מצליח התחילו הצחוקים. די, השתיקה ציונה, אני אענה במקומי. בסוף הובילה בחזרה לאוטובוס, לא הרשתה לבדוק במישוש אם בן אדם חי או פסל. הנה תיגעי, אמרתי לאסנת, ומחר תספרי להם.

רגע עד שהחליטה, רצה ושלחה יד אל הלחי שלו המקומטת, ותכף בחזרה נושמת בהתרגשות ומנערת מעליה ענן מדגדג של זבובים.

חלומות, אמר סבא, זה מעשים שלא עשינו. בהתחלה אתה מערבת. נדמה לך שכאן מעבר לקיר, מאחורי החביות בחצר, בבית הספר (כשעוד ילד). אתה צועד בפנים, מושך קדימה, מתערבב בעלילות, שואב נחמה. וכשמזדקן, מסתפק בלחזור על הפרקים, אולי מוסיף פרט ממה שעכשיו, לפעמים מוחק. מפלט לשעות שלא באה השינה, או כשעובד לבדך, קוטף או מעשב, ומסביב רק העצים, שקטים, צנועים, מכירים את מקומם.

חלומות דמיונות.

שום דבר לא יראו על הפנים שלך, הוא אומר, לחייך רק במחשבה.

שואל איך אצלי.

אני עם העשבים. לפעמים מדבר אליהם בשקט או שר. אומר להם, שחקנים שכמוכם, כאילו רכים ועדינים, ומה בסוף, יעקרו ויעקרו ותנבטו מחדש. את זה לחבלבלים. או לקייצת, לכנות מכווערת (בחיבה, בחיבה), בסוף תצחק אחרונה.

לפעמים עם הפנים מתערבב ביניהם, מקשיב לשיחות, לטענות, והכי מדברת החלמית, כזו שצעירה ועוד קל לעקור עם השורש. חלילה שתדחה, מזהיר סבא, כי אז עבודה כפולה, קשה אפילו בטורייה. להרגיש שנאבקת, נאחזת באדמה בכל הכוח. במקומה היבלית כבר הייתה נקרעת לשניים, משאירה את השורש לצמות מחדש. כשכבר ביד שלי היא משתתקת, אבל השאלה שמקודם, מה קורה למי שנתלשה, אם יש גן עדן גם לצמחים.

הצחיקה את סבא השאלה הזאת. הרי קורא לו גן, זאת אומרת, עצים ופרחים, ועשבים אולי בשדות עדן שעושים למרעה ולטיולים. אף פעם לא חוזרים לספר, מי שמתו, רק אולי כשישנים.

אליך לא, הוא מתפלא. צער בעיניים שלו.

עכשיו הוא חושב שחלומות זה מעשים שכבר לא נעשה.

שלושה שעומדים ומתווכחים ליד שעון המים של נוטמן, הכי מנענע בידיים סבא נוטמן, גם הכי כבד וגבוה, ואתו סנדו שבדיוק להיפך, גודל של ילד, ויבגניה סורצין שאחראית במועצה. היא אומרת, חותכים

את החלק הרקוב כמה שצריך, לא סיבה לזרוק הכול, ומה שנשאר רווח נקי. כמה יחזיק, שואל אדון סנדו, וזו עונה שכשכבר בקיבה טוב כמו סוג אלף, אפילו יותר. זו דעה של רופאים, מתווכח סנדו. עכשיו מפסיקים לרגע, מתבוננים בנו בשתיקה, להראות שלא מתרשמים מצעדות. מי שכל השנים התחבא בין החלקות, לא נדחק לשורות הראשונות, לפעול בוועד, ובידיים העדיף טורייה על ניירות וטפסים, פתאום התעורר לזעוק זאב זאב, ומה מנסה להוכיח. (אנחנו יודעים להתקדם עם הזמן, הוסיף אדון נוטמן באסיפה, לא כמו אחרים שנרדמו בין קווי האלומיניום וזבל הפרות). עכשיו אפילו לא מחכים שנעבור, ונוטמן מכריז שהכול המצאות. יהודים היו בשקט דור אחרי דור, בישלו בשר בסירים גדולים, גידלו כרס ואחוריים, וכשהגיעה השעה נפרדו מן העולם בסעודה גדולה של מעדני תנור. זאת לפחות אצלם, ומה במקומות אחרים לא יודע.

נדמה לו שלא מקשיבים.

יבגניה רומזת לו לשים לב אלינו שממש קרובים, כאילו סיבה להמתין או לפחות להנמיך את הקול, והוא דווקא. מסביר שאולי במסעדות שלא מחליפות את השמן, מטגנים שוב ושוב עד ששרוף, עושה צרבת בקיבה. לא אצלו כי לא אוכל במקומות מפוקפקים שגם עולים כסף. צריך לדעת לברור בין החידושים, לא לחטוף בעיניים עצומות.

עכשיו כבר לידם, אני מאחורי סבא ואסנת על הכביש מנסה להיות מוסתרת.

אחוריים זה אצל נשים, אומר סנדו.

אצל כולם, מתעקש נוטמן, בארץ שממנה בא.

(סבא כבר מזמן החליף את צינורות האלומיניום במערכת קבועה מפלסטיק, ורפת הייתה רק בהתחלה כשחילקו פרה אחת לכל משק).

יבגניה כאילו מתייאשת, מנענעת בראש שלא, וחבל על מאמציה, בין כה וכה לא תצליח לשכנע עקשנים כמותם. כשיתחרטו יהיה מאוחר לתקן. אין סוף מחקרים שמצביעים על הנזק, מראים את התועלת בחומרים הקטנטנים, בויטמינים ובעוד סוג שלא רוצה לבלבל אותם עם השם המדעי שלו. חומרים חשובים, תאמינו לה, ממש חיוניים לתפקוד הגוף. האיכרים האלה ממהרים לרסס את העגבניות נגד מכת הפרודניה, אבל לאכול דלעת במקום לחם, ולמחוק את הסוכר מהתפריט, כן, למחוק טוטלית, את זה בשום פנים ואופן. איך אפשר נקניק עם דלעת, לא טעים ולא משביע, ותה בלי סוכר. כאילו ייפלו השמיים בלי הנקניק הזה שמלא עמילן וצבע, בלי מאפי הבצק הרוויים שמן.

נמשיך, אני מאיץ בסבא, ולא שומע. גם את הקריאה של יבגניה שמבקשת לדעת איך הרגליים. תנענע בראש, אני אומר לו, לפני שתתחיל בבדיקות, תתקע ידיים לפינות שמכוסות בשכבות בגדים למשש את השרירים, את החוזק שלהם. הנה מסמנת להתקרב, מי יודע למה זו מסוגלת באמצע הרחוב. אחת שאוהבת לבדוק גברים, ללחוץ בכל מיני מקומות מכווערים ולשאול אם כואב.

לא רופאה, אפילו לא אחות, סתם מהמועצה, מהמחלקה המיוחדת לחלשים. זקנים הם חלשים.

אנחנו מוכרחים עד המזכירות, אני מכריז, ודוחף אותו בעדינות. מכיר את המראה, ומוכרך לסובב את הפנים בכל פעם שמבקש שאעזור לו לפשוט את התחתונים הארוכים שלו בש מלמטה. הנה תמשוך. בשר

רפוי רך. לא שזוף כמו הידיים שצורבות מהשמש, רגליים חיוורות של ילדה עם ברכיים בולטות ורווחים בין האצבעות. בטח רואה בכל פעם שמשכיבה על מיטת הטיפולים במשרד, נוגעת, ואיך לא נגעלת. אולי נעים לו כשצובטת למטה.

אף פעם לא נגיע בקצב הזה, ועוד נוטמן שפתאום מבחין בי ומאיים באצבע. מתכוון לשסק שקטפתי מהעץ שלהם שממש נוגע במדרכה וצהוב מרוב פרי. בבית לא לימדו אותך שאסור לגנוב. רק אחד, אחד זו לא גניבה. תשים פה, הוא מצביע על השולחן שבמרפסת, ובפעם הבאה תבקש רשות. הקול שלו כמו מסור. אני שונא אותו.

הטיפוסים שכל הזמן מחפשים הזדמנויות, טען סבא, אלה הרוב אצלנו. ואדון פדרסקי צחק, הסביר שכאלה בני האדם בכל מקום, לא שואלים את עצמם מה תכלית החיים, ואם צריכים להגיע ולאן. בטוחים שהמוות הוא לאחריים, מוכנים לרחם, להשתתף בצער, אבל אצלם בחצר, מה פתאום. לכן כל מה שאפשר לאסוף, לא איכפת מאיפה.

כאלה שאולי ייגמרו מחר, בכל זאת נהרגים על כל פרוטה. זו פילוסופיית החיים שלהם. הוא הציץ בי רגע ארוך, כאילו רק עכשיו הבחין שסבא לא לבד, אבל תכף הבנתי שרק סידר משהו בראש שלו, זיכרונות ישנים. כשגמר לשתוק אמר שבעצם גם שלו. אחר כך סיפר איך פעם פגש איש חשוב, שר בשם ספיר, שאכל סלט מעורבב בגבינה.

סבא הקשיב בנימוס, מכבד מאד את אדון פדרסקי, גאה להגיד שידיד שלו. תארי לך, הוא מספר לאמא, פרופסור וגם אדם חשוב שכותבים עליו בעיתון, ומדבר כמו חבר.

לזכור שמהיער כולנו, המשיך להסביר, חיות לא רק לפי המוצא, תמיד נישאר. קצת יותר חכמות מהאחרות, יודעות לדבר ולכתוב ולהמציא מכשירים, אבל תמיד דבוקות לאדמה, תלויות באוכל שלועסות, טוחנות ובוולעות, ומפרישות שפע פסולת. עלובות אפילו לעומת הצמחים שהרבה יותר נקיים, יונקים קרני שמש. מה עושות חיות, טורפות ונמלטות מטורפים אחרים, ממליטות גורים שלומדים לטרוף ולהיזהר מטורפים אחרים.

סבא נענע בראש.

כשמתבוננים דרך המיקרוסקופ, המשיך פדרסקי, זה בולט עוד יותר. רואים שכל חומר אורגאני הוא מזון עבור מישהו שבעצמו מזון.

הוא מנענע ביד להגיד שממש אין להבין.

סבא סיפר לו על יודה דובקין שראו מסלק לימונים מהחלקה של פויו. תאר לעצמך, אפילו לא התאמץ לקטוף, בא אל ערמת התיבות שחיכתה למשאית, העמיס אחת ונסע. פדרסקי שאל כמה שווה.

לפי שקל לקילו, חישב סבא, עשרים שקל, אולי עשרים וחמישה.

היו הקמטים, יוצאים מפינת הפה אל הלחי, נפרסים כמניפה. הוא צחק בלי ששמעו, כאילו סובבו את הכפתור, החלישו את הקול, והוסיף שלא הבדל גדול.

מה, שאל סבא.

שונה רק בדרוג, אמר, אם להושיב בשורה הראשונה או רחוק בקצה האולם. בעצמו תמיד השתדל להידחק קדימה, דימה שבכך מעניק למעשים משמעות. היום כשכבר זקן, מבין שאותו סלט בכל הצלחות, עגבניות ומלפפונים ובצל. אפשר לחתוך עדין ואפשר גס, אבל כך או כך, לבצל אותו ריח, ואותו צבע לכל הגבינות.

כדאי שתמשיכו, האיץ בסבא, אחרת יזכור אותי נכדך כפטפטן זקן.

סבא הסכים בנענוע ראש, מוותר על השאלה מה שלום גברת פדרסקי. שאלה שאומר תמיד, אפילו שידוע בעל פה את התשובה, תנועה שפותחת את כפות הידיים והעיניים קצת נעצמות. אחר כך חשבתי שאולי בכל זאת ידע מה יקרה אחרי די זמן, כשכבר לא יוכל לדעת.

כפר מוכרז מזכירות, ומחסן שמביאים את הביצים מהלולים, וסככת מיון, וצרכנייה לקניות, ומגדל מים שגם בריכה. הכי חשוב בית הקברות, שכל מי שזקן בסוף ממשיך לשם. אצלנו התחיל קטן עם מציבה אחת של אישה הרמינה פסו, וכל הזמן מתמלא וצריך להזיז את הגדר ולהוסיף שטח. אין ברירה רק לעקור עוד שורות בפרדס, לקרוא חלקה בית וגימל ודלת, עד שפעם אולי ימלא את כל העמק, יקיף מסביב, ובאמצע כפר קטן שממנו המתים. כשהייתי קטן חשבתי שכמו גן שעשועים ומועדון. בהתחלה יורדים לבקר את ההורים פעם בשנה, ועוד פעם ביום כיפור, ולאט לאט נהיה טיול שעושים בשביל הבריאות, לא איכפת לאן, לכן דווקא טוב להתחבר לאנשים מהמשפחה. הליכה שיותר מקילומטר, וכשמגיעים יושבים לנוח ולפטפט עם עוד שהגיעו. מי שהביא קלפים, או סתם מתווכחים על מזג האוויר שרע מאוד השנה. אם שותים תה לא יודע, אולי תפוז שתולשים בפרדס של מוני (בתנאי שחורף), וכשמתקרב החושך שבים הביתה. כך עד שמחליטים שדי, הגיע הזמן להישאר לתמיד עם האישה שלך שכבר הגיעה קודם, או עם הבעל ליאון. ואז אדון אנג'ל מסדר מקום שיוכלו להיכנס בלילה מתחת למציבה שלהם.

היום אני יודע שמתים, לא יכולים לצאת, רק אולי הנשמה.

נשמה אי אפשר לראות.

שימי אומר שמרגישים ליטוף בפנים. צריך לשבת על האבן ולעצום את העיניים, ואין מה לפחד. זו הרי סבתא, אתה זוכר את סבתא פרלה. כשסבא ימות ישימו אותו לידה ויכסו במציבה ממש דומה, ורק את השם שלו באותיות שחורות. שאלתי אם אצטרך כל הזמן להחליף מקומות, פעם אצלה פעם אצלו, ואמר שלא. נשמות הן כמו אוויר.

כך התחיל המשחק שקראנו ליטוף מתים.

כשגילינו לנוני ראינו שלא מאמין. למה ייצאו כשעוד אור ואיך נעלמים כשרק תפתח את העיניים. לך בכלל אין שם אף אחד, אמר לאסנת, אז מי. והסברתי שמשנתה הקשר כשמתים, כאלה שלא נשאר בן או נכד חי ומה יעשו. למשל סוניצ'קה ליאון. גם לא איכפת הצבע.

כי ראיתי שתכף תבכה.

הכי טוב שתנסה, הצעתי.

ובאמת הרגישי, ניסה לשבת גם על קברים אחרים, אפילו כאלה שלא הכרנו את השמות, ואמר שבכל זאת סבתא שלו הכי מלטפת. עד שהגיע סנדו לרסס את הסרפדים, שאל מה עושים פה, ולא מקום למשחקים, ושיקרנו שרק עברנו.

וזה מה שסיפר (קודם) אדון פדרסקי.

פעם, כשעוד היה צעיר נסע לירושלים לפגוש איש חשוב, שר האוצר. רצה שיסכים לתמוך ברעיון לסוג חדש של כפרים, שהשם שלהם קהילתיים. היום תמצא אותם בכל פינה, אבל אז היה צריך לשכנע. הזמינו שיגיע למשרד שלו מוקדם בבוקר בשעה שבע. איש צעיר בשם אגא הציג עצמו כעוזר השר, הציע קפה ובבקשה להמתין. פדרסקי שאל מה זה אגא והסביר לו שראשי תיבות, אליך גולן אנחנו. אחר כך פתח דלת, הציץ פנימה וסימן לו להיכנס.

השר ישב ולפניו צלחת סלט וגביע גבינה לבנה. הוא העביר במזלג כמות גדולה וערבב יחד. בקול רם, צרוד, שהתאים לצורה הכבדה, קבע את התכנית, אני אוכל ואתה תדבר. אדון פדרסקי הסביר לו שכבר קשה להקים כפרים חקלאיים, קיבוצים או מושבים, וגם יקר מאוד. אף אחד לא צריך תוצרת חקלאית נוספת שמתחרה בזו הקיימת, והיום אנשים מתפרנסים לא רע ממקצועות שרכשו לעצמם ולמה שיחליפו. די לספק דיור ולשמור על המבנה הקהילתי וכך להמשיך במשימות הציוניות שעוד לפנינו. השר ששמו ספיר מילא את פיו במזלג עמוס ולחץ על כפתור הטלפון, מה קורה עם פיינרמן. אגא ענה שבינתיים אין תשובה משם. אז תן לי את ישראל. נתח מלפפון נשמת על ערמת הנירות והוא ניסה לדוג אותו בנעיצות, חוזר וגוער בעוזרו להזדרז.

תמשיך, אמר לפדרסקי, מה נשתתקת.

הדגשתי שקל לארגן גרעינים לצורת ההתיישבות הזאת, בייחוד מבין הדתיים שקוראים להם כיפות סרוגות. אגא הכניס את הראש והודיע שישראל על הקו. בוקר טוב, שאג השר וביקש שאמתין כמה דקות בחוץ. יצאתי. אגא חיך אלי, בקול מתנצל הסביר לי שהפגישה נגמרה. נתבקש לשלוח אותי לדרכי ולמסור שהרעיון הובן וייבדק. יותר לא שמעתי ממנו, סיים אדון פדרסקי, אבל גם ללא עזרתו כל הארץ התמלאה ביושבים כאלה. חושב שגם שלנו בקרוב יצטרף לחבורה.

הוא צחק, מסתבר שמה שחשוב לאחד, חשוב פחות בעיני האחר.

לא הבנתי למה נשמע לי לא מאושר, אפילו שצחק. גם הרבה מילים שאמר בסיפור לא הבנתי.

יש להם עלים זקופים, שיוצאים מהאדמה בלי גבעול, ירוקים כמו בצל ירוק שחותכים טבעות לסלט, וביניהם הפרחים על מקל, זקופים והקצה מתנפח. אחר כך נקרעת קליפה לפתוח דרך לזר עדין כמו ביצה, צהוב באמצע ומסביב לבן.

נרקיסים.

צומחים מעצמם באמצע הדשא שלנו, ועכשיו כבר גמרו לפרוח, אפילו שעוד לא נגמרה עונת הגשמים. נשארו רק חבורות דהויות עם פירות קטנטנים באותו הצבע, שאסור להכניס לפה בגלל הרעל. אלה

נרקסי בר, ובכל שנה בוקעים מתוך השטיח הירוק, לא איכפת להם שסוגר מעליהם בצפיפות. גם לא מפחדים מהקור, דווקא החורף העונה שלהם. פתאום תראה צמיחה שדומה לדשא ובהתחלה ממש כמוהו, גוש עלעלים קצרים כשעוד ישנים שאר העשבים.

גם נרקסים הם עשב.

התחילו לנבוט, אני מבשר לאמא.

היא גאה מאד. מזהירה את אבא שלא יפגע כשמכסה את הדשא, לחכות שיגמרו לצבור מזון בבצלים שלהם ויתייבשו מעצמם. בשום חצר לא תמצא כאלה, כך אומרת, מזמינה את השכנות לבוא ולהתפעל מהיופי. גם לשים לב לנביטה האחרת, העדינה, שנראית כמו חוטים דקים זקופים. אלה הילדים שלהם שיצאו מזרעים ובעוד כמה שנים יתבגרו ויפרחו.

כך מסבירה.

אני אוהב לתחוב את הפנים ביניהם ולנשום את הריח, שוכב ומקשיב.

אנשים חושבים שסתם לשעשוע כל הפרחים שקוראים צמחי נוי, לעשות את החיים שלנו יותר צבעוניים, כמו מרצפות מחרסינה או שקונים בגד חדש, נעלי התעמלות שהביאו מאמריקה ועולים שלוש מאות. (מטורפים, תאמר אמא, להוציא כזה סכום ועל מה). לא שומעים את קולות הכאב ויכולים לרמוס בלי לשים לב. לצמח לא איכפת מה דורך, אם רגל יחפה או הסוג שקוראים אדיס. גם חיפושיות לא יודעות לצווח אבל לפחות רואים שמנסות לברוח, סימן שמרגישות בסכנה. איך להסביר שגם כאן למטה רועדים מבהלה, אולי יאחרו ולא יספיקו ופתאום יגיע הקיץ. יודעים שעוד מעט ייגמרו החיים שלהם. יכול לשמוע את הלחישות, זמזום כמו של מים זורמים, של חשמל. תצליח לקלוט רק אם תעצום את העיניים ובסבלנות, בלי משאיות או טרקטורים שפתאום ירעישו ברחוב. נרדמת, תשאל אמא, ומוכרך לקום בלי לענות. לא תאמין לי אם אספר מה דיברו ואת הקריאות להזדרז. בטוחים שמתקרב סוף העולם ולא מבינים שיתחיל מחדש בשנה הבאה. גם את הדבר הזה שקוראים זמן, מתחיל מאחור ונמשך קדימה ואי אפשר לראות אותו, שקוף כמו אוויר. אנחנו קוראים לו שנה, עושים חגיגה, ואצלם לפעמים זה חיים שלמים. בצל מתעורר ומתחיל לנבוט, מוציא ראש החוצה ומתפלא מאיפה מכיר את הדשא שלנו ואת הילד הזה שמתרוצץ סביבו (זה אני), כלל לא זוכר שכבר צמח בדיוק כאן בחורף שעבר.

שלום נרקסי.

הכי אוהבים את הרעמים.

השפה שלהם יותר איטית ומזמזמת, זורמת כמו מנגינה או רוח, מפני שכולם ביחד. מקהלה בלי מנצח, מעורבת. בכל זאת אסור להצטרף כי תכף ישתתקו. רק להקשיב ולחייך. לחיוכים אין קול.

יש אנשים שלא חולמים, סיפר סבא, והדוגמה, אמא שלך.

אפילו עשבים חולמים.

אני מסביר לאמא שרעמים הם אולי אזהרה לברוח מהגשם, ואותו הקול עושה שמחה למי שאוהב להירטב. כשמתחיל טפטוף העשבים שרים.

היא מחייכת, בטוחה שאמרת דבר מצחיק.

אם היית שומעת, אני מתעקש. (לא יהיה אף פעם).

לא חידוש שהאזוניים שלי הרבה יותר טובות משלה, כך אומרת, השאלה לאיזה שימוש. מתכוונת לדיבורים של אדון למפרט שמאחורי הפיקוסים.

פיקוסים שלא ניקו את הגזעים שלהם הם כמו מערה. יורדים שורשים מהענפים ונתקעים באדמה להיות יער. אתה זוחל פנימה ואף אחד לא יבחין אפילו אם יעמוד ממש קרוב, בתנאי שתתוק ולא תזוז, לא תשתעל. יכול להרגיש שנמצא בתוך מבצר, דוחף את הנשק בין הענפים, אחד לכל כוון, רובים מקלעים שיורים צרורות. יש ענף עבה שהוא גזע, ועוד אחד דק שמקיף ומטפס אל מגדל התצפית. אש, אני קורא לחיילים, אויב מימין.

כך הפקודות במלחמה, וחייב בבת אחת בכל הכלים אל המטרה, וזו השכנה פנינה אנגל.

אייבי למפרט אומר, חיכיתי וחיכיתי והנה את סוף סוף.

לא ביקשתי שתחכה, אומרת פנינה אנגל.

הוא אומר, שמחתי לחכות, הייתי מת אילו לא ראיתי אותך.

אז הנה ראית, אומרת היא, ועכשיו לך ואל תחזור.

תמיד אחזור שוב, הוא אומר, הרי הסברתי לך אלף פעמים.

וגם אני לך, היא כועסת, עשרים שנה אני מסבירה, וכאילו חירש.

עשרים שנה היית נשואה וחיכיתי, לא התקרבת. עכשיו מצב חדש.

עכשיו אני אלמנה וחולה עם ארבעה ילדים.

בעיני נשארתי צעירה ויפה כמו פעם.

אתה משוגע, היא אומרת, ואני מוכרחה להיכנס הביתה.

אחזור שוב עד שתסכימי, הוא אומר.

אמא הודיעה שמכוער המעשה שעשיתי. לא עשיתי, הסברתי, רק ישבתי בשקט. הקשבת לשיחה פרטית.

כי בדיוק נעמדו לידי כשכבר הייתי שם. אז תחפש מקום אחר.

פנינה היא שכנה ותיקה שאפילו נולדה בבית לידנו, ואת למפרט ראיתי כשבא להלוויה של אבא למפרט

הזקן. הגיע בפיאט קטנה ודופקת שנדמה שתכף יתפוצץ המנוע. אדון נוטמן קרא, מה זה הקדילק הזה,

אולי מכונית לאספנים. אבל למפרט רק נפנף אל הקבוצה שחיכתה לפני השער שלהם ונכנס פנימה.

מאיפה כל האגדות על עסקים משגשגים, יבואן לחלקי חילוף, התפלא נוטמן, צריך אספקת חלקים שוטפת

רק לגרוטאה הזאת. אבל גרגורי עשה ביד תנועה להשתיק וקרץ בעין.

עובד פקיד בעירייה, הודיע גזה, עם עניבה ושרוולים לבנים, ומזה איך יפרנס להקת אווזים שלמה.

להחליף גוסס בפגר או להפך.

עשו לי צער בלב הצחוקים שלהם.

לאישה קוראים מיס מודי והיא מאכילה המון חתולים על המרפסת. מודי הוא לא השם האמיתי ואלה

לא חיות שלה. סתם חתולי רחוב שמתאספים בכל בוקר ומחכים בשקט שתצא אליהם ותמלא את הקערות

בשאריות שאספו בשבילה האנשים. בקה אומרת עליה שאמריקאית וכל האמריקאים הם חסרי שורשים

או כאלה שפעם היו עבדים ומאז הצבע שלהם שחור. הצבע של מיס מודי לא שחור, לכן צריכים לבדוק את הסימן השני, העיניים, אם יפניות או סתם רגילות כמו שלנו. לפי העיניים יכולה להיות אנגלייה או איטלקית או רוסייה או מארץ אחרת באירופה. כך ההסברים של בקה ששמעה מאבא שלה, ומוסיפה שקשה לדעת בדיוק כי השיער שלה כולו לבן של זקנים.

הצבע של אסנת שחור, אבל לא של עבדים, של אתיופים.

תשאל את סבא שלך אם זוכר איך היה השיער שלה פעם, כשרק באה לגור.

סבא ענה שהיה חום, כך נדמה לו, לא לגמרי בטוח. צבע רגיל שקוראים שטני. אז אולי מגרמניה, אמרה בקה, ארץ שמתחברת גם לחתולים וגם לדייקנות.

גם לפליטים, אמרתי, שם הרוצחים.

תמיד בשבע וחצי. אבא אומר שכמו דלת של בנק, כל כך מדויק שאפשר לכוון את השעון.

גם הניקיון.

אלה חתולי זבל שמחפשים בפחי האשפה, בכלל לא ירגישו אם תשים עוד פעם באותה צלחת. בכל זאת אוספת בסוף הארוחה ורוחצת. לא טרחה גדולה, היא מסבירה לסבא, וגם טוב להרחיק את הנמלים.

כמעט נקיות מהליקוקים, היא מחייכת, לא משאירים פירור.

חמש קערות מפה. מפזרת אותן בכל המרפסת וכל חתול ניגש למקום שלו.

לפחות עשרים, אמרה בקה.

האנשים מביאים כל מיני שאריות ולחם יבש ומכניסים בעצמם לתוך המקרר הישן שהעמידה בכניסה. יודעים שצריך לעטוף בשקית ניילון. גם אמא אוספת, אבל לא מוכנה לגשת להביא. התפקיד שלך, היא מודיעה לסבא, גם האחריות לצרות שמוכרחות להיות. מתכוונת למה שיקרה כשיום אחד תמות הגברת הזקנה ויגיעו דיירים חדשים. תכף יזרקו את המקרר ויזמינו את האיש מהמועצה לסלק את המטרד.

שיגעונות של זקנים, היא אומרת, מושיטה לו את השקית.

בטוחה ששם כבר עומדת מאחורי הדלת, מחכה לך. וצחוק.

מודי זה שם מתוך ספר. בהתחלה כשרק נכנסה לגור, עם בגדים מבד ג'ינס, כובע קש לשמש, ואוטו משא מלא רהיטים, שאלה את מטי המורה איפה אצלנו הספרייה. מטי לא הבינה למה מתכוונת. ספרייה, אמרה מודי, ואת המילה באנגלית. מטי הצביעה על מחסן התערוכת והמחלבה והמכולת של גרשום, הסבירה שרק אלה, לא סופרת את תחנת האוטובוסים שעשו נגד גשם גג בלי קירות. לא צריכים בתי קפה ומסעדות, ואם נהיות קטנות נעלי הילדים, חותכים בקצה שלא ילחץ, לכן גם לא חנויות נעליים. אבל מה עושים בערב. אוכלים והולכים לישון, למי יש כוח לבלות. לקרוא, אמרה מודי, ובשאלה אם לא יהודים מי שגרים פה.

יהודים אבל איכרים.

מטי דיברה עם סינלה. יש לאישה החדשה ארגז מלא ספרים שרוצה לתרום לנו, מה דעתך. דווקא הקשיב, ביקש לדעת כמה כסף מבקשת, שום דבר לא נותנים חינם. אחר כך חישב את מחיר החדר והמדפים והכרטיסייה שרושמים מי לקח ומתי, עניין שלם. בסוף שמו במזכירות קרשים שהעמידו על גבי לבנים בשתי קומות, ומי שירצה ספר, יבוא אל גברת מורגנשטיין, האמא של גיזלה מורגנשטיין ויחד ייגשו

לבחור ולרשום על דף ממחברת. אדון פדרסקי אמר שמזכירה לו דמות מתוך ספר שקרא פעם, אישה בשם מודי, וכך נהייה השם שלה.

(עד שהבינו שבאנגלית, שלא מדברים אצלנו, ואיך יקראו. בכל זאת נשארו כי קיבלו במתנה ושויים הרבה כסף. סינלה אמר שיבוא יום ויצטרכו, הרי שפה שלומדים בבית הספר. בינתיים עושים כבוד לחזר המזכירות).

מתוך הבית נשמעים קולות נגינה שמתגברים כשהיא פותחת את הדלת. היא מברכת את סבא והוא שואל מה שלומה. נדמה לו שמבחיך במשהו בפנים שלה, ובאמת.

היה לה חלום מוזר.

עכשיו אני יודע שנתעכב הרבה זמן.

בזמן שמכניס את שקית הניילון למקרר היא מספרת שחיפשה איזו דירה שגרה בה פעם, כשהייתה ילדה, או אולי רק ביקרה. זוכרת שכונה עתיקה, בתים מאבנים שמדביקים בבוץ, אולי בעיר העתיקה בירושלים, אולי בעיר אחרת. חיפשה וחיפשה ולא מצאה. איש עם שיער שחור, שותק, הוביל אותה בפרוזדורים בלי חלונות. הפנים שלו היו רזות והחולצה לבנה ולא מכופתרת. הזעתי מפחד כי איך אמצא את הדרך לחזור אחרי שיפגע בי. לא היה ספק שזה מה שצפוי. פתאום שמעתי קול של מים שזרמו בין הרדופים והאיש אמר, נחל כזיב.

מקום שאף פעם לא הייתה. אפילו לא יודעת אם קיים ואיפה. לא מצליחה להבין.

(זה בגליל, אמר סבא).

לפעמים צצות בחלום תמונות מגלגול אחר.

סבא משער שמתחבר למהו שראתה, אולי קראה בספר. אם אמיתי, בוודאי כבר נהרס. סביר שאפילו את מה שבנו במקומו החליפו ביותר גדול לאחר כל כך הרבה שנים. כל הזמן מגביהים ומרחיבים בגלל הערך של הקרקע. לאדמה הם קוראים קרקע, הסביר, לסתם אדמה פשוטה שברא אלוהים בשביל הצמחים, ובאנו ותפסנו.

היא מסכימה. אומרת שמה שנהרס בלי להשאיר זכר, כאילו מת. ומי שמת ולא השאיר זכר, עלוב ממי שסתם מת. סבא מנענע בראש, עונה שילדים הם זכר, אפילו שאחרי הרבה זמן שוכחים למי. הילדים שלה באמריקה. לפעמים חושבת שחבל, אבל לפעמים דווקא שמחה. חתולים לא זוכרים את הגורים שלהם אחרי שאלה למדו לדאוג לעצמם. אפילו יגרשו אם ינסו להתקרב לצלחת. הדרך של הטבע למנוע הזדווגות בתוך המשפחה, היא מסבירה. הטבע פתר בחוכמה הרבה בעיות ואנחנו בטיפשותנו מקלקלים.

למשל המוות, היא אומרת, שבא כשנגמר התפקיד. כמה כסף נשפך על השנים המכוערות, המיותרות, שהוספנו לעצמנו.

לא כך חושבים החתולים שלך.

וצוחקת, מיותרים גם הם.

הרדופים הם צמח עם ריח נעים והרבה רעל.

עכשיו הבית של סבא בכרך, וצריך להתאמץ להזיז את הרגליים כמה שיותר מהר. מרגישים לא נוח ליד הגדר מברזל והאשולציות הכתומות שבדיוק פורחות לכל האורך. שכחתי איך השם שלהן בעברית, אני אומר, ואסנת משמיעה שריקה מתלהבת. יפות מאד בעיניה. הלוואי והיו כאלה אצלם בחצר ורק חבל שבלי טיפת ריח.

תיזהרי, יעשו דלקת בעיניים כי כמו פרגים.

היא מביטה בי בחשד ומוציאה לשון. מבקשת שאחזור על השם הקשה שמהפה שלה נשמע כמו צרצור חורק. אני חוזר בקול, אשולציות.

זה אולי בגרמנית.

לסבא בכרך יש בטן שמנה ולחיים נפוחות עם קווים אדמדמים כמו סדקים. העור שלו שקוף כי לא יוצא לשמש, ואם מוכרח, מורח משחה שלא יישרף. על הראש שם כובע שקוראים מגבעת. הוא לא המזכיר, אפילו לא בוועד, בכל זאת האיש הכי חשוב בכפר.

הוא גם האבא של אמא.

אנחנו לא הולכים אף פעם לבקר בבית שלו ושל סבתא גרציה. אני לא שואל למה, מרגיש ששאלה רעה. בקה דווקא יודעת. היא אומרת, איש חשוב סבא בכרך ואתם לא. אנשים חשובים לא רוצים להתחתן אם פשוטים, בושה בשבילם כמו פשע, כמו להתחתן עם ערבים.

אם אמא שלי ערבייה אז גם הוא.

אבא שלך.

אבא שלי לא ערבי.

מסבירה שהביאה רק דוגמה, יכלה להגיד אתיופי.

אתיופים הם יהודים, וגם הוספתי שמי שהתחתנה, אמא שלי ולא הוא. לא יכול, כי נשוי לסבתא גרציה, ועל פשע לוקחים לבית סוהר.

בקה מספרת שבחוץ לארץ כל המנהלים והמכובדים גרו בעיר ומהכפרים באו המשרתים לנקות ולבשל ולטפל בתינוקות. וכאן התערבב הכול.

בושה בשבילו מה שעשתה הבת שלו.

כך הסבירה לה גיזולה, שהיא בשבילה אמא בלי חתונה ובלי אבא. הנה, אמרה, עכשיו רואים שצדק, עכשיו שאבא שלך עזב את הבית והשאיר אתכם. אדון בכרך הזהיר אותה, תחשבי טוב, אל תעשי שטויות, והתעקשה לבחור דווקא בו בגלל היופי, ומה יצא.

אני יצאתי וגם שימי ומלי.

היא צחקה. אי אפשר להכניס בחזרה לבטן כי גדולים מדי, ועכשיו תהיו משפחה כמונו. הבטתי לרצפה כדי לחשוב. ילד בן שבע שיודע איך עושים שתנפח הבטן, ובלי אבא אי אפשר, ואצלם קודם בקה ואחר כך עוד תינוק.

אני יודע מי האבא שלי, הכרזתי, ומי שלך.

לחצר של אנגל נכנס הפורדסון הכחול, דהר בתנופה, סוחר מאחור מיכל אבוקדו, וברוורס לחנות בסככה. חשבתי שעכשיו הזדמנות בשבילה להסתלק בכעס, תלך מהר ולא תסובב את הפנים. כך תמיד כשנעלבת. אבל מי התחיל בהעלבות, היא. אמרה על אמא שלי בושה. ולא.

רק חיכתה שייגמר הרעש וענתה, מישהו.

כולם יודעים את השם שלו, ואחר כך השני, סטשק מהמטרה. לא מתחננים, רק עושים ילד ומסתלקים בלי לבוא אפילו פעם אחת לראות מה יצא מהזרע שלהם. האבא של האח שלך, צחק מוני, וזה כשהאוטו של נוטמן התנגש בטרקטור של קליינר ולא רצה לשלם. טרקטור שנוסע בלי רישיון.

סבא בכרך לא מסתובב בחצר, אבל סבתא גרציה בדיוק מורידה כביסה מהחבל. לא מפנה את הפנים לראות מי הולך, וגם אנחנו מביטים קדימה עד שמוסרת מאחורי הבית. קירה אמרה לאמא שלא מצליחה להבין. כמה זמן אפשר לכעוס, והרי אלה הנכדים שלהם. הנכדים היחידים, כי יכולים לשכוח מחתונה של שפרה. היא דיברה בקול, התפלאה איך מסוגל לעשות את זה לגרציה. אבל אמא השתיקה, ובלחש, שהרבה יותר גרועה ממנו, דואגת לטפטף שמן למדורה. איך לא נכנסו לראות כשנולד נכד, ועוד נכד ועוד, ועכשיו אפילו לא התקשרו לשאול אם צריכה עזרה.

מתכוונת עכשיו כשעזב אבא.

בסוף יתנו את כל הירושה לשפרה, דאגה קירה. המכנסיים שלה התרחבו הצידה, צורה מצחיקה של עלי גביע, ופתוחים כדי שלא יסתירו. וייליק לוי הציע לקרוא לשבת על הספסל של המחלבה ואז להציץ לה. בטוח שבלי תחתונים. רק למצוא תירוץ מוצלח, למשל להגיד, רצינו את העצה שלך בעניין הבת של גורנשטיין. בטוח שתשמח להזמנה.

ילדה שקוראים אנה, שהביאו הגורנשטיינים מחוץ לארץ להיות בת שלהם. כמו בת. שימי הסביר שיותר פשוט ילדה, כי לא צריכים לחתוך ברית מילה, יותר חסכוני, ועד שתגדל ישכחו שלא אמיתית. בכוונה הביאו עוד כשהייתה ממש תינוקת, כזו שלא יכולה לזכור כלום. שימי אמר שאילו התאימו. היו צריכים לפחות את הצבעים, ומה שאחר כך הצורה כבר לא בידיים שלהם. שניים נמוכים וכהים בשערות ובעיניים, ויותר טוב אחת דומה. תמיד יצטרכו להסביר איך נהיו ירוקות. כריסטינה שפילברג טענה שמזה גם ההתנהגות, מזה ששונה, ווייליק שאל איך.

כי נכנסות מחשבות לראש שלה, הסבירה כריסטינה, תסביכים, ואז מוכרחה לבדוק אם שווה.

חמישים שקל, צחק וייליק, אפילו פחות כי שמנה. וכשראה ששותקת שאל אם רוצה לבדוק גם. לך מוכן מאה.

טיפש, התרגזה כריסטינה, ושימי אמר שלא בגלל הצבעים, בגלל הארץ שהביאו, כולן כאלה, הבחורות שבאות משם.

עוד אחד חכם, כעסה כריסטינה, ווייליק אמר, די, מי הולך לקרוא לקירה. התיישב על הארץ מול הספסל והכריז, המקום שלי.

גם סבא התיישב פתאום, הביט הצידה וגם אל המדרכה ממול, ולא היה ספסל זיכרון. לכן בקצה שקוראים שפת המדרכה, והרגליים על הכביש. היה מפחיד.

שאלתי למה, אם מרגיש לא טוב, וענה, תכף נמשיך. גם אסנת התקרבה לעמוד אתנו, אומרת, סבא שלך התעייף. הוא חייך אליה והסביר שפתאום קצת סחרחורת, כזו שבאה עם הגיל, ותכף יחלוף. הרגליים שלו התקפלו בברכיים והוא חיבק אותן והביט לשום מקום. איזה מין סנדלים, העירה אסנת.

כאלה עם שתי רצועות והאצבעות בולטות קדימה, אצבעות זקנות, רכות, וכאילו בלי עצמות. אי אפשר לדעת איך נראו פעם. הוא פתח את האבזם להוציא אבן קטנה וחזר וסגר. כבר אנחנו די קרובים.

פנינה אנגל התקרבה, סוחבת סל מלא שקנתה בצרכנייה אוכל.

מה קרה.

קצת נח, הסברתי, כי התעייף.

אולי להביא את האוטו להסיע הביתה. בקול חרד.

ומוכרח להתרומם, להראות שאין צורך לדאוג. לא כל כך מהר יותר, יישאר במצב שכיבה. אנחנו גזע עקשן, הוא מסביר לשכנה, גם ההורים שלך. נזכר איך באחת הסערות התמוטט הצריף שגרו, באמצע הלילה חיפשו מחסה אצלנו, פתחו ונכנסו בלי לדפוק. הרי לא העלינו בדעתנו לנעול את הבית, לא בימים ההם. היו ההורים שלך ויהודה התינוק. את עוד בטח לא נולדת.

הזהרתי את אבא אנגל להוסיף חיזוקים, הוא צוחק, ואלי אומר, בוא נמשיך.

אבל עדיין עומד, מביט אחריה איך מתרחקת עם הסל הכבד. יד ימין מתאמצת להתגבר על המשא, והשנייה מושכת הצידה לשיווי משקל. דיבור אל עצמו שכבר לא הילדה של השכנים, ומכוון את המצח, לעשות כל אחד את החשבון בשביל עצמו.

אולי דיבור ששמע מסמטוחה המכשפה שאומרת, לעשות חשבון. תביט על הילד שהיית בטוח שהוא שלך, איך נהייה דומה בצורה לפרסון דקל. תחטוף את המחלה היא שמדביקות הזונות, או סתם תיפול מהסולם והלך הגב, לה לא איכפת. אתה תעשה את החשבון אם כדאי להמשיך את החיים האלה, ותגיע למסקנה. בטוחה שיודעים למי מתכוונת.

לא היו נשארם אנשים רבים בכפר הזה אילו הקשיבו בשיעורי החשבון כשהיו קטנים. למשל אבא שלך. סמטוחה מצביעה על רותקה וולפי שמנסה להתכווץ בתוך החבורה שעל הספסל שלייד המחלבה, יודעת שהכי טוב בשבילה לא לענות.

תגידי לו לקנות ראי ולהביט לפעמים בחזיר הבר.

רותקה לא מתאפקת. עונה שלא יזיק גם לה. קוראת לה צפרדע זקנה. הנה הסתבכה.

אחר כך יגיד שימי שמגיע, אם די טיפשה להחזיר, וכל הדיבורים שעכשיו הוסיפה, האזהרות. כי מזרע שעובר בירושה. גברים שאונסים ומוכרחים להתחתן, ונשים ששמות מלכודת, תבוא תיכנס וכבר אתה בפנים, תקוע לכל החיים. אם יודעת איך בכלל נהיו משפחה, אבא ואמא וולפי, ואם לא, תשאלו בבית.

בטוחה שעוד אפשר למצוא את התיק מכוסה אבק באיזה מחסן. ובקשר לסבתא שלה, הנה עדות מכלי ראשון איך הצליחה.

לכן לעשות חשבון, קצת ללקק דבש או מה שמרגיש בלשון, ואחר כך העכבר בפח, היא מזהירה. אמא התרגזה שדי עם הפטפוטים המגעילים האלה, ועוד ליד שולחן האוכל, ושימי ענה, בעצמך שאלת. בסדר, די, השתיקה. ושאלתי איזה תיק. מקרטון, הסביר שימי, שרושמים תלונה במשטרה. די, צעקה אמא.

מלי אמרה שלא סוד, יודעים כולם. אפילו כמה כסף יצטרך לשלם אם ירצה להתגרש. מיליון. רותקה לא ידעה, אמר שימי, וגם אני. להתגרש, צחק סבא, פר זקן שבקושי הופך את הבטן. הוא אמר שכנראה כואב אפילו אחרי חמישים שנה, או ארבעים וחמש. אפילו שכבר מתה סבתא וולפי. אפילו שנראה כמו ג'מוס גוסס סבא וולפי, לא תשכח לה את התרגיל שעשתה שבאמת מכוער.

רעש מסורים מהפיקוס של איזידור. שוב מנסים לסלק את העץ המפחיד לפני שייפול על מכונית שעוברת בכביש מתחתיו. איש נוסע, לא מכיר את הסכנה, פתאום טראח. לא כל כך מהר נופל עץ בגובה עשרה מטר, טען האיש מהמועצה. אבל תיראה את זה כמה עקום, ואם יקרה, אצטרך לשלם כל החיים, התווכח איזידור, רוצה לישון בשקט. האיש מהמועצה אמר, בסדר, תחתוך, לא היית צריך לפנות אלינו. איך, שאל איזידור, תראה את העובי שלו. וענה, אז אל תחתוך.

כי רצה שיבואו מהמחלקת ההנדסה ויעשו. ביטחון הציבור. תמיד מנסים כדי לחסוך כסף. וכשראה שלא הצליח הזמין מישהו מקצועי שדרש חמשת אלפים שקל. מה אתה אומר, השיב איזידור. האיש לא התרגש, חזר לטנדר, הניע אותו ומהחלון קרא, בפעם הבאה זה יהיה ששת אלפים. וזה גם מה ששלם אחרי שחיפש כורתים אחרים שביקשו עוד יותר. תארו לעצמכם, סיפר במחסן התערובת, עשר עגול, משכורת של חודשיים שיעשו ביום אחד, ממש בית משוגעים. אז בסוף שם שש, במזומן, ועוד לפני שהתחילו לפרוק את הכלים, כי ההוא לא הסכים אפילו להתגרד לפני שיראה את כל הכסף אצלו ביד. כך איזידור. ומהבוקר הרעישו שני מסורים והפועלים עצרו בכל פעם את התנועה, הפילו, גררו, והעמיסו את החתיכות על משאית. נמשך עד עכשיו.

כמו איש שמשכו לו את המכנסיים למטה, אמר סבא, כך נראית החצר שלהם. מזומן זה כסף במטבעות שאפשר לקנות בחנויות, אבל גם שטרות מנייר.

כשהתקרבנו הייתה גיזלה מורגנשטיין, נשענה על הגזע וראו שמרוגזת. זה העץ שנטע אבא עוד לפני שהיה הבית, כשעוד חרש עם הפרד במחרשה של סנדו. הוא שלי כמו שלך. מי הרשה לך לכרות אותו. עכשיו המשק שלי, ענה איזידור. גיזלה לא הסכימה. המשק כן, לא העץ. את מפריעה, גברת, התערב האיש שקוראים קבלן. אתה תסתום, צעקה, לפני שאזמין שוטרים לבדוק את הרישיונות של הפועלים האלה שלא נראים יהודים.

האיש אמר, כך לא נגמור עד הבוקר, ואיזיזור ביקש שימשיך, כבר לא נשאר הרבה. את יכולה לקחת חתיכת גזע למזכרת, הציע לה. כל הילדות שלי היה עץ הזה, בכתה, וענה, גם היא כבר מזמן איננה. סבא ירד לכביש והתקרב אליהם, מישש ביד ואמר, את זה שתל בתור אגוז, כך הבטיחו לו הרמאים, אגוז המלך, ותכף ראינו שלא, כי לא נשרו העלים בחורף. הסתובב וחזר למדרכה.

לפי התור עכשיו שפילברג, בית של ציפור.

לאדי שפילברג לא נעים לגור כאן בגלל התרבות ובגלל הסכנות. כשאתה רווק לא איכפת מה מסביב, אפילו נחמדה ההרפתקה. אבל מהרגע שמצטרפים למשחק ילדים המצב אחר, ואתה מוכרח להתנהג באחריות. כן, באחריות, משהו שאולי לא מוכר לכם. כך הכריז ולקח את שתי הבנות שלו לשדה התעופה לטוס בחזרה לעיר לונדון שזה באנגליה. אנחנו אנגלים, הסבירה סנדרה, זאת אומרת יהודים אבל גם אנגלים. כל אחד הוא שני דברים, אסנת היא יהודייה ואתיופית, ומוני הוא ילד וגם פושע ומה אתה. אמרתי שאני רק דבר אחד, אבל סנדרה נענעה בראש שאי אפשר, לכן שאלתי את שימי. גם שאמר משחק.

אנחנו המון דברים, ענה, ביקש שלא אפריע, כי מכין שעורים חשובים. המורה בלה הצטערה לשמוע שחוזרים לחוץ לארץ. אם כולם יעזבו איך תהיה המדינה. העם שלנו חייב שתהיה לו מדינה. אם לא, לאן יברחו היהודים כשיהיו בסכנה. ילד שקוראים יואב אמר שאם כולם יהיו פה מי יברח הנה כשיהיה בסכנה. זאת אומרת שלא יצטרכו. בלבול. בלה ענתה לו שלא ידאג, תמיד יימצאו חכמים שיחפשו לעשות כסף ויסתכנו. אנחנו עם לא נורמאלי, חוטף וחוטף ולא לומד לקח. סנדרה אמרה שלא כדי לעשות כסף, ובלה הביטה בה ושקקה. ראו שכועסת. אמרתי שהיא ילדה, ומה יכולה לעשות. מה זה מה, להתנגד, שיראו שלא מאושרת מההחלטה הזאת, ולהגיד לאמא שתתנגד גם. אמא שלה לא נוסעת, סיפרתי, הולכת לגור לבד בתל אביב. בכלל לא נכון, התרגזה סנדרה. בלה הכריזה, די.

אחר כך אמרו שזהו, נסעו, והלכתי לראות. היה סגור, כל הדלתות והתריסים. גם המחסן. לפני הכניסה שתילי לוע ארי ששתלה אמא עדנה, ועכשיו נראו נובלים כי לא השקו. חיפשתי דלי או משפך ואת הברז שיש בכל גינה קרוב לקיר, שאפילו היה מחובר לצינור גומי. אבל כשפתחתי לא יצאו מים. הקפתי את הבית אל המרפסת מאחור, איפה שזרקו בערימה כל מיני ניירות וסמרטוטים ובקבוקים מפלסטיק, גם צלחות וכלי מטבח. לחטט אולי אמצא משהו טוב שכדאי להביא לאמא. היו קערה מזכוכית ומברג וסבון שעוד כמעט לא השתמשו ומגב לשטוף רצפות. את הכול אספתי ושמתי על המרפסת, ואז שמעתי את התוכי.

כמו צעקה שממש הבהילה. תוכי ירוק עם ראש אדום בתוך כלוב שקודם עמד אצלה בחדר ועכשיו היה תלוי על הקיר בצד הדלת. הכלוב היה פתוח. בטח שיחררו כי לא רצו לקחת אתם, אבל לא ברח, סתם

התרוצץ מצד לצד והשמיע קולות. אולי כי ראה אותי, חיכה שאביא לו אוכל, מין זרעים שקונים בחנות חיות. גם למלא בכלי מים.

אמא אמרה שאין לה שום זרעים. יכול לפורר לחם יבש, לרסק דק. לא הסכימה לקנות גרעיני חמניות כי יש הרבה דברים יותר חשובים שהייתה רוצה. יכול לבקש מדובקין קצת תערובת ממה שמחלק לתרנגולות, אולי תמצא חן בעיני הציפור הזו. תוכי, הדגשתי, היה פתוח הכלוב ולא ברח.

בטח תמיד בכלוב, אמרה, לא יודע איך לחיות חופשי.

דווקא המים היו טעימים לו, אבל מהלחם סרב לאכול. הייתי מוכרח להסביר לדובקין שעלול למות ברעב, גם פתאום יבוא חתול לטרוף. אולי כדאי לתלות בלול, שיראה את התרנגולות, ידבר אתן. דובקין הסביר שעלול להדביק במחלות בלתי מוכרות. דבר מסוכן. שאל אם הבאתי כלי, ושם לי ביד חופן. דווקא הצליח, התנפל בשמחה וממש ניקה את הרצפה של הכלוב. בקה הציעה שנמלא קופסה ממה שנשפך במחסן התערובת, ודקל שאל, כן ילדים, קרה משהו. סיפרנו לו על התוכי של שפילברג, ציפור תרבותית, הסבירה בקה, שלא מסוגלת לחיות בטבע, רק בכלוב. עכשיו הוא שלנו ואולי נעביר אותו למועדון הנוער שלא ירגיש בודד. דקל אמר, בסדר, אבל המקום הזה לא מתאים לילדים, יכולים להיתפס במכונות ויהיה אסון. הוא מילא את הקופסה עד למעלה, ועכשיו תסתלקו.

אמרתי לבקה שאף אחד לא ידאג לו במועדון הנוער, ולנו לא ירשו כי קטנים. לכן כדאי שיישאר כאן עד שיגיעו דיירים חדשים, ורק לסגור את הדלת. היינו באים לראות כל בוקר, אפילו פעמיים ביום כי בחופש הגדול. בסוף מצאנו שוכב מת. בקה מצאה ורצה לקרוא לי.

האיש הכי חשוב בכפר, אדון סינלה, ואחריו, מנהל מחסן התערובת דקל. אמא הסכימה שהמזכיר ראשון, אבל שני צריך להיות מי שאחראי על המים, כך אם מסדרים לפי התפקידים. וסבא התווכח, כי איך אפשר להשוות את דקל לויטלי. לפי משקל הגוף באמת לא, התעקשה אמא, וחוז' מזה כל אלה בסך הכול משרתי ציבור, זאת אומרת משרתים של החקלאים, אז איך נהיו יותר חשובים מאתנו. תמיד היינו אנחנו המשרתים שלהם, צחק סבא.

הדעה שלו, למדוד לפי הכסף שמרוויחים או לפי המכונות. ושל אמא, לפי היחס. את מגיעה לדבר עם המזכיר, מחכה שיפתח את המשרד, ואז אומר לך, מצטער, בדיוק עכשיו חייב לטלפן לתנובה ולמשחטה ולחברת התובלה. משלוח של עופות בחצי מליון שקל. לכן בבקשה לחכות או אולי מוטב שתבואי יותר מאוחר. גם הכיסאות, אחד מעור שחור עם ריפוד, זה בשבילו, והאחר לקהל מעץ פשוט ולא נוח. כך, כי את המשכורת מקבל מהוועד, לא ממך, ומאיפה הכסף של הוועד, מהכיסים של מי. היה מתנהג לגמרי אחרת אם היה יודע שמשותפים בבחירת המזכיר, או שיכולים להתחיל לקנות בחנות ממול, ואז תקליט חדש, מה שלומך ואיך המשפחה ואולי בכל זאת כוס קפה.

איזו חנות, שאלתי, אין לסינלה חנות.

אני מקווה, צחקה אמא.

הסבירה לו שתכף צריכה לנסוע לעבודה ועוד עלולה לאחר את האוטובוס. מוכנה לבוא יותר מאוחר בתנאי שיחכה לה במשרד כשתחזור בעשר או באחת עשרה. בלילה, אלא מה. אז בבקשה לשנות את הסדר, יחיו עוד רבע שעה ההודים של מוני, וגם המשחטה לא תברח. סבא מקשיב כשמספרת, ורואים שלא שמח. מעדיף התנהגות מנומסת, שקטה, ולשם מה לריב עם סינלה. אחד שלא שוכח עלבונות ויכול לעשות צרות. היא מביטה בו ונושפת באף בזלזול, אומרת, כמה התנפח הבלון הזה, ובזכות מי, בזכות זוחלים כמוך. קוראת לסבא זוחל.

דיבור שהורס את השיחה. במקומה שתיקה שמקלקלת את התיאבון ורק קולות לעיסה וצלצולי המזלגות כשפוגעים בצלחת. עכשיו תגיד לי להזדרז, ואם סידרתי את התיק. שוכחת את צחצוח השיניים ורחיצת הפנים, סימן שמרוגזת. אני ממהר לצאת אל תחנת ההסעה שכבר מחכים ילדים. רק מעט אצלנו וכולם בנים. אם בת, סימן שנולדה במקום אחר. בלה אומרת שבגלל המים בבאר שבפרדס חנון, שזורמים לברזים בכפר ומקלקלים את הפוריות. אם מרססים את העצים ונגד עשבים רעל דו קטלון וחומרי הדישון שנשטפים בגשם לתוך האדמה ומשם במשאבה אלינו, מוכרח לפגוע בזרעים של האנשים, אמרה בקה, ושימי צחק. תגיד לחברה שלך שמטומטמת. אז תסביר למה אין בנות.

שימי חושב שבעוד הרבה שנים תהיה מלחמה גדולה ויצטרכו הרבה חיילים. הטבע יודע לפנינו את מה שהולך לקרות ודואג להכין כל מה שצריך. כך תמיד לפני מלחמות. משהו מתרוצץ על הדשא, ממהר להסתתר בין ענפי הזית, קיפוד. הרי חית לילה אז למה.

כביש בצורת מעגל מקיף גבעה, ובאמצע מגדל המים ובית העם. יוצאת דרך שכיסו בכורכר מול הבית של יולנדה, מטפסת עד עצי חרוב זקנים, בני אלף אולי, ושם הבניין החדש שעשו משרד ואולם לאסיפות וחדר מועדון. גם הקימו במה ותורן לתלות דגל, ולמטה אותיות מברזל בצורת אש, את המילה יזכור, לכבוד החיילים שמתו במלחמות. סבא גורר את הרגליים, משפשף את הסוליות באבנים הקטנות. עוד מאה מטרים, שבעים, חמישים. רואים את המאמץ על הפנים שנוזלות זיעה. גם הנשימה. תמיד מגיע עד התורן, נוגע, מסתובב והולך בחזרה. לא היום. בראש שלי מחשבות דאגות. מתקדם, אבל לאט, אולי יצליח להגיע, ואחרי זה מה. כבר רואים את צינור המים הגדול שלייד החנייה. שלוש מכוניות שאולי באו לקחת את הדואר מהתיבות. ענף חרוב שנשבר מונח על הדרך. הכי טוב שיתיישב על קצה הבמה, ינוח. אסנת רוצה לרוץ קדימה, להגיע ראשונה אל פח האשפה שהעמידו בכניסה, לזרוק את הניירות פרסומות ששמו לאנשים בתיבות, אבל מתחרטת. עכשיו שלושתנו בקו אחד, כמעט דורכים במקום. הנה קצה הקיר לפנות אל התורן. עוד חצי צעד, עוד חצי. הוא מושיט את הידיים לאחוז בעמוד ונופל מטה, הפנים בחול.

אפר

בסוף נותרה ערימה שחורה מעלת עשן שהאח הצעיר ביקש לפזר בטורייה. אזי התברר שעמוק בפנים עדיין הצטברו לא מעט דפים דחוסים שרק נצרבו בשוליהם.

עוד נפט, קבע הבכור, אחרת לא נסיים לעולם.

הוא נשמע קצר רוח, אפילו רגוז. על חולצתו הבהירה בלטו כתמי הריכה כהים וברור שניזוקה ללא תקנה. אסע מכאן ישר הביתה, הסביר, כך כמות שאני, ויהיו הבגדים כפרתנו.

התרחקו, הזהיר הצעיר.

הלהבה זינקה כלפי מעלה, נוהמת כחית פרא, וכאילו נאבקת בטורייה ההופכת בקרביה, מתאמצת להדוף. משב רוח העלה ענן פיסות נייר בוערות, מרחפות ונוחתות על עצי השסק והשזיף והופכות אפר קר.

הבכור אמר שבעשירית מאמץ יכולנו להשליך למזבלה.

כבר דיברנו די, רטנתי, למה להתחיל שוב.

האח הצעיר המשיך לבחוש בערימה, וכאילו לא איתנו. פתאום הרים עיניים ואמר, כמו קורבן למולך.

הצענו שלא תבוא, טען הבכור.

לא דייק, אני היא שהציעה, וקודם ניסיתי להתחמק בעצמי. במהלך שיחת טלפון שמשגרת קולות, לא חושפת פנים, לכן מקלה. בכל זאת חש במרחק תשעים קילומטרים את סערת רוחי, ותקף. בצדק תקף. וכי מה ביקש, שנצטרף אליו רק למעשה הזה. עם כל שאר הטרחות יתמודד בעצמו, החל בפינוי החפצים, הזמנת הסיידים והמנקות, ועד איתור הדיירים וההשכרה. את השמדת הניירות לא מוכן לבד.

הרים את קולו להדגיש שלא את זה.

והתנצלתי, פשוט התעוררתי משינה וקצת מטושטשת. היה לי יום מטורף, ועכשיו השיחה הזאת.

הוא אמר, הבנתי, והוסיף שאיננו מרבים להתראות, אז הנה הזדמנות. נקב בשם האח הצעיר שאותו עליו עוד לאתר. עניין לא פשוט כי בוודאי באיזה אולם הרצאות. בוא נניח לו, הצעתי.

לכן הופתעתי אחר כך כשהגיעו יחד, התעקש להיות נוכח.

אוחזת בשפופרת הטלפון ומנסה להיאבק אף שידעתי שבלא סיכויים, לא יזוז מדעתו. בעצם הבנתי לרוחו.

לא ראית אותם, הוסיף, מגירות גדושות, וערוכים בתיקים כמו בארכיון בית משפט.

הוא היה האח הבכור, והדמות הפעילה מול המטרד שנחת עלינו, בית ההורים הישן שהתרוקן, וסוכם להשכירו. כבר חלפו חודשיים ויותר מאז נטמנה האם, ובתיבת הדואר החלו מצטברים חשבונות לתשלום, חיובי ארנונה וחשמל ומיסי האגודה. למכור, קבע הבכור, מיד לכשיסתיים הליך אישור הירושה,

ובינתיים להשכיר. הוא היה המעשי בין שלושתנו, מנהל בחברה לייעוץ אסטרטגי, לכן קיבלנו את דעתו, הנחנו לו לעשות מה שימצא לראוי, גם הודינו לו שמוכן לטרוח ומניח לנו.

אוסף הניירות היה בבת עינו של האב ולא נדרש הסבר במה מדובר. הכתיבה הזו הייתה מרכיב באוויר הבית, משהו שהצטרף לשאר היסודות, חנקן, חמצן, פחמן דו חמצני וכתיבה. היה כותב בכל שעת פנאי, השכם בטרם צאתו לעבודה, גם בנסיעותיו הארוכות בתחבורה הציבורית, וכשהמתין לתחילת דיונים במוסדות. כתיבה מהסוג שקוראים יפה, סיפורים, גם שירים, שורות רצופות מחיקות שהיה מעתיק לנקי וחוזר ומתקן. לפעמים שלח למוספים שונים ולכתבי עת. בכמה הזדמנויות אף התפרסמו קטעים משלו פה ושם, מה שהביך. חששנו שיתגלגל לידי מישהו מחברינו ויעורר לגלוג. מדוע אין די לו במשרתו במשרד הממשלתי, ומילא תחביב, כתיבה למגירה. אבל לטפח תקוות ועוד בגילו. כמעט לא היה נושא לשיחה, להערות. אין זה מהנימוס להעיר על מום או כתם מלידה הקבוע בפניך. דווקא האם ניסתה (לעתים נדירות) לגונן, הרי לא ניסינו לקרוא ואיננו יודעים, אולי בכל זאת כישרון. ואפילו לא, האין די בסיפוק, בהנאתו מעצם מלאכת היצירה. וצחקתי, הנאה, הציצי בתגובות שמקבל, במכתבי הסירוב היבשים שממלאים קלסר שלם.

קל ללעוג, כעסה האם.

כשמת לא נגעה, לא העזה, השאירה את המגירות כמות שהניח, וכך חמש שנים עד שהצטרפה אליו, מצבה ליד מצבה. מסתבר שנשמר המקום.

הגיע תורנו, התבדח האח הצעיר, זאת אומרת, תורך. בזכות הבכורה וגם כיוון שהיחיד שבדירתו ימצאו אכסניה הולמת. הרי אינכם מצפים שאקח איתי אל מעונות הסטודנטים. להשמיד, פסק הבכור, הרבה יותר פשוט.

גם יותר נכון, הוספתי, מושכת את מבטי השניים, ומיהרתי להסביר שאם לא כן יהא מתגלגל מדור לדור, מטרד שאין מעז לבטל, וצובר הילה כמו רהיט משפחתי עתיק, עד לאסון טבע, שריפה או שיטפון. עתה ניצבנו שלושתנו מול הכוננית הישנה, זה מימיני והאחר משמאל, כאילו מכירים בטקסיות המחייבת הקפדה על סדר הגילאים הנכון. הבכור ציין שלאחר הפינוי יש להסיע את זו השידה ישר למזבלה, גרוטאה ישנה ומגושמת. עשתה את שלה, לימד הצעיר סנגוריה, הרי לא על פי בחירתה התפקיד שמילאה בנאמנות.

ובחיוך, אם יש נשמה לחפצים.

הרהרתי שנה מציק גם לו, וחשתי שמחה על שלא לבדי. שמחה בלתי מובנת. בסך הכול רהיט עץ פשוט שהגיע כחבילת קורות להרכבה עצמית, ומרגע שנוצר שימש לתכלית אחת. מי שמדבר, סטודנט לפיסיקה שמה לו ולנשמות. כולו מיקבץ אטומים שכידוע קיומם מובטח, האם לא. כולנו מקבצי אטומים.

ולא קיבלתי. אדם מעלה חלומות על הכתב, מתאמץ לנסח, מוחק ומתקן, כך כל חייו. תכף נצבור בערימה ונשרוף, היה ואיננו, ולך תתנחם בהמשך קיומו של החומר.

עוד יגלו שגם האותיות.

הבכור ביטא קוצר רוח, לשם מה הפטפוטים. אפשר היה להסיע למזבלה, אבל אם מתעקשים לשרוף, יהא, ובלבד שייגשו למלאכה. יצא אל מכוניתו וחזר אוהז בשמיכה, פרס על הרצפה ובלי אומר החל לרוקן לתוכה את תוכן המגירות.

יהיה צורך בכמה סיבובים.

התכופף לתפוס בשוליים ורמז לאחיו לאחוז בצד האחר, בעוד אני מדדה אחריהם, למטבח ודרכו אל דלת היציאה לחצר. לא נדרש לפרש לאן, הכירנו את הרחבה בחזית סככת המיון ששימשה גם כמחסן. כאן נהגו להבעיר כל פסולת. גם את מדורות ל"ג בעומר של ילדותנו. במרכז המשטח רוקנו את השמיכה וריכזו לערימה.

גפרורים.

התברר שלא משימה פשוטה. האש אמנם ניצתה, אך לא מיהרה להתלהט, חורכת בשוליים וגוססת לאיטה. נייר, ולך תבין, רטן האח, אולי בגלל הקור או לחות האוויר. העיף מבט בשמיים המעוננים והסביר שידרש פיטום סבלני, כמו להאכיל בכפית. את, אמרו לי, ואנחנו נחזור לסיבוב פינוי נוסף.

התכופתי והרמתי את אחד הקלסרים, דפים בכתב יד עגלגל ואחיד. העתקה לנקי. מוטב אתחיל באחר, מהיותר מוכתמים. תפסתי והתחלתי תולשת דף אחר דף ומטילה אל הלהבה, וזו מתרוממת לקראתי ובוולעת. נראה שהקפיד לשמור על כל הטיוטות, גם הגדושות בתיקונים. השתעשע בתקווה שיום יבוא וחוקרים יפשפשו בתיקים, ישו גרסאות ויפרסמו מאמרים מלומדים. איש תמים. עד הסוף האמין בייחודיות כתיבתו, אם יוכר ערכה ואם לא. עתה בוודאי צופה בנו מלמעלה ונחרד, הנה הוא בידי ילדיו, עצמו ובשרו, ומה לו להלין על העולם.

חשש שבקצב הזה תימשך המלאכה עד הבוקר, ועוד הגשם המאיים מלמעלה.

והרהרתי שגרועים מזאבי ערבות. אלה אוהזים בשיניהם בעגל הרך, והזברה האם או האנטילופה עומדת בצד חסרת אונים ונקרעת מצער. מראות הקשים לצפייה על מסך הטלוויזיה, אך גם אלה בכלל אכזריותם, לא ינשכו בבשר הוריהם.

טוב שחזרו ובאו, העלו גיחוך נוכח ביצועי. כך לא ייגמר, בקצב הזה. נפט, אמר הבכור, או סולר.

פנה לחפש בין המכלים שבעומק המחסן, בינתיים נמתין לו אנו. שותפיו הזוטרים, שיכול היה בקלות לוותר על נוכחותם. כבר החל להחשיך. נורת חשמל דהויה דלקה מעל שולחן העבודה הגדוש אביזרי השקיה, מפתחות צינורות ומזמרות. זו בוודאי לא הופעלה שנים, ופלא שלא נקרע חוט הלהט ועדיין משמשת, אף כי נראה שהאור דהוי, זרזיפי, כאילו מצינור מחורר. הרמתי להראות למי שכאן לידי. שורות אחדות, אותיות פנינים ובלי סימני מחיקה, סימן שבהקפדה מרובה, עמוד מצטרף לעמוד, ואיתו יחד ציפו לגאולתם.

חדלי.

קולו של האח היה צווחני וצרוד, בלתי נשלט, וכאילו ממעמקי בניין רב קומות שקרס ברעש אדמה. איפה ראיתי, אולי על מסך הטלוויזיה בצילומי חדשות מעיר טורקית הרוסה, תמונות גברים לבושי סחבות מנסים לחלץ ניצולים מתוך גל גושי בטון וברזל, מטים אוזן לאנקות הכלואים. כאלה.

בגסות חטף מידי, תלש בפראות והטיל ארצה.

כיבית.
תני את הגפרורים.
כרע על ברכיו והחל מקמט דף אחר דף, מכווץ לכדורי נייר וצובר לערימה. עכשיו הדליק בזהירות, הופך את הגפרור עד שכמעט נגעה האש באצבעותיו ופנימה.
חכו, הורה הבכור.
הפחית שסחב מעומק המחסן הייתה שחורה מזוהמה. אי אפשר לדעת מה בתוכה, אם סולר או נפט, אולי בנוזן או טרפנטין או השד יודע. לא מצליח לזהות לפי הריח, לכן ננסה, ואתם מוטב שתתרחקו. קרב לאש והתיז בתנועת טלטול. רגע של ציפייה, ופתאום בבת אחת שממש נבהלנו.
הציץ אלינו במבט מנצח ואמר שלא איכפת מה ואפילו יהא אבק שרפה, ובלבד שבוער. החל יוצק ביד רחבה, מתעלם מאזהרותי, קרב ונסוג בתנועות זריזות, והלהבות מזנקות לקראתו כמו חיות טרף רעבות. עוד יסתיים באסון.
הקיף ובא מהצד האחר ועכשיו גם משם, אזי פסע לאחור וסקר בשביעות רצון. הציץ באח הצעיר שהתבונן בשתיקה והכריז, נביא את המעט שעוד נשאר.
עשן שחור סמיך התרומם, משנה את כיוונו עם משבי הרוח. טוב שחושך ואין רואים, מפני שבתחושה שמשוהו בלתי כשר. אולי בגלל שכבת האוזון או זיהום הסביבה. סרתי הצידה להרחיק כל קשר. ממילא לא נדרשת עזרתי ורק להמתין שיסתיים כבר. והנה הם, מטילים למדורה את הנותר.
עשר דקות וגמרנו.
אמרתי שכמו כבשן. מזל שבגלל הקור נעולים כולם בבתים, אבל מחר יהיו צעקות.
לא עם יתחיל גשם.
ושב והרגיע, עשר דקות לסיום.
אבל טעה, וכשכבר חשבנו שתם, התברר שעדיין קבורות בעומק חבילות דפים דחוסות שבקושי נחרכו. הבכור תפס שוב בפחית, מתעלם בתוקף מהפצרותי.
מהר כי מתחיל לטפטף.
הדף את האח הצעיר שניסה בטורייה ורוקן עד הסוף. מחר יישאר רק כתם שחור. ואמרתי שגם הריח, נדבק לעור ולא בטוחה שיתנדף לאחר רחיצה.
הצעיר שתק.
היה קר, ושמחתי שניתן אישור להתארגן לתזונה, ממש מתואם הגשם, כאילו על פי הזמנה. בואו ניכנס, אמרתי, אין טעם להירטב.
כאילו על פי אות מוסכם חזרנו להציץ בכוננית הריקה. הבכור סגר את המגירות וכיבה את אורות החשמל. אחזור אתך, אמר הצעיר, ועניתי, כמובן. אחר כך נכנסנו למכוננית ונסענו. המחסום בכניסה לכפר עדיין היה פתוח ועברנו בלי להאט. אחי אמר, אז כך, ולא הוסיף. לא דיברנו כל הדרך.